

**Commentariorvm, Ac Dispvationvm, In Tertiam Partem
Divi Thomae. Tomi Qvinque**

Mysteria Vitæ Christi, Et Utrivsqve Adventvs Eivs Accurata Disputatione Ita
complectens, vt & Scholasticæ doctrinæ studiosis, & Diuini verbi
Concionatoribus vsui esse poßit

Suárez, Francisco

Moguntiaë, M.DC.XVI.

Qvaest. L. De morte Christi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94022](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94022)

Et Philip. 2. dicitur. Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen: ut scilicet ab omnibus nominetur Deus, & omnes ei reuerentiam exhibeant sicut Deo. Et hoc est quod subditur, Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium, & infernorum. Quarto, quantum ad iudiciariam potestatem: dicitur enim Iob. 36. Causa tua quasi impij indicata est: causam, iudiciumque, recipies.

Ad primum ergo dicendum, quod principium merendi, est ex parte anime, corpus autem est instrumentum meritorij actus. Et ideo perfectio anime Christi, que fuit merendi principium non debuit in eo acquiri per meritum, sicut perfectio corporis, quod fuit passionis subiectum, & per hoc fuit ipse meriti instrumentum.

Ad secundum dicendum, quod per priora merita Christus meruit exaltationem ex parte ipsius anime cuius voluntas charitate, & alijs virtutibus informabatur. Sed in passione meruit suam exaltationem per modum cuiusdam recompensationis, etiam ex parte corporis: insum est enim, ut corpus quod fuerat ex charitate passioni subiectum, acciperet recompensationem in gloria.

Ad tertium dicendum, quod dispensatione quadam factum est in Christo, ut gloria anime ante passionem non redundaret ad corpus, ad hoc quod gloriam corporis honorabilius obtineret, quando eam per passionem meruisset. Gloriam autem anime differri non conueniebat, quia anima immediate vniebatur Verbo, unde decens erat, ut gloria repletur ab ipso Verbo: sed corpus vniebatur Verbo, mediante anima.

De hoc articulo egimus in priori tomo, disp. 40. sect. 3.

Hoc loco Bartholomæus Medina, prolixam instituit disputationem de medijs, quibus Christi merita hominibus applicantur, & cur quibusdam, non vero omnibus fructus infinitus meritorij Christi communicetur. Sed disputatio hæc neque huius loci est, neque vnam tantum Theologiæ materiam, sed plures easque grauissimas complectitur, de gratia, & iustificatione, de fide, & operibus, de Sacramentis de prædestinatione, ac reprobatione hominum, quod omnia pro dignitate hoc loco tractare, satis per se constat, nec fieri posse, nec expedire: in summam vero ea redigere, & superuacaneum, & inutile. Quod vero ad præsentem rem spectat paucis verbis attigimus in priori tomo, disp. 4. sect. 3. in fine.

QVÆSTIO L.

De morte Christi, in sex articulos diuisa.

Einde considerandum est de morte Christi. Et circa hoc queruntur sex.

Primo, virum conueniens fuerit Christum mori.

Secundo, virum per mortem fuerit separata diuinitas à carne.

Tertio, virum fuerit separata diuinitas ab anima.

Quarto, virum Christus in triduo mortis fuerit homo.

Quinto, virum corpus eius fuerit idem numero viuum, & mortuum.

Sexto, virum mors eius sit aliquid operata ad nostram salutem.

ARTICVLVS I.

Virum conueniens fuerit Christum mori.

278.
Infr. que 51.
Art. I. Cor. 4

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conueniens Christum mori. Illud enim quod est primum principium in aliquo genere, non

A dispositus per illud quod est contrarium illi generi: sicut ignis con c 55 adi. qui est principium caloris, nunquam potest esse frigidus. Sed & quod 2. a: filius Dei est fons & principium omnis vite, secundum illud c. 7. & opuse. Psalm. 35. Apud de est fons vite. Ergo videtur, quod non fuerit conueniens Christum mori.

2. Præterea Maior est defectus mortis, quam morbi: quia per morbum peruenitur ad mortem. Sed non fuit conueniens Christum aliquo morbo languescere: ut Chrysost. dicit. Ergo etiam non fuit conueniens Christum mori.

3. Præterea, Dominus dicit, Ioan. 10. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. Sed oppositum non perducit ad oppositum. Ergo videtur, quod non fuerit conueniens Christum mori.

Sed contra est, quod dicitur Ioan. 11. Expedi vobis, ut vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quod quidem Caiphas propheticè dixit, ut Euangelista testatur.

Respondetur dicendum, quod conueniens fuit Christum mori: Primo quidem ad satisfaciendum pro humano genere, quod erat morti adiudicatum propter peccatum: secundum illud Gen. 2. Quacunque die comederitis, morte moriemini. Est autem conueniens satisfaciendi pro alio modus, cum aliquis se subijcit pœnis, quam alius meruit. Et ideo Christus mori voluit, ut moriendo, pro nobis satisfaceret, secundum illud 1. Petr. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Secundum ad ostendendum veritatem naturæ assumptæ: sicut enim Eusebius dicit. Si aliter post conuersationem cum hominibus, euascentis subito euolaret fugiens mortem, ab omnibus compararetur phantasmati. Tertio, ut moriendo nos à timore mortis liberaret: unde dicitur ad Hebr. 2. quod communicabit carni, & sanguini, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Quarto, ut corporaliter moriendo similitudinem peccati, id est, pœnalitatis, daret nobis exemplum moriendi spiritualiter peccato, unde dicitur Rom. 6. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuus, viuus Deo: ita & vos existimate mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo. Quinto, ut à mortuis resurgendo, & virtutem suam ostenderet, quia mortem superauit, & nobis spem resurgendi à mortuis daret. Vnde Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. Si Christus pradicatur, quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam in vobis dicunt, quod resurrectio mortuorum non est.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus est fons vite a secundum quod Deus, non autem secundum quod homo: mortuus est autem secundum quod homo: non secundum quod Deus. Vnde de August. dicit contra Feliciam. Absit, quod Christus sic senserit mortem, ut quantum in se est vitam, vitam perdidit: si enim hoc ita esset, vite fons aruisset. Sensit ergo mortem participatione humani affectus, quem sponte suscepit: non natura sua perdidit potentiam, per quam cuncta viuificat.

Ad secundum dicendum, quod Christus non sustinuit mortem ex morbo prouenientem, ne videretur ex necessitate mori propter infirmitatem naturæ. Sed sustinuit mortem ab exteriori illatam, cui se spontaneum obtulit, ut mors eius volens ariam ostenderetur.

Ad tertium dicendum, quod vnum oppositum per se non ducit ad aliud: sed quandoque per accidens: sicut frigidum, quandoque per accidens calefacit. Et hoc modo Christus per suam mortem nos perduxit ad vitam, dum sua morte, mortem nostram destruxit: sicut ille, qui pœnam pro alio sustinet, remouet pœnam eius.

COMMENTARIVS.

Hic articulus nullam indiget expositione. Nam congruentia, quas D. Thom. assert, sunt perspicue, & de illis, atque alijs videri possunt sententiæ Patrum quas supra retulimus agentes de passione, & crucifixione. Nam eadem est horum omnium ratio

ratio. Videri etiam possunt hae rationes, & aliae apud Euseb. lib. 4. de Demonstr. c. 12. & Athanas. serm. de Passione, & cruce Domini. in solutionibus item argumentorum nulla est difficultas. Circa solutionem vero ad 2. cur Christus non assumpserit corporis ægritudines, & an naturaliter moreretur, si non esset violenter occisus, videantur quæ diximus superiori tom. disput. 3. sect. 2.

ARTICVLVS II.

Virum in morte Christi fuerit separata diuinitas à carne.

277. **A**d secundum sic proceditur. Videtur, quod in morte Christi fuerit separata diuinitas à carne. Ut enim dicitur Matth. 27. Dominus in cruce pendens clamabat, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me. Quod exponens Ambrosius, 4. a. 6. cor. 2. dicit. Clamabat homo, separatione diuinitatis moriturus: nam cum diuinitas à morte libera sit, vtrique mors ibi esse non poterat nisi vita discederet: quia vita diuinitas est. Et sic videtur, quod in morte Christi sit diuinitas separata à carne.

2. Præterea Remoto remedio separantur extrema. Sed diuinitas Iesu in unitas vnita est carni mediante anima: ut supra habitum est. Ergo videtur, quod cum in morte Christi anima sit separata à carne, quod per consequens diuinitas sit à carne separata.

3. Præterea Maior est virtus viuificationis Dei, quam animæ. Sed corpus mori non poterat nisi anima separata: ergo multo minus mori poterat nisi separata diuinitate.

Sed contra est, quod ea quæ sunt humane naturæ, non dicuntur de filio Dei, nisi ratione vnionis, ut supra habitum est. Sed de filio Dei dicitur id quod conuenit corpori Christi post mortem, scilicet esse sepultum: ut patet in Symbolo fidei, ubi dicitur quod filius Dei conceptus est, & natus ex Virgine, passus mortuus, & sepultus. Ergo corpus Christi non fuit in morte à diuinitate separatum.

Respondendo dicendum, quod illud, quod per gratiam Dei conceditur, nunquam absque culpa reuocatur, unde dicitur Rom. 11. quod sine penitentia sunt dona Dei, & vocatio. Multo autem maior est gratia vnionis, per quam diuinitas vnita est carni Christi in persona quam gratia adoptionis, per quam alij sanctificantur, & etiam magis permanens ex sui ratione: quia hæc gratia ordinatur ad vnionem personalem, gratia autem adoptionis ad quandam vnionem affectualem, & tamen videmus, quod gratia adoptionis nunquam perditur sine culpa: Cum igitur in Christo nullum fuerit peccatum, impossibile fuit: quod solueretur vnio diuinitatis à carne ipsius. Et ideo sicut ante mortem caro Christi vnita fuit secundum personam, & hypostasim Verbo Dei, ita & remansit vnita post mortem, ut scilicet non esset alia hypostasis Verbi Dei, & carnis Christi post mortem, ut Damas. dicit in 3. lib.

Ad primum ergo dicendum, quod derelictio non est referenda ad solutionem vnionis personalis: sed ad hoc quod Deus pater eum exposuit passioni. Unde relinquere ibi, non est aliud, quam non protegere à persequentibus. Vel dicit se derelictum in epist. 110. ex quantum ad illam orationem, qua dixerat. Pater si fieri potest, & 10. 4. cess. transcat à me calix iste: ut Augustinus exponit in libro de Gratia noui Testamenti.

Ad secundum dicendum, quod Verbum Dei dicitur vniti carni, mediante anima, in quantum caro per animam pertinet ad humanam naturam, quam filius Dei assumere intendebat: non autem ita quod anima sit quasi medium ligans vn. ra. Habet autem caro ut anima quod pertineat ad humanam naturam, etiam postquam anima separatur ab ea: in quantum sc. in carne mortua remanet ex diuina ordinatione.

Fr. Suarez. tom. 2.

COMMENTARIVS.

Egregia est ratio, qua D. Thom. probat corpus Christi in morte non fuisse à diuinitate separatum. Quia Deus neminem priuat gratia illi concessa.

Ba absque eius culpa: gratia autem vnionis facta est corpori Christi. Quam rationem sumpsit ex Grego. Nyss. orat. i. de resurrectione, cuius verba in disput. referam. Eamque confirmat D. Thom. comparatione facta inter gratiam vnionis, & adoptionis. Nam gratia adoptionis nunquam amittitur sine culpa, ergo neque gratia vnionis, quæ maior est, & ex suo genere permanentior, cum sit substantialis vnio ipsius diuinitatis. Vnde recte notat Caietan. primam propositionem assumptam intelligendam esse de gratijs suo genere permanentibus, ac de se incorruptibilibus. Nam gratiæ, quæ consistunt in actu secundo, & de se sunt veluti transeuntes, haberi possunt, & amitti sine culpa.

Sed dicere aliquis posset, quamuis gratia Dei de se permanens non auferatur sine culpa, manente subiecto, tamen destructo subiecto posse id accidere. Sicut, si verum est, per gratiam adoptionis aliquas virtutes, vel qualitates permanentes infundi corpori hominis, quamuis illæ non amittantur sine culpa manente homine: tamen illo mortuo destruentur, etiam si nulla culpa intercedat, ergo eodem modo, cum gratia vnionis facta sit humanitati, destructa per mortem humanitate, tolletur illa gratia. Respondetur vnionem illam ita esse factam cum humanitate, ut per se, & immediate facta etiam fuerit cum anima, & corpore (ut supra quaest. 6. late dictum est) & ideo quamuis per mortem destructa fuerit humanitas: non tamen destructum omnino fuit subiectum, in quo vnio illa facta est, ac proinde non fuit priuatum gratia vnionis sibi concessa. Dices. Obiectum.

Ergo nulla pars corporis, seu materiæ, in qua facta est hæc vnio, separata est amplius à Verbo, propter eandem rationem: consequens autem est plane falsum. Quia partes materiæ, quæ per continuam actionem resoluebantur, vnitæ erant Verbo, & tamen sine dubitatione vlla, dimittebantur. Respondetur negando sequelam, quia in huiusmodi partibus, cum resoluuntur, & separantur, potest dici destrui subiectum, in quo facta est vnio. Quia licet maneat eadē materia prima: non tamen manet in ratione corporis humani, seu partis humani corporis, cui facta est hæc gratia. Nam propterea dicitur corpus hoc assumptum mediante anima, ut hic explicat D. Thom. ad 2. & latius diximus priori tomo disput. 17. sect. 4. Denique in illis partibus, cum non essent iterum viuendæ animæ, non fuit ratio, ob quam diuinitati vnitæ manerent.

In sol. ad 1. obseruandum est in argumento D. Thom. proposuisse sententiam Ambrosii exponētis verba illa, Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? de derelictione per separationem diuinitatis à carne, cui potuisset etiam adiungere Hilarium cant. 33. in Matth. dicentem, clamor vero ad Deum corporis vox est recedentis à se Verbi contestata dissidium. In solutione vero respondet D. Thom. aliter exponendo verba Christi, de derelictione per permissionem passionis & mortis. Ad auctoritatem autem Ambrosij nihil dicit, modeste illum reprehendens, & eius sententiam.

Kk 2

Greg. Nyss.

Corpus Christi in morte non fuit à diuinitate separatum.

Obiectum.

Responsio.

Obiectum.

Responsio.

D. Thom.

Ambrosius. Mat. 27. Hilarius.

tentia

tentiam relinquens, indicans nullam pati expositionem. & idem iudicium est de verbis Hilarij, sunt enim simillima. Possemus quidem eos exponere de recessu, vel separatione diuinitatis non substantiali sed quoad protectionem & defensionem: tamen vix patiuntur verba hunc sensum: sed de hoc plura in Disputatione.

ARTICVLVS III.

Vtrum in morte Christi fuerit facta separatio diuinitatis ab animo.

278.
3 d. 11. q. 1 a.
1 q. 2. & quo.
2. ar. 1. col. 6.
op. 3. c. 1. 6.
op. 60. c. 9. fi.
& Ps. 21. col.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod in morte Christi fuerit facta separatio diuinitatis ab anima. Dicit enim Dominus Ioan. 10. Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à me ipso. & potestatem habeo iterum sumendi eam. Non autem videtur, quod corpus animam ponere possit, eam à se separando: quia anima non subijcitur potestati corporis sed potius e conuerso. Et sic videtur, quod Christo, secundum quod est Verbum Dei, conueniat animam suam ponere. Hoc autem est eam à se separare. Ergo per mortem anima eius fuit à diuinitate separata.

Refertur. 3. sentent. d. 2. paragraph. 6.

2. Præterea. Atha. dicit male dictum, qui totum hominem quem assumpsit Dei filius, denuo assumptum, vel liberatū tercia die à mortuis resurrexisse non confitetur. Sed non potuit totus homo denuo assumi, nisi aliquando fuerit totus homo à Verbo Dei separatus. Totus autem homo componitur ex anima & corpore. Ergo aliquando fuit facta separatio diuinitatis & à corpore & ab anima.

3. Præterea. Propter vnionem ad totum hominem: filius Dei vere dicitur homo. Si ergo soluta vnione anime & corporis per mortem, Verbum Dei remansit vnitum anime, sequeretur quod vere dici potuisset, filium Dei esse animam. Hoc autem est falsum: quia cum anima sit forma corporis, sequeretur quod Verbum Dei fuerit corporis forma, quod est impossibile, ergo in morte Christi anima fuit à Verbo Dei separata.

4. Præterea. Anima & corpus ab invicem separata, non sunt vna hypostasis, sed dua. Si igitur Verbum Dei remansit vnitum tam corpori, quam anime Christi, separatis eis ab invicem per mortem Christi, videtur sequi, quod Verbum Dei durante morte Christi, fuerit dua hypostases, quod est inconueniens. Non ergo post mortem Christi remansit anima verbo vnita.

lib. 3. orb. fi.
c. 27. in med.

Sed contra est quod dicit Damasc. 3. in lib. Et si Christus mortuus est vt homo & sancta eius anima ab incōtaminato diuisa est corpore: diuinitas tamē inseparabilis ab vtriusque permansit, ab anima dico & corpore.

a pr. in arg. 2.
& q. 6. art. 2.

Respondeo dicendum, quod anima vnita est Verbo Dei immediatus, & proprius, quam corpus, cum corpus vnitum sit Verbo mediante anima, vt supra dictum est. cum ergo Verbum Dei non sit separatum in morte, à corpore, multo minus separatum est ab anima. Vnde sicut de filio Dei predicatur id quod conuenit corpori ab anima separato, scilicet esse sepultū, ita de eo in Symbolo dicitur, quod descendit ad inferos, quia anima eius à corpore separata, descendit ad inferos.

Tr. 47 in Io.
annem. post
med. tom. 9.

Ad primum ergo dicendum quod August. exponens illud Verbum Ioan. inquit, cum Christus sit Verbum, anima, & caro, vtrum ex eo quod est Verbum, ponat animam, an ex eo quod est anima, an iterum ex eo quod est caro. & dicit, quod si dixerimus, quod Verbum Dei animam posuit, sequitur quod aliquando anima illa separata est à Verbo, quod est falsum: mortem enim corpus ab anima separauit, à Verbo autem animam separatam esse non dico. Si vero dixerimus, quod ipsa se anima ponat, sequitur, quod anima ipsa à se separata sit: quod est absurdum. Relinquitur ergo, quod ipsa caro animam suam ponit & iterum eam sumit non potestate sua, sed potestate Verbi inhabitantis carnem: quia sicut supra dictum est, per mortem non est separata diuinitas Verbi à carne.

In cor. artic.

Ad secundum dicendum, quod in Verbis illis Athanas. non intellexit, quod totus homo denuo sit assumptus, id est omnes partes eius, quasi Verbum Dei partes humana natura deposuerit per mortem: sed quod iterato totalitas natura assumpta, sit in resurrectione redintegrata per iteratam vnionem anime & corporis.

Ad tertium dicendum, quod Verbum Dei propter vnionem humana natura, non dicitur humana natura: sed dicitur homo, quod est habens humanam naturam. Anima autem & corpus sunt partes essentielles humane nature. Vnde propter vnionem verbi ad vtrumque eorum, non sequitur, quod Verbum Dei sit anima vel corpus, sed quod sit habens animam vel corpus.

Ad quartum dicendum, quod sicut Damasc. dicit in 3. lib. quod in morte Christi est separata anima à carne, non est vna hypostasis diuisa, nam & corpus & anima Christi secundum idem ex principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, & in morte inuicem diuisa singulum eorum mansit, vnam hypostasin Verbi habens. Quare vna Verbi & anime & corporis exiit hypostasis: nunquam enim neque anima neque corpus propriam habuerunt hypostasin præter Verbi hypostasin. Vna enim semper Verbi hypostasis, & nunquam dua.

li. 3. orb. fi.
c. 27. à media

COMMENTARIVS.

Hic articulus ex dictis in superiori explicatus est. In solutione tamen primi argumenti tractat D.

Th. illa Ioan. 10. verba. Ego pono animam meam, vt iterum sumam eam, nam potestatem habeo ponendi animam meam & iterum sumendi eam. Quibus videtur significare, Verbum diuinum animam à se separasse, & iterum assumpsisse, quia illud pronomen ego pro persona verbi supponit. Et respondet ex August. tract.

47. in Ioan. illa verba dicta esse à Verbo non secundum te, sed ratione carnis, ita vt Verbum per carnem animam posuerit, id est, ab eadē carne animam separauerit, & iterum assumpserit. Sed (quidquid fit de re ipsa) non existimo tamen propter hæc verba esse necessarium dicere, carnem ipsam specialiter concurrisse ad deponendam, & resumendam animam. Alijs enim duobus modis potest sufficienter explicari ille locus. Primo vt, anima, nihil aliud significet, quam vitam corporalem sicut est frequens in Scriptura, & ibidem paulo antea: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, id est vitam suam: Et ita sensus est facilis, vitam meam corporalem pono, id est volūtate amitto, vt iterum sumam, id est, vt iterum illam mihi restituam, & ita exponunt Chryso.

Theoph. & Euthym. Vel secundo, si per animam intelligamus essentialē partem. Verbum ponere animam non est separare illam à se, sed separatam à corpore ponere. Prior tamen expositio videtur propria: & literalis.

In solutione ad secundum attingitur questio: an tota humanitas habeat aliam vnionē ad Verbum distinctam à partialibus vnionib. corporis, & anime: quæ in morte fuerit amissa, & in resurrectione restituta. Nam Athanas. sibi citatus affirmantem partem indicat. D. Thom. vero nihil de hoc affirmauit: sed solum dixit totalitatem naturæ redintegratam fuisse in resurrectione per iteratam vnionem anime, & corporis. Sed hanc rem satis discussimus priori tomo, disput. 17. sect. 5. vbi sentent. quam hic indicat Athanas. probabiliorem duximus.

Circa solutionem ad tertium tractat D. Thom. an ex vnione verbi cum anima, vel corpore, sequatur communicatio idiomatum, quod anima sit Deus, &c. videantur dicta de hac re supra disput. 14. sectione. 3. & 4. disput. 15. sect. 6. in fine.

)] (

ARTICVLVS IV.

Vtrum Christus in triduo mortis fuerit homo.

279.
32. d. 21. q. 1.
a. 1. & quo. 2.
a. 1. & quo. 3.
q. 4. cor. 16.
quo. 4. a. 1. &
ep. 3. c. 236. o.
p. 19. c. 68. cap.
20. fin.

A D quartum sic proceditur. Videtur quod Christus in triduo mortis fuerit homo. Dicit enim Augustinus in primo de Trinitate. Talis erat illa susceptio, qua Deum hominem faceret, & hominem Deum. Sed illa susceptio non cessauit per mortem. Ergo videtur quod per mortem non desierit esse homo.

2. Præterea, Philosophus dicit in 9. Ethic. quod unusquisque homo est suus intellectus: unde & post mortem, animam Petri alloquentes dicimus, Sancte Petre ora pro nobis. Sed post mortem filius Dei non fuit separatus ab anima intellectuali. Ergo in illo triduo filius Dei fuit homo.

3. Præterea, omnis sacerdos est homo, sed in illo triduo mortis, Christus fuit sacerdos, aliter enim non verum esset quod dicitur in Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum. Ergo Christus in illo triduo fuit homo.

Sed contra: Remoto superiori, remouetur inferius, sed viuum, siue animatum est superius ad animal, & ad hominem: nam animal est substantia animata sensibilis: sed in illo triduo mortis corpus Christi non fuit viuum, neque animatum. Ergo non fuit homo.

Respondeo dicendum, quod Christum verè fuisse mortuum.

Habetur in 1. articulo fidei. Vnde asserere omne illud, per quod tollitur Concil. 1. E. veritas mortis Christi, est error contra fidem. Propter quod in p. 1. cap. 12. epist. synodali Cyrilli dicitur. Si quis non cõfiteatur Dei Verbum

passum carne, & crucifixum carne, & quod mortem gustauit carne, anathema sit. pertinet autem ad veritatem mortis hominis vel animalis, & per mortem desinat esse hominem vel animal: mors enim hominis, vel animalis prouenit ex separatione anime, quæ cõplet rationem animalis, vel hominis. Et ideo dicere Christum in triduo mortis hominem fuisse, simpliciter & absolute loquendo erroneum est. Potest tamen dici, quod Christus in triduo homo

lib. 2. de sac. 1. parte. c. 11. duo hominem fuisse, dicentes quidè verba erronea, sed sensum erroris non habentes in fide. Sicut Hugo de sancto Vic. qui ea q. 75. a. 4. l. 3. ratione dixit Christum in triduo mortis fuisse hominem, quia sen. d. 22. p. 1. dicebat animam esse hominem, quod tamen est falsum: ut in prima parte ostensum est. Magister etiam Sententiarum in 22. dist. tertij lib. posuit, quod Christus in triduo mortis fuit homo alia ratione: quia credidit quod vnio anime & carnis non

7. p. q. 75. ar. 4. q. 2. art. 5.

esset de ratione hominis, sed sufficeret ad hoc, quod aliquid sit homo, quod habeat animam humanam, & corpus, siue coniuncta siue non coniuncta. Quod etiam patet esse falsum ex his que dicta sunt in 1. p. & his que supra dicta sunt, circa modum vnionis.

Ad primum ergo dicendum, quod Verbum Dei suscepit animam, & carnem vnitam: & ideo illa susceptio fecit Deum hominem, & hominem Deum. Non autem cessauit illa susceptio per separationem Verbi ab anima, vel à carne, cessauit tamen vnio carnis & anime.

Ad secundum dicendum, quod homo dicitur esse suus intellectus, non quia intellectus sit totus homo, sed quia intellectus est principior pars hominis, in quo virtualiter consistit tota dispositio hominis sicut si rector ciuitatis dicitur tota ciuitas, quia in eo consistit tota dispositio ciuitatis.

Ad tertium dicendum, quod esse sacerdotem, conuenit homini ratione anime: in qua est ordinis character. Vnde per mortem homo non perdit ordinem sacerdotalem, & multo minus Christus, qui est totius

sacerdotis origo.

Fr. Suárez, tom. 2.

COMMENTARIVS.

Quæstio huius art. (si recte consideretur) eadem est cum illa, quam D. Thom. tractauit supra q. 2. art. 5. an in Christo homine facta fuerit vnio anime & corporis. Qua ratione fuit necessaria illa vnio anime & corporis, ut Verbum fieret homo, eadem ratione fuit necessaria, ut perseveraret homo, & ideo sicut ex principio fidei, quod Deus factus est homo, necessario sequitur assumptis corpus, & animam inter se vnita, ita ex cõtrario principio, quod in morte dissoluta fuit vnio anime & corporis, sequitur tunc Deum desisse hominem. Quocirca nulla hic superest noua difficultas. Videantur dicta priori tomo disputatio 14. sect. 4.

An vero concedendum sit, in triduo fuisse Christum, quæstio est de modo loquendi, & Durandus quidem in 3. d. 26. q. 2. absolute negat. Quia Christus dicit suppositum subsistens in duabus naturis, humana & diuina: Christus autem in triduo non subsistebat in illis duabus naturis. Item Iesus non erat in triduo, quia si non erat homo, non erat hic homo ergo neque erat Christus. Vnde infert Durandus non esse verum, Christum descendisse ad inferos, & iacuisse in sepulchro. Alij vero dixerunt in triduo vere, ac proprie fuisse Christum, quia fuit eius anima: quæ est Christus. Ita Vvicleph. ut refert Vvaldens. libr. 1. doctrinalis fidei antiquæ capite. 34. qui hæreticus in modo non errabat: tamen in sensu, & ratione suæ locutionis incidit in errorem, quem ex

Dubium Durand.

Hugone hic refert D. Thom. Dicebat enim animam esse hominem. Dicendum est ergo proprie, & in rigore Christum, ut significat subsistentem in duplici natura integra, non permanisse in triduo, ut argumentum supra factum probat: tamen per sinechdo-

Vvaldens.

chen tribuendo parti appellationem totius, dicitur Christus fuisse in triduo, sicut nunc dicitur Sanctus Petrus esse in celo. Vel certe (ut Caiet. hic notat circa titulum art.) Christus in triduo non significabat suppositum duarum naturarum, id est, diuinitatis, & humanitatis, sed suppositum diuinitatis, quod erat vnium anime, & corpori. Sed hæc sunt satis de quæstione de modo loquendi.

D. Thom.

Responso.

In triduo vni-

re ne, ac pro-

prie Christum

fuerit.

Caietan.

ARTICVLVS V.

Vtrum fuerit idem numero corpus Christi viuentis & mortui.

D quintum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit idem numero corpus Christi, viuentis & mortui. Christus enim vere mortuus fuit quo 3. art. 4. sicut & alij homines moriuntur. Sed corpus cuiuscumque alterius hominis, non est simpliciter idem numero mortuum & viuum: quia differunt essentiali differentia. Ergo neque corpus Christi est simpliciter idem numero mortuum & viuum.

280.

quo. 2. a. 1. &

quo 3. art. 4.

d. 1. & quod.

4. q. 5.

2. Præterea, secundum Philosophum in 5. Metaph. Quæcunque sunt diuersæ speciei, sunt etiam diuersa numero. Sed corpus Christi viuum & mortuum fuit diuersum specie, quia non dicitur oculus & caro mortui, nisi æquiuoce: ut patet per Philosophum in 1. de anima & 7. Metaph. Ergo corpus Christi non fuit simpliciter idem numero viuum, & mortuum.

Libr. 5. met.

text. 12. 10. 3.

Li. 2. de ani-

ma, 11. 9. &

7. met. text.

35. 10. 2. & 3.

3. Præterea, Mors est corruptio quadam. Sed illud quod corrumpitur corruptione substantiali, postquam corruptum est, iam non est: quia corruptio, est mutatio de esse in non esse. Corpus ergo Christi postquam mortuum fuit, non remansit idem numero, cum mors sit substantialis corruptio.

Sed contra est, quod Athanasius dicit in Epistola ad Epictetum: Circumciso corpore, & potato, & manducante, arbitrabar.

Circa me. il.

liu, inc. Ego

arbitrabar.

Rk 3 & la-

laborante, & in ligno affixo, erat impassibile, & incorporeum Dei Verbum, hoc erat in sepulcro positum. Sol corpus Christi viuum fuit circumscriptum, & in ligno affixum. Corpus autem Christi mortuum fuit positum in sepulcro. Ergo hoc id in corpore quod fuit viuum fuit etiam mortuum.

R. spondeo dicendum, quod hoc quod dico simpliciter, potest accipi dupliciter. Vno modo secundum quod simpliciter idem est quod absolute, sicut simpliciter dicitur quod nullo addito dicitur, ut Philos. dicit. Et hoc modo corpus Christi mortuum & viuum simpliciter fuit idem numero: dicitur enim aliquid esse idem numero simpliciter, quia est supposito idem. Corpus autem Christi viuum, & mortuum, fuit supposito idem:

Art. 2. huius
quest. in arg.
Sed contra.

quia non habet aliam hypostasim, viuum & mortuum, prater hypostasim Verbi Dei, ut supra dictum est. Et hoc modo loquitur Athanas. in autoritate inducta. Alio modo simpliciter idem est, quod omnino vel totaliter: & sic corpus Christi mortuum & viuum non fuit simpliciter idem numero: quia non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid de essentia corporis viuentis: est enim predicatum essentiale, non accidentale. Vnde consequens est, quod corpus, quod definit esse viuum, non totaliter idem remaneat. Si autem diceretur, quod corpus Christi mortuum totaliter idem remaneret, sequeretur quod non esset corruptum, corruptione dico mortis: quod est heresis Caietarum, ut Isid. dicit, & habetur in Dec. 2. 4. q. 3. lib. 6. Dam. ait l. 3. quod corruptionis nomen duo significat: vno modo separationem animae a corpore, & alia huiusmodi: alio modo perfectam dissolutionem in elementa. Ergo incorruptibile dicere corpus Domini (se undum Iulianum & C. ianum) secundum primum corruptionis modum ante resurrectionem, est impium, quia corpus Christi non esset substantiale nobis, nec in veritate mortuum esset, nec secundum veritatem saluari esset. Deinde autem modo corpus Christi fuit incorruptum.

Isid. 2. Ety. c.
3. in Decr.
24. q. 3. cap.
Quidam au-
tem hanc
resurrectionem
dicunt in
medio.
Dam. lib. 3.
c. 28. in prin.

Ad primum ergo dicendum, quod corpus mortuum, cuius-
cumque alterius hominis non remanet vnitum alicui hypostasi
permanentis, sicut corpus Christi mortuum. Et ideo corpus
mortuum cuiuscumque alterius hominis, non est idem simpli-
citer, sed secundum quid, quia est idem secundum materiam
non autem idem secundum formam. Corpus autem Christi
remanet idem simpliciter propter identitatem suppositi: ut
dictum est.

In cor. artic.

Ad secundum dicendum, quod quia idem numero dicitur
aliquid secundum compositum, idem autem simpliciter est idem
secundum formam, ubi unque suppositum subsistit in vna
sola natura, oportet, sublata unitate speciei, auferatur unitas
numeris. Sed hypostasis Verbi Dei subsistit in duabus natu-
ris, & ideo quamuis in Christo non remaneat corpus idem
secundum speciem humane nature, remanet tamen idem nu-
mero secundum suppositum Verbi Dei.

Ad tertium dicendum, quod corruptio, & mors non competit
Christo ratione suppositi secundum quod attenditur unitas
sed ratione nature, secundum quam inuenitur differentia
mortis, & vite.

COMMENTARIUS.

Responso D. Tho. est, simpliciter, id est, absolu-
te, & sine addito fuisse idem numero corpus, pro-
pter identitatem suppositi: non tamen fuisse omni-
no, & ex omni parte idem, cum fuerit sub diuersis
formis. De qua assertionem quo ad rem ipsam postea
disputabimus. Quo ad intelligentiam vero literarum D.
Tho. difficile est, quod ait, illud dici simpliciter
idem numero, quod est supposito idem. Anima enim,
& corpus Christi inter se non erant vnum numero,
etiam si essent supposito idem, & humanitas, & di-
uinitas non sunt numero idem, etiam si sint suppo-
sito idem. Et similiter, si Christus dimitteret animam,
quam habet, & assumeret aliam, non propterea ef-
ficeretur vna numero, licet essent in eodem supposito.

Obiectio.

Respondeo, totum hoc pertinere etiam ad modum loquendi. Existimo tamen D. Thomam locutum esse in eo sensu, quo superiori tom. disput. 13. sect. 2. cum eodem D. Thom. diximus, si Verbum assumeret plures humanitates, futurum esse vnum hominem, & non plures. Sic ergo in presenti dicit, esse idem corpus numero propter identitatem suppositi, loquendo de corpore in concreto. Obiectiones autem factae solum probant naturas, vel partes in abstracto sumptas non posse dici idem numero propter identitatem suppositi.

ARTICVLVS IV.

Utrum mors Christi aliquid operata sit ad nostram salutem.

Diximus sic proceditur. Videtur, quod mors Christi nihil operata sit ad nostram salutem. Mors enim est quaedam privatio: est enim privatio vite. Sed privatio, cum non sit res aliqua non habet aliquam virtutem agendi. Ergo non potuit aliquid operari ad nostram salutem.

2. Præterea passio Christi operata est ad nostram salutem per modum meriti. Sic autem non potuit operari mors Christi: nam in morte separatur anima a corpore, quæ est merendi principium. Ergo mors Christi est operata aliquid ad nostram salutem.

3. Præterea. Corporale non est causa spiritualis: Sed mors Christi fuit corporalis, non ergo potuit esse causa spiritualis nostre salutis.

Sed contra est, quod August. dicit in 4. de Trinit. vna mors nostri Saluatoris (scilicet corporalis) duabus moribus nostris (id est, anime & corporis) salui fuit.

Respondeo dicendum, quod de morte Christi dupliciter loqui possumus. Vno modo, secundum quod est in fieri: alio modo secundum quod est in facto esse. Dicitur autem mors esse in fieri, quando aliquis per aliquam passionem vel naturalem vel violentam tenetur in mortem. Et hoc modo idem est loqui de morte Christi, & de passione ipsius. Et ita secundum hunc modum mors Christi causa est salutis nostre, secundum id quod de passione supra dictum est. Sed in facto esse, mors Christi consideratur, secundum quod iam facta est separatio corporis & anime, & sic non loquimur de morte Christi. Hoc autem modo mors Christi non potest esse causa salutis nostre per modum meriti, sed solum per modum efficientie: in quantum scilicet nec per mortem diuinitas separata fuit a Christi carne: & ideo quicquid conuenit circa carnem Christi, etiam anima separata, fuit nobis salutiferum virtute diuinitatis unitæ. Consideratur autem proprie alicuius causæ effectus secundum similitudinem causæ: unde quia mors est quaedam privatio vite propria, effectus mortis Christi attenditur circa remotionem eorum, quæ contrariantur nostre salutis, quæ quidem sunt mors anime & mors corporis, & ideo per mortem Christi dicitur esse destructa in nobis & mors anime, quæ est peccatum nostrum (secundum illud Rom. 4. Traditus est, scilicet in mortem, propter delicta nostra) & mors corporis, quæ consistit in separatione anime: secundum illud prima ad Cor. 15. Absorpta est mors in victoria.

Ad primum ergo dicendum, quod mors Christi est operata salutem nostram ex virtute diuinitatis unitæ, & non ex sola ratione mortis.

Ad secundum dicendum, quod mors Christi secundum quod consideratur in facto esse, et si non est ad nostram salutem operata per modum meriti: est tamen operata per modum efficientie, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod mors Christi fuit quidem corporalis: sed corpus illud fuit instrumentum diuinitatis sub unitate, operans in virtute eius etiam mortuum.

COM-

COMMENTARIUS.

DVo docet in hoc art. D. Thom. Primum est, Christum per mortem in facto esse nihil meruisse nobis: sed solum per mortem in fieri. Quod est dicere, Christum meruisse nobis toto tempore, quo patiebatur: in instanti vero mortis iam non meruisse. Quod est verissimum, quia tunc iam non erat homo nec viator, ut latius est a nobis disputatum in superiori to. disput. 39. sect. 3. Alterum est, mortem Christi in facto esse per modum efficientie operatam esse nostram salutem. Quod necessario est intelligendum de carne ipsa, seu humanitate, quod scilicet ratione mortis fuerit veluti proportionatum, & accommodatum instrumentum ad aliquos effectus nostrae salutis, ut etiam hic Caiet. & Medina explicarunt, & latius diximus priori tomo, disput. 21. sect. 7.

DISPUTATIO XXXVIII.

in tres sectiones distributa.

De morte Christi quoad substantiam, & causas eius.

Postquam disputatum est de passione Christi, consequens est, ut de illius morte disseramus. De qua tria disputanda occurrunt: primum de morte ipsa secundum se, quod in hac disputatione breuiter expediemus, quia circa D. Thom. literam omnia fere tacta sunt. Secundo, de prodigiis quae in ea morte acciderunt, de quo dicemus disputatione sequenti. Ac denique de tempore quo illa mors accidit, haec enim sola circumstantia explicanda superest. Cetera enim ipsa passione expolitae sunt.

SECTIO I.

Verum Christus vere, ac naturaliter mortuus fuerit.

Non defuerunt haeretici qui negarent, Christum vere mortuum esse: Ita enim censuerunt Caiani: ut hic D. Thom. refert ex Damasc. lib. 3. de fide cap. 28. & Isido. 8. Etymolog. cap. 5. Et idem necesse est sentisse haeticos omnes, qui in Christo veritatem humanae naturae, aut corporis humani aut corporis passibilis negarunt: quorum errores fuisse relati atque refutati sunt in 1. tom. quaest. 4. & 5. & 14. Hi haeretici nullum omnino habent fundamentum nisi fortasse, quod indecens, & indecorum illis visum est Deum mori: vel certe, quod putarunt Christi corpus ex vi vnionis factum esse impassibile. Quod videtur etiam sensisse Ambr. lib. 10. in Lucam, quatenus sentit, necessarium fuisse diuinitatem recedere a corpore, ut mori posset.

D. Thom.
Damasc.
Isidor.Christum vere
mortuus.

At vero fidei veritas imo & articulus fidei est, Christum vere fuisse mortuum. In qua veritate probanda non oportet prolixius immorari, quia verba Euangelistarum sunt expressa, & in omnibus symbolis eam aperte profiteamur. Ac denique haec est vnica fides, & spes Christianorum, qui per mortem Christi credunt se esse redemptos a morte peccati, & ab aeterna morte animae, & corporis. Rationes vero sunt theologiae quidem, quia ad manifestationem diuinæ sapientiae, & virtutis, & ad delendum delicta nostra, id fuit conuenientissimum, iuxta illud. *Mortuus est propter delicta nostra*, ad Rom. 4. Physica vero, quia reuera habuit corpus passibile, & mortale, & tot doloribus, ac passionibus affectum est, ut ad interimendum hominem fuerint sufficientissimi.

Sed hinc nascitur dubium, an illa mors fuerit naturalis, potest autem dici naturalis, vel ut distingui-

tur à miraculosa, vel ut distinguitur à violenta, vel ut distinguitur à libera, & de singulis breuiter dicemus.

Dico ergo secundo, mors Christi in se non fuit miraculosa: sed naturalis. Explico. Nam ut mors in Christo locum haberet, quoddam miraculum supponi necesse fuit, nimirum ut quamuis anima esset gloriosa, corpus permetteretur esse passibile, & hoc sensu omnis passio, & dolor, & mors Christi potest dici miraculosa, tanquam ex miraculo proueniens. At vero supposito hoc miraculo dicimus Christi mortem fuisse naturalem, id est, ex vi actionis naturalium causarum necessario, ac naturali ordine subsecutam. Quo in sensu est certa conclusio, quam docent Theologi in 3. distinct. 36. qui etiam addunt, futurum potius fuisse magnum miraculum, si ex talibus tormentis in tali corpore mors non fuisset subsecuta. Ratione declaratur, quia naturale est homini, ut ad conseruandam vitam talem corporis dispositionem, ac compositionem requiratur, ita ut si illa dissoluatur, vel remittatur usque ad certum gradum vel terminum, sub illo conseruari nequeat: sed corpus Christi Domini magnam per passionem passum est alterationem, & dissolutionem quādam debita compositionis quatenus sanguinem suum effudit, & cum eo alios humores. Ex quo necesse etiam fuit, ut magna vis vitalium, & animalium spirituum efflueret, ergo, cum hac alteratio, & dissolutio multis horis durauerit, necessarium fuit peruenire ad eum statum, in quo vita naturaliter conseruari non posset, atque adeo & mortē naturaliter ingruere.

Mors Christi
naturalis.

Dices. Potuit anima Christi à corpore recedere, antequam ad eum terminum, extremumque discrimen pertineret, & tunc mors miraculosa esset: ita vero factum esse colligi potest ex illis verbis. *Ego pono animam meam, & nemo tollit eam à me.* Ioan. 12. Vnde D. Thom. q. 47. art. 1. ad 2. dicit mirabile fuisse in Christi morte, quod mortuus sit citius, quam alij, qui simili passione afficiebantur. Pilatus quoque miratus fuit, quod iam obijisset Marc. 15. & addit D. Thom. Sicut enim eius voluntate natura corporalis conseruata est in suo rigore usque ad extremum, sic etiam quando voluit subito cessare nocumento, sic etiam Cyprianus libro de idololorum vanitate de Christo dicit, *Crucifixus praesto carnificis officio spiritum sponte dimisit*. Et Origenes libro 2. contra Celsum significat, animam Christi sponte recessisse à corpore, quando adhuc naturaliter posset viuere. Et confirmari hoc potest ex modo mortis Christi: refert enim Ioannes, Christum prius vocem magna clamasse, finitisque illis verbis. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, statim efflasse animam. Sed si esset in naturali dispositione morti proxima, non potuisset tam potenter clamorem effundere. Ergo signum est, emisisse spiritum, etiam tunc cum robur corporis, & firmitatem haberet, atque adeo prius, quam naturalis necessitas postulare. Vnde etiam Centurio videns quod sic clamans expirasset, exclamauit, *vere filius Dei erat iste*. Quod non aliunde intulit, nisi quia conspexit eum arbitrio suo emisisse spiritum statim, ac tam valide clamauit. Vnde Hieron. ibi Matth. 26. *Diuina potestatis inquit fuisse iudicium spiritum sic emittere*, & Marc. 15. Nos (inquit) cum in a voce vel sine voce morimur, qui de terra sumus, ille vero cum exaltata voce expirauit, qui de caelo descendit. Et Chrysostomus 89. in Matth. *Ea propter (inquit) vocem magna clamauit, ut ostenderet sua totum id fieri potestate*. Quod alijs verbis docuit Athanasius, q. 77. ad Antiochum dicens. *Christum clamasse, ut suam declararet potentiam*, & q. 76. hoc ipsum indicat, tradans quaestionem, cur Christus prius inclinauerit caput, & postea spiritum emisit, cum alij homines prius mori soleant, & postea caput inclinare. *Quia omnibus (inquit) impletis, quae pati debuerat, sola mors restabat adhuc, atque hac quidem sibi metuens appropinquante non audebat, ideo Christus inclinato capite vocauit ipsam*.

Obiectio.

Ioan. 12.
D. Thom.

Marc. 15.

Cyprianus.

kk 4

Et

Et in eodem sensu videtur dicere Euseb. lib. 4. de A
Demoni. c. 12. cum alius vocem misisset solutus à corpore
ahist, neuiquam exspectans dum mors ad ipsum accederet,
sed illam cunctantem, ac veluti cessantem ac fugitantem,
ipse à tergo insequitur. Et hanc sententiam tenet
Gab. lect. 82. in can. lit. D. ubi addit congruentiam,
scilicet Christum antevertisse tempus naturalis mor-
tis, vt evidentiùs constaret sua sponte, & volunta-
te mori.

Christus ex
vulnere
mortuus.

1. Reg. 31.

2. Reg. 11.

Nihilominus hic modus dicendi non est verifi-
milis, sed omnino dicendum videtur animam Chri-
sti non prius deseruisse corpus suum, quam in illo
fuerit sufficiens causa mortis, id est, talis dispositio
cum qua non posset anima naturaliter corpus illud
informare. Probatur primo, quia alioqui Christus
non esset occisus à Iudeis, & Gentibus. Quia reuera
non fuisset mortuus ex vi vulnere ab eis inflicto-
rū neq; satis est, quod Gabriel ait, occidisse eū, quia
voluntarie infixerunt vulnera, ex quibus mors ef-
ficeretur, nisi Christus praeueneret. Nam licet hoc
satis fuerit ad committendam culpam internā ho-
micidij; non tamen vt vere dicerentur exterius
occidisse, quia de facto non est mors ex eorum acti-
one secuta, sicut quando Saul iacebat in terra letha-
libus sauciatus vulneribus, ex quibus fortasse inter-
iret, vtque citius moreretur, postulauit ab Amale-
cite, vt ipsum interficeret, certe in eo casu Saul non
dicitur vere interfectus ab ijs militibus, qui prius e-
um vulnerarant: Sed ab illo, qui eum ultimo percus-
sit, quem propterea Dauid postea capite plecti
iussit: eo quod ausus esset interficere Christum Do-
mini. Sic ergo in praesenti dici non posset vere, ac
proprie, occisus à militibus Christus. Vnde fieret
vltius, Christum seipsum interfecisse, quia illa
mors eo instanti, quo facta est, aliquam causam ef-
ficiendam habuit: sed non naturalem extrinsecam,
vt praedicta opinio asserit, ergo. Tandem nulla est
ratio, vel cōiectura, quae cogat ad illum mortis mo-
dum asserendum, nec videtur rationi consentaneū,
vt prius anima Christi deseruerit corpus suum, quā
sit deserta ab ipso (vt sic dicam) id est quam corporis
debilitas, ac necessitas naturalis id postulare.

Quin potius existimant aliqui, non statim mortu-
um esse Christum, ac corpus habuit ita debilitatum,
ac dispositum, vt naturaliter non posset ab anima
informari, sed miraculose aliquo tempore vitam cō-
seruasse. Quod videtur significare D. Thom. quodl.
1. art. 3. & coniectura esse potest. Quia vix credibile
est corpus temperatissimum post tam crudelem fla-
gellationem, atrociasq; tormenta tam multa, & tam
copiosam sanguinis effusionem, potuisse naturaliter
tanto tempore morti resistere. Et confirmari hoc
potest ex sudore sanguineo Christi, & tristitia vehe-
menti, quam tunc passus est, quae tanta fuisse vide-
tur, vt ad hominem extinguendum sufficeret: prae-
sertim cum vsque ad mortem durauerit iuxta illud.
Tristis est anima mea vsque ad mortem: hoc enim etiam
exponi potest (vt Caiet. ibi indicauit) de intensio-
ne tristitiae, quae tanta fuit, vt ad mortem vsq; per-
duceret, nisi ei diuina virtus obstitisset. Nec vero
ex hoc modo dicendi sequitur fuisse mortem Chri-
sti miraculosam, sed potius dilationem mortis. Et
iuxta hunc etiam dicendi modum recte intelligun-
tur omnia, quae ex Scriptura, & Patribus adducta
sunt. Sic enim Christus, quando voluit, emisit spi-
ritum, & non quando leges naturae ad id cogeant,
quod diuinæ potestatis est.

Matth. 26.
Caietan.

Sed (licet hoc probabile sit) non tamen videtur
necessarium. Nunquam enim Christi anima prae-
ternaturali modo corpus suum informauit: sed
semper habuit in corpore connaturales, ac suffi-
cientes dispositiones, saltem quae ad conseruationem
necessariae sunt. Cur enim fingemus miraculum
non necessarium, quod nec in Scriptura, nec in ra-
tione fundari potest, nec ad explicandam acerbita-

tem passionis, & mortis Christi quicquam refert?
Quo circa, si fortasse nocumenta illata Christo in
passione de se fuerunt efficacia, vt breuiori tempore
mortem afferrent, & illis diuina virtute restitit
Christi corpus, seu anima, ne tam cito deficeret, nō
id factum est conseruando animam in corpore sine
sufficienti dispositione, sed efficiendo potius, ne
corporis dispositiones tanta celeritate deficerent, id
est retinendo sanguinem, & spiritus, ne breuiori
tempore eis corpus destitueretur, caloremq; & alias
corporis qualitates similiter conseruando, ne pro-
portio, ac temperamētū omnino necessariū solueret-
tur. Etenim si quod genus miraculi intercessit istud
videtur facilius, magisq; proportionatum, quam
quod & hoc incertum, neque admodum necessari-
um videatur. Nam (quod ad tristitiam internam
attinet) non credo Christum in suo appetitu talem,
ac tantam permisisse, quae ipsum posset naturaliter
interimere. Quo enim fundamento hoc affirmari
potest? Nam potius videtur aliquid inordinatio-
nis, vel indecentiae habere: non enim potest tristi-
tia interimere, nisi intercedente magna commotio-
ne humorum, & corporis alteratione. Deinde ratio
postulat, vt in huiusmodi affectibus admittendis
praesertim quando ex sola interna consideratione
excitatur, moderatio aliqua adhibeatur. Quod vero
attinet ad extrinsecam nocumenta, & vulnera non
satis constat talia fuisse, vt non potuerit humanum
corpus dimidia diei parte illa sustinere.

Vnum ergo solum miraculum certum est in ea
morte intercessisse, scilicet, quod potuerit voce
magna clamare, cum esset iam morti proximus. Nō
enim fieri poterat, vt haberet naturalem virtutem
ac robur ad eum clamorem emittendū corpus pe-
ne exangue, ac vitalibus spiritibus, & consequenter
viribus fere exhaustum. Et in hoc miraculo ostendit
Christus (vt praedicti Patres aiunt) potentiam
suam: sicut enim potuit resistere, & superare debi-
litate corporis ad sic clamandum, ita potuisset
morti resistere si vellent, & ideo ait D. Th. dicto quolib.
declarasse Christum illo facto, se esse dominum vi-
tae & mortis. Et non necessitate absoluta, sed sponte
mortem suscipere, cui facile resistere posset, si vel-
let. Et ita etiam facile intelliguntur omnes scripturae,
& sententiae Patrum adductae. Hinc vero non
fit, mortem Christi in se, & proprie fuisse miraculo-
sam: sed habuisse miraculum adiunctum, quod
paulo ante praesens.

Clamor
Christi in
cruce iam
moriturum
raculosus.

D. Thom.

Dices: Miraculum fuit, corpus, quod robur ha-
buit ad talem vocem emittendam, statim mori. Re-
spōdeo, si robur illud fundamentum esset in intrin-
seca corporis dispositione, bona esset consequutio:
tamen quia non inde ortum est, sed ex virtute ope-
ratrice, miraculum, ideo nullum nouum miraculū
fuit, quod corpus diuinitus eleuatum ad illam vo-
cem emittendam, statim naturae suae relictum, mor-
tem naturaliter oppeteret. Centurioni autem mi-
raculosa fuit illa aerum successio, & coniunctio, quia
reuera simpliciter loquendo miraculosa erat, quam-
uis ipse fortasse nō perciperet, in quo esset ratio mi-
raculi constituta. Pilatus autem [vt ego existimo]
non tam mirabatur de velocitate mortis Christi,
E quod existimaret tormenta non fuisse sufficientia
ad illum interficiendum, quam quod aliquid diui-
num seu plusquam humanum de Christo suspica-
tus fuerat, & ideo vel speraret, vel formidaret illum
non tam cito, aut certe neque omnino moriturum
fuisse.

Obiectio.
Responsio.

Dico tertio, Mors Christi violenta fuit, & non na-
turalis. Probatur, quia licet naturale fuerit mori po-
tuit tali corporis dispositione: tamen ea dispositio
ex causa extrinseca, ac violenta orta est. Oportet au-
tem meminisse violentum non esse idem, quod
coactum [hoc enim opponitur appetitui elicito:
illud vero naturali] vis autem illata Christo, & si
non

Mors Christi
violenta sed
non coacta.

non fuerit proprie coactio, quia ipse voluntate absoluta non resistit, si enim resistere voluisset, nulla humana vis contra eum valuisset. Fuit autem violenta, quia fuit contra naturalem inclinationem. Et specialiter in hominibus violenta mors dicitur, quæ fit præter intrinsecam hominis dispositionem, & actionem ac reactionem, ex qua naturalis mors solet oriri, & fit per applicationem extrinsecæ causæ corruptentis.

Mors Christi
omnino libera,
ac voluntaria.
Obiectio.

D. Thom.

Dico. 4. Mors Christi non fuit naturalis, id est, necessaria, sed potius libera, ac voluntaria, quatenus supernaturali virtute illam impedire potuit, & noluit, vt in q. 47. artic. 1. satis explicatum reliquimus. Dices ergo male egit Christi anima recedendo à suo corpore voluntate sua, cum posset in illo permanere. Respondet D. Thomas in dicto quodl. Si anima in sua potestate haberet recedere à corpore, quando vellet, & iterum aduenire, non maioris esset culpa, si corpus desereret, quam quod habitator suam deserat domum. Quia ergo Christi anima hanc potestatem habuit, ideo nulla culpa illi fuit sic recedere. Iuxta quam responsionem, etiam si illa anima recederet à corpore optime disposito, nulla esset culpa: imo neque se occidere, esset Christo culpæ tribuendum. Quod quidem in sensu composito verum est. Nam si Christus id fecisset, nulla esset culpa: tamen secundum se, seclusisq. miraculis obiectum illud sese occidendi malum est. Facilius ergo dicitur (quod in dicto etiam art. q. 47. indicauit D. Thomas) animam Christi non debuisse miraculo vti, vel ad resistendum causis extrinsecis, ne corpori nocerent, vel ad informandum corpus carens dispositione ad huiusmodi informationem necessaria. Nulla enim vel naturalis, vel diuina lex obligabat ad huiusmodi miraculum efficiendum: sed potius lex charitatis & obedientiæ postulabant, vt propter consummandam hominis redemptionem mortis legibus se subiceret.

SECTIO II.

Quenam substantialis vnio in Christi morte dissoluta sit.

Separatio animæ à corpore in morte Christi facta.

Psal. 15.
Gen. 1.
Eccles. 12.

In morte Christi humanitas esse desit.

Durand.

Obiectio.

Responsio.

Primum omnium constat in morte Christi factam esse separationem animæ à corpore. In hac enim separatione essentialiter mors hominis consistit, & hanc separationem significauerunt Euangelistæ illis verbis: *Expirauit, seu, Tradidit, vel emisit spiritum.* Animam enim spiritum appellant, vt sancti omnes interpretantur, exponentes illa verba, & Athanas. lib. de Incarnat. Epiph. hæresi. 42. in confutatione. 73. Marcionis. Et rationem Caiet. addit, quia animus, dum viuificat corpus, habet rationem animæ, quia tunc proprie animatur: cum vero incipit esse à corpore separatus veluti induit rationem spiritus. Quæ ratio (si etymologiam vocis spectemus) non est cōtemnenda, (si autem vsum), & anima quoque separata, nomen, anima, retinet, iuxta illud, *Non derelinques animam meam in inferno.* Pl. 15. & anima cōiuncta vocatur spiritus, iuxta illud, *Et inspirauit in eo spiritum aculum vitæ.* Gen. 1. Eccles. 12. *Spiritus rediit ad Deum, qui dedit illum,* vbi simul anima separata & cōiuncta spiritus appellatur.

Hinc sequitur primo in morte Christi desisse esse humanitatem eius. Quia de essentia humanitatis est vnio corporis, & animæ. Vnde etiam fit deperditam tunc esse vnionem humanitatis ad Verbum, non per propriam, seu puram, ac præcisam separationem extremorum, sed per destructionem alterius extremi, vt notauit Durand. in 3. d. 21. q. 1. Nam durarum rerum vnio vtriusque existentiam necessario supponit, vnde ablata humanitate non potuit manere vnio humanitatis ad Verbum. Dices, verum est non mansisse illam vnionem in humanitate, mansisse tamen in anima, & corpore: atque ita, licet non manserit vnio humanitatis, id est, afficiens, & vnions humanitatem: mansit tamen vnio quæ erat humanitatis, vnions Verbo animam, & corpus, Responsio.

A detur hoc quidem recte dici, (si vnio humanitatis ad Verbum nihil addit partialibus vnionibus animæ, & corporis) tamen si verum est, totalem vnionem humanitatis partialibus illis vnionibus quicquam addere, sicut totalitas humanitatis addit aliquid præter animam, & corpus, saltem modum distinctum, necesse est dicere, destructa humanitate, destrui etiam eius vnionem, vt totalem: & formaliter, ac integre non manere, etsi maneant partiales vniones, ex quibus in re ipsa constabat, sicut etiam non manet humanitas, etiam si maneant partes, ex quibus constabat.

Secundo ex dicto principio inferitur, Verbum in triduo ab instanti mortis non fuisse hominē. Quia homo humanitate constituitur: destructa ergo humanitate desit esse homo. Dices homo anima constituitur: sed Verbum habuit animam, ergo mansit homo. Item, homo constat corpore, & animo, sed tunc Verbum etiā his constabat, ergo. His rationibus videntur mori Hugo Victor. lib. 2. de Sacram. q. 1. c. 11. & Mag. in 3. d. 22. vt dicerent, non obstante morte Christi, Verbum permanisse hominem. Sed (vt D. Th. supra, & Bonau. & reliqui Theologi in prædicta. d. notant) grauius lapsi sunt in re Theologica ex falso philosophico principio. Respondetur ergo hominem constitui animam vt forma informantem corpus: in morte vero Christi permanisse animam in Verbo vt partialem naturā hypostaticè terminatam: non vero vt forma informantem. Ac similiter homo constat corpore, & animo, vt partibus essentialibus vniam naturam actu cōponentibus: in Verbo autē manserunt anima, & corpus post Christi mortem, non vt partes actu cōponentes vnā naturā, sed solum vt subsistentes eadē Verbi substantiæ, & ideo certum est Verbum in triduo non fuisse hominem.

Dico secundo in Christi morte non fuisse separata à diuinitate corpus, & animam: itaq. non propriis, sed diuina verbi substantiæ substantiæ. Conclusio est communis Theologorum cum D. Th. hic & Mag. 3. d. 21. & est certa ex communi traditione, & cōsensu Ecclesiæ. Primum enim colligitur ex symbolo Apostolorum, in quo sic habetur. *Et in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum, qui conceptus est sti morte de spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos. Quæ omnia dicuntur de filio Dei solum per cōmunicationem idiomatum propter hypostaticam vnionem.* Sicut ergo ex his verbis necessario inferitur, quando Christus pendit in cruce, Verbum fuisse naturā humanā hypostaticè vnitum: ita etiam concluditur, cum corpus eius iacuit in sepulcro, vel anima descendit ad inferos, Verbum fuisse illis hypostaticè vnitū. Et hoc modo afferri possent hoc loco omnia testimonia patrum asserentium, Christū vel Deum sepultum esse, vel ad inferos descendisse quæ postea suis locis referemus. Cōfirmari hoc potest ex alia locutione fidei, scilicet, Deum mortuum esse seu mortem pro nobis accepisse, vt expresse loquitur Conc. Tolet. 11. in confessione fidei. Nam sicut si in instanti conceptionis Christi Verbum non fuisset vnitum corpori, non potuisset vere dici Deus conceptus ex Virgine, ita si non esset vnitum corpori mortuo in instanti mortis, non potuisset vere dici Deus mortuus, seu assumpsisse mortem. Sicut etiam, si Verbum dimitteret humanitatem, licet in eodem instati peccaret, iam Deus non peccaret. Vnde dici posse, participium mortuus ampliare ad id, quod est, vel fuit: tamē reuera assumpsisse mortē, non recte ita explicatur, sed requirit vnionē cum corpore mortuo, præsertim cum etiā sit concedendū, Deum surrexisse à mortuis. Nam, teste Paul. ad Col. 1. filius Dei hac ratione est primogenitus mortuorum: De quo idem Paul. Act. 13. interpretatur illud Psal. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Nō autē resurgit nisi quod mortuū iacet, ergo necesse est ad veritatem harum locutionum.

Verbi in triduo desit esse.
Obiectio.
Hugo Vict.
Magist.
Responsio.

D. Thom.
Bonauent.

Corpus, & anima in Christo vnita sunt.
Symb. Apost.

Conc. Tolet.

Col. 1.

Psal. 2.

Damas.
Gregor.
Nyssen.

Athana.

August.

Obiectio.
Ambros.

Responsio.

August.

Obiectio.
Hilar.
Ambros.
Matt. 27.
Euseb.

Responsio.

locutionum, ut filius Dei manserit corpori vnitus. Præterea est hæc communis Patrum sententia, Damasceni lib. 3. c. 27. ex quo illud axioma manauit. Quod Deus assumpsit, nunquam dimisit. Gregor. Nilse. orat. 1. de Resurrectione. Cum Deus (inquit) totum hominem per sui infusionem, & contemperationem in diuinam naturam transformasset, in tempore, quo passio administrata est, ab altera parte id, quod semel immixtum, & contemperatum erat, non separauit. Nam dona Dei huiusmodi sunt, ut eorum illum penitere non possit, sed animam quidem Deitas à corpore sponte sua disjunct, se autem in virisque manere ostendit. Et infra ex hac veritate declarat, quomodo simul esse potuerit idem filius Dei in sepulcro, & in paradiso. Quod clarius dixit Athanas. lib. de Incarnat. Christi. Nonne diuisus in duas partes ut homo, & in sepulcro, & apud inferos agebat: & infra inquit. Deitatem nudam non potuisse ad inferos descendere, & exspirationem non fuisse. Deitatis translationem, seu transmigrationem: sed anima discessum. Idem latè docet Augustinus tract. 47. in Ioannem. Ratio vero est, quam supra in comment. art. 2. D. Thom. explicatum reliquimus. Hic vero addere possumus, cum Christus statim surrecturus esset in eadem humanitate Verbo hypostatice vnita, non oportuisse, ut relinqueret partes eius, & eas statim reassumeret. Præterea, Verbum assumpsit nostram naturam, ad operandum nostram salutem: sed etiam in morte illam operatum est moriendo, descendendo ad inferos, resurgendo, ergo oportuit semper illam vni-onem conseruare, ut hæc omnia Deus ipse pro nobis operaretur. Tandem, corpus & anima Christi ita fuerunt vnita hypostatice Verbo Dei, ut vnio eorum ad Verbum non habuerit essentialem seu Physicam dependentiam ab vnione eorum inter se, ergo dissoluta hac vnione non sequitur illam etiam fuisse dissolutam: Ergo non fuit amissa. Quia quod non est necessarium ad mortem Christi, neque ad nostram salutem, & ad honorem Christi non pertinet: sed potius illi, ac diuinæ gratiæ de rogat, nullo modo afferendum est. Dices ex Ambros. lib. 10. super Lucam, corpus Christi non potuisse mori manens Verbo vnitum, quia cum Verbum sit vita, illo præsentem non potuit mors in Christo locum habere. Respondetur, si (ut Ariani dicebant) Verbum fuisset carni vnitum per modum animæ formaliter viuificantis illam, argumentum locum haberet: tamen, cum illa sententia sit hæretica, facile responderetur, Verbum in se esse vitam, non fuisse tamen vnitum corpori ut formā viuificantem: sed per modum substantiæ, & ideo sicut manet corpus subsistens absque anima, & humana vita, ita potuisse manere corpus vnitum Verbo absque eadem vita: Vnde eleganter August. lib. contra Felicianum. c. 14. Sic mortuus est non recedente vita, sicut passus est non per-eunte potentia.

Contra hanc autem veritatem videntur sensisse (ut supra dixi) Hilar. in Matth. & Ambros. in Lucam ita exponentes verba illa Christi, Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et eodem modo videtur loqui Eusebius lib. 4. de Demonst. c. 12. vbi sic inquit. Tamquam homo corpus de more sepeliendum reliquit, ab eodem vero corpore tanquam Deus discessit. Sed horum Patrum sententia, si [ut verba sonant] intelligatur de recessu per separationem hypostasis, omnino ut erronea reiicienda est, nec video probabile fundamentum, quo nitatur. Nam verba illa Christi Domini, ut quid dereliquisti me? longe diuersum sensum habent. scilicet de desertione, per carentiam omnis gaudij, & consolationis, qua acerbæ passionis pæna, ac tristitia mitigaretur. Possent autem dicti Patres (ut supra dicebam) exponi de separatione quoad protectionem carnis: quod necessarium videtur in Ambros. Neque enim dicere quis audebit, illum existimasse, diuinitatem fuisse corporis Christi loco animæ, cū ergo dicit cum diuinitas vita sit, non posset caro mori, nisi

ab ea separaretur, necessario exponendus est per metaphoram loqui. Ad eum modum, quo apud Theodoretum in reprehensione 12. Anathematismi Cyrilli ex persona eiusdem Cyrilli referuntur hæc verba. Non passus Deus Verbum carni vnitus: sed caro coniuncta Deo Verbo, & secundum suam indulgentiam propria sustinuit. Non enim passio vel mors facta fuisset, nisi ipse permisisset. Nam si anima præsentem non sit mors, quomodo Deo præsentem, nec solum præsentem simpliciter: sed etiam coniuncto secundum summam quandam, & ipsi soli comprehensibilem vnionem, turbaret eius templum, vel passio, vel mors? Quæ verba ipse Cyrillus in responsione admittit. Vnde necessario sunt in prædicto sensu intelligenda.

Vltimo hic inquiri poterat, quæ communicatio idiomatum ex hac vnione oriatur, de quo videri possunt dicta supra prior tom. q. 16. & aliquid addemus infr. q. 5. art. 1. circa sol. ad 3. Rursus tractandū supererat, an idem feniendum sit de sanguine in passione effuso: mansisse, scilicet vnitum Verbo in triduo. De hac vero re dicemus commodius infra disput. 47. lect. 3.

SECTIO III.

Utrum in morte Christi aliqua noua generatio, vel hypostatica vnio intercesserit.

Hæc quæst. non habet locum in anima Christi Domini. Quia ex illa nihil generari poterat, nec noua vnio in ea fieri, quia prior cōseruata satiserat, ut Verbo vnita maneret. Quamquam dubitant aliqui an fuerit necessarium priorem vnionem dissolui, & nouam fieri, sed sine dubio id necesse non fuit, quia [ut diximus] late in superiori tom. q. 6. [partes, scilicet anima & corpus, secundum se, ac prius natura fuerunt vnite Verbo independentem à tota humanitate. Procedit ergo quæstio in corpore Christi, & duplex dubitatio in ea continetur, altera physica est altera Theologica.

Physica dubitatio est, an in corpore Christi recedente anima, introducta fuerit alia forma substantialis. Videtur enim hoc necessarium fuisse iuxta principia philosophiæ, ne materia māsset sine forma substantiali: hac enim de causa in vniuersum necessarium est, corruptionem vnus esse alterius generationem: in contrarium vero est, quia si alia forma esset introducta, non mansisset idem corpus: quia variata forma non manet idem compositum: consequens autem est contra modū loquendi Scripturæ, & sanctorum. Ioann. 19. Hic accessit ad Pilatum. ut tolleret corpus Iesu, Psal. 19. Caro mea requiescet in spe. vnde Athan. epist. ad Epictetum contra Hæreticos, Corpus quidem cruciatus pariebat, fluxitque ab illius latere sanguis, & aqua: idem tamen, quia templum Verbi, deitate adimplebatur. Et in Rescripto ad Liberium dixit, Eandem carnem Christi fuisse obnoxiam passionibus, & mortis, & affixam in cruce, & postea resuscitatū. Similiter, Leo Pap. Sermon. 1. de Ascensione. Ad sananda (inquit) infidelium cordium vulnera, clauorum, & lancearum seruata vestigia, ut non dubia fides, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei patris consensuram throno, quæ iacuerat in sepulcro. Et similia fere habet August. lib. contra Felicianum. c. 14. & Sermon. 3. de Ascensione, Officiū intra sepulcri angustias paulo ante conclusa, Angelorum catibus inseruntur, Greg. hom. 29. in Euangelia. & alij Patres agentes de sepultura, Ascensione, & Resurrectione Domini.

Propter hæc aliqui Theologi dixerunt in corpore Christi defuncti nullam formam substantialem fuisse introductam, quamuis non omnes eodem modo. Alij enim in vniuersum putant idem vñu venire in quauis hominis morte. Existimant enim recedente anima manere formam corporeitatis solā, eamque ad materiam conseruandam sufficere. Hæc fuit

Theod.
Cyrill.

Dubium
Physicum

Ioann. 19.
Psal. 19.
Athan.

Leo Pap.

August.
Gregor.

Opinio defuncti
ma corporeitatis.

Henric.
Scot.
Durand.

fuit opinio Henrici quodl. 2. q. 2. quam late defendit A Scot. in 4. d. 1. q. 3. Durandus etiam in 3. d. 2. q. 2. significat eam sententiam philosophicam esse preferendam quia necessaria videtur ad vitandum errorem loquendi modum in hac materia, scilicet non mansisse idem numero corpus mortuū, quod erat viuū, & consequenter illud corpus, quod prius fuit vnitum Verbo, non mansisse illi vnitum, quia destructo altero extremo necesse est destrui vnionem. Sed hæc sententia supponit duo principia philosophica falsa. Vnum est formam coporeitatis esse distinctam ab anima. Alterum est posse manere substantiale indiuiduū corporis, in nulla tamē specie corporis constitutū. De quib. nō est hic disputandi locus: satis sit dicere, verā theologicā doctrinā nō posse ex his falsis principijs pēdere, vt statim explicabim⁹.

Henric.
Marfil.

Aliorū ergo sententia fuit, mansisse corpus Christi post mortem absque vlla forma substantiali. Ita iudicat probabile Henricus quodl. 1. q. 4. tenet Marfilus in 3. q. 3. art. 1. & latius q. 13. ar. 1. qui dicit, neminem antiquorum Doctorum asseruisse, nouā formam introductam fuisse in corpus Christi, anima recedente. Vnde supponendo non esse in composito formam coporeitatis distinctam ab anima, omnino existimat necessarium, vt manserit materia sine forma. Qui non fundatur in principio philosophico. Neq. n. existimat hoc esse naturale in morte cuiuslibet hominis, sed vtitur ratione Theologica, scilicet, quia illa forma vel fuisset assumpta à Verbo vel non, neutrum autem existimat dici posse sine magno incommodo. Sed hoc postea videbimus. Nunc hic dicendi modus non videtur verisimilis quia fingit nouum miraculū sine vlla causa, vel necessitate, & sine vllō fundamento. Vnde mirum est, quomodo Marfilius dicat, nullum authorem asseruisse nouam formam substantiale introductā fuisse in materiam corporis Christi, cum D. Thom. totaq. eius schola neget fieri posse, vt materia maneat sine forma. Deinde cur negabimus corpus Christi mortuum fuisse verum cadauer humanum? Nam si hoc negatur propter solam identitatem corporis viui & mortui, negetur etiam in cadaueribus Sanctorum introduci formam cadaueris, quia reliquæ Sanctorum adorantur tanquam ipsamet sanctorum corpora, præterea, supponendo (vt Marfil. admittit) non dari formā coporeitatis, hoc ipso quod anima separatur à materia, non potest manere idem corpus quod ante erat, quatenus corpus significat cōpositū ex materia, & forma, siue introducat alia forma siue non, ergo negare huiusmodi formam nihil fere confert ad saluandam corporis identitatem, cum in omni sententia maneat eadem materia: non tamen idem compositum ex materia, & forma.

Inde mortuū
Christi cor-
pus cadaue-
ris formam in-
troducā.
D. Thom.

Corpus Christi
mortuum
idē cū viuū
quomodo
fuerit.

Dicendum est ergo, ex Christi morte consecutū fuisse, vt in materiam corporis eius noua forma cadaueris introduceretur, sicut in reliquorum hominum morte fit. Et hæc est sententia D. Thom. hic. & discipulorum eius. Quia hic est ordo, & modus naturalis humanæ mortis, quem immutari non fuit necesse. Quomodo autem illud corp⁹ mortuum idē fuerit cum viuū, satis explicatum est à D. Thom. supra. Illud solum addo, hanc identitatem melius intelligi, si dicamus manere idē corpus numero, quoad materiam, quātitatem, & omnia alia accidentia sensibilia, à quibus corporis ratio vel denominatio præcipue sumi videtur. Quia prima radix quantitatē & corporeæ molis est materia: forma autem cadaueris non per se intenditur, sed per accidens introducit, ne materia maneat sine forma, & quia illa materia retinet priorem organizationem, retinet etiam habitudinem ad priorem formam: hæc satis sunt, vt illud dicatur simpliciter idem corpus. Neq. enim in omnibus rebus inuenitur idem modus identitatis, seu vnitatis. In Christo etiam illud fuit singulare, quod fuit etiam corpus illud omnino

idem ex parte suppositi vt iam explicabim⁹.

Dubium
Theologicū.
Marfil.

Occurrit igitur secunda dubitatio Theologica, quam supra late versat Marfilus: an scilicet illa forma cadaueris, atque adeo integra natura ex illa forma, & materia composita assumpta fuerit à Verbo Dei. Marfilus enim supra existimat semel admissa huiusmodi forma necessarium esse dicere, illam & compositum ex illa non esse assumptum hypostatice à Verbo Dei. Quia alias aliquid Verbum assumpsisset, quod postea dimitteret, contra commune axioma Theologorum. Quod potest confirmari primo, quia assumptio illius formæ, & compositi non erat ad nostrā redemptionem necessaria, & aliqui erat noua actio supernaturalis, cuius effectus statim erat dissoluendus, ergo superuacaneum fuisset illam actionem efficere. Et aliunde nihil est quod nos cogat ad huiusmodi assumptionē asserendam. Quia ex doctrina Scripturæ & sanctorū solū habemus, corp⁹ Christi mansisse vnitum Verbo Dei, quod necessarium intelligendum est de corpore, quod antea erat vnitum, quia sancti non dicunt nouam vnionem esse factam: sed priorem non fuisse dissolutam, ergo solum intelligunt de corpore quoad materiam primam. Et confirmatur secundo, quia licet illud corpus mansit vnitum Verbo, non admittuntur à Theologis hæc loquutiones, cadauer est Deus, vel è contrario, Deus est cadauer. Cuius rei non potest reddi ratio melior, quam Deum non assumpsisse totam naturam illius cadaueris, sed solam materiam. Nam quod quidam dicunt naturam cadaueris esse imperfectam, & quasi per accidens, & propter aliud non propter se assumptam, non videtur satis facere

C Quia natura integra cadaueris non est pars alterius, sicut materia, forma, aut sanguis: sed est per se natura integra licet imperfecta, & ideo videtur satis esse vt ex illa resultet communicatio idiomatum, sicut resultaret, assumpta natura ignis, vel leonis. Vnde D. Thom. hic art. 3. ad 3. negans hanc loquutionem D. Thom. Deus est corpus, rationem reddit. Quia tantum assumptū corpus, prout est pars essentialis humane nature, ergo cum cadauer, prout includit aliam formam substantialem, non possit dici pars essentialis humane nature, sentit D. Thom. vt sic non fuisse vnitum Verbo Dei. Et eodem modo Richard. in 3. d. 21. art. 1. q. 2. Richard. ad 2. dicit. Verbum non remansisse vnitum carni post separationem anime, vt cuidam totū, sed vt partū humane nature: Et idem fere dicit Bonauent. art. 1. q. 2. Bonauent.

Aliunde vero videtur necessario dicendū nouā illam formam, & naturā compositā, fuisse assumptā à Verbo. Quod Marfil. supra probat, quia alias illud cadauer subsisteret noua subsistentia creata. Quia natura integra substantialis ab alio nō assumpta necessario habet secū suā subsistentiā, esset ergo in illo cadauere suppositum creatum præter subsistentiam Verbi, quod videtur esse valde absurdū, & cōtra Damasc. & alios Patres dicētes in corpore Christi mortuo, & anima separata, nō fuisse aliud suppositū præter Verbum Dei, vt D. Th. hic art. 3. ad 3. late refert.

Damasc.

D. Thom.

In hac re, quam à paucis autoribus inuenio in terminis disputatam, nihil noui affirmare audeo: sed cōseuo simpliciter asserēdum, corpus Christi mortuū mansisse vnitū Verbo Dei, & in illa substantia absolute, & simpliciter nullum aliud suppositū extitisse, præter Verbum Dei. Et quoad hoc recte loquitur Marfil. supra & vere dicit, nullum autorem cōtrarium asseruisse. Potest aut hoc varijs modis explicari. Primo si teneamus in substantijs omnino materialibus, quarum formæ nō subsistūt, non esse aliam subsistentiā præter substantiā materiæ, in qua forma existit, & per quam tota natura subsistit. Nā ea opinione supposita dici posset in presenti nullā esse factā nouā vnionē ad formā, vel naturam cadaueris: sed ex vi solius vnionis antea factæ illius materiæ cum Verbo mansisse totū illud cadauer subsistēs in Verbo, eo modo, quo subsistere potest. Et hic modus nullum habet in

In mortū
Christi nō
nāne inter
cesserit hypo-
statice vñ
Theol.

Theologia incommodum. Tamen quia illud fundamentum metaphysicum multis videbitur difficile, adiungi potest alius modus, nimirum quauis ex natura rei, ex materia & forma vnitis resultat substantia totius cuius compositionem ingreditur partialis substantia materia: tamen, quia materia corporis Christi subsistebat substantia Verbi, quae non potest esse pars, seu nouam substantiam componere, ideo ex vi praecedentis vnionis talis materiae ad Verbum impedimentum esse positum, ne adueniente forma cadaueris resultaret substantia totius: & ita, quamuis talis forma de nouo adueniens non fuerit in se, & proximè vnita Verbo: nihilominus ex illa, & materia non resultasse suppositum creatum, neque illam integram naturam mansisse per se, & adequatè substantem in se: sed in Verbo mediante sola materia, in qua extitit forma, solum per in existentiam, & quasi inhaerentiam absque alia substantia. Et hic modus est etiam probabilis, & facile defendi potest. Tertio vero dici potest, totam illam naturam substantialem speciali modo vnionis sibi adequato vnitam esse immediate Verbo. Qui modus videtur magis receptus, & facilius, quia nullum est inconueniens, quod Verbum aliquid assumpserit, quod postea id miserit, quando illud non est per se, & ex primaria intentione assumptum: sed veluti in via, & propter aliud. Deinde supposito priori miraculo, seu supernaturali opere rebus ipsis magis consentaneum est, ut neque cum substantia diuina aia coniungatur, quod vix intelligi potest, neque natura integra maneat sine proxima, & adequata substantia. Et ita licet negari non possit, quin oportuerit hunc modum vnionis noua actione fieri, quandoquidem ipse est nouus, & res etiam quae vnitur, noua est: tamen, quia fit consequenter ratione prioris operis vel miraculi, ideo non censetur omnino noua vnio: sed veluti consequens, & concomitans antiquam. Et hoc modo facile est rationibus dubitandi in principio positis satis facere.

DISPUTATIO XXXI X.

In duas Sectiones distributa.

De Prodigijs, quae in morte Christi Domini acciderunt.

In hac disputatione sermo est de miraculis, in alijs creaturis: nam de ijs, quae facta sunt in ipso corpore Christi, partim superius dictum est, partim in sequentibus disputationibus dicemus agere de ijs, quae in corpore Christi gesta sunt. Haec autem prodigia dicuntur in Christi morte facta non solum, quia in ipsomet instanti mortis acciderunt (hic enim vix constare potest) sed quia prope ipsam mortem Christo iam in cruce pendente facta sunt. Ex quibus vnum in signe prodigium narratur obuenisse ante Christi mortem, scilicet solis defectio. Et tenebrae factae super vniuersam terram, in quo multa continentur miracula, ut infra videbimus. Post mortem vero varia prodigia narrantur ab Euangelistis, praesertim à Matt. quae breuiter explicabuntur.

SECTIO I.

Verum in morte Christi tenebrae factae sint in vniuerso orbe, & quae earum causa fuerit.

Quod Christo in cruce pendente factae sint tenebrae super vniuersam terram à sexta hora usque ad horam nonam, ijs fere verbis affirmant: Matth. Marc. & Lucas. Quare de hoc nulla est controversia: sed de eorum verborum intelligentia, & praesertim, an intelligendum sit in vniuerso mundo defecisse lumen solis, vel tantum in regione Iudaeae, quae

Matth. 27.
Marc. 15.
Luc. 23.

A ibi nomine vniuersae terrae appellata sit. Hac in re fuit sententia Orig. tract. 35. in Mat. quem Erasim. in Orig. 27. c. Matth. est secutus, tenebras illas solum in Iudaea accidisse. Ratio esse potest, quia huiusmodi prodigia praecipue fiebant propter Iudaeos, ergo non oportebat signum hoc extra Iudaeorum fines apparere. Sicut etiam alia prodigia, scilicet terrae motus, &c. non acciderunt nisi in illa regione. Nec verbum Euangelistarum, *Super vniuersam terram*, cogit ad aliam interpretationem. Quia interdum in Scriptura ille modus loquendi reperitur. Et confirmatur primo ex Oriente, quia si illae tenebrae in vniuerso orbe accidissent, notatae sine dubio essent, & obseruatae ab aliquo gentiliū scriptorum, qui eo tempore, vel prope floruerunt, Strabone, Valer. Maximo, aut Plinio, erat enim res valde admirabilis notatū digna: nullus autem illius prodigij meminit. Secundo quia nisi multa miracula multiplicentur, non potuit illa solis defectio esse tam vniuersalis. Quia vel facta est per interpositionem nubium densissimarum, ad eum modum, quo facta sunt in Aegypto (ut Orig. putat) vel certe (ut Dionysius indicat) per interpositionem Lunae: neutro autem modo potuerunt tenebrae esse adeo vniuersales.

Dicendum vero est primo eam solis defectionem vniuersalem fuisse in toto orbe. Haec est communis sententia, Chrysost. hom. 89. in Matth. quam clarius Chrysost. explicuit Euthym. c. 67. & Theoph. Matth. 27. Hier. ibidem, & frequentius ceteri expositores Gaudent. Theoph. tract. 3. in Exod. Idem significat Athanas. serm. de passionis & cruce Domini, illis verbis. *Rerum natura suo sole destituta fuit.* Idem sentiunt Tertull. & alij, quos referam, & D. Thom. sup. quaest. 44. artic. 2. ad secundum. Quae probatur primo ex verbis omnium Euangelistarum, sunt enim adeo expressa, & conformia, ut temeritatis esse videatur ea restringere, aut sine fundamento in sensu improprio interpretari. Et confirmari hoc potest, quia in Scriptura haec solis defectio occasus solis appellatur: occasus autem solis significat generalem lucis absentiam. Antecedens patet ex illo Amos 8. *Es eris in die illa, dicit Dominus, occidet vobis sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.* Quem locum de hoc mysterio interpretantur praeter Hieronym. & alios interpretes Cyrill. Ierosolym. Cat. 13. Isidor. lib. de pass. Domini c. 45. Tertull. lib. 4. cont. Marcionem c. 42. Cypr. lib. 2. ad Quirinum c. 23. Ruffin. in symbol. Euseb. libro. 10. de Demonstr. c. 6. Aug. lib. q. ex utroque testam. q. 15. & nonnulli ex his, praesertim Tertull. de eodem mysterio interpretantur verba illa Isa. 50. *Induam te tenebris,* & Isidor. citat etiam illud Ierem. 15. *Occidet ei sol cum adbuisset dies.* Secundo, Dionys. Areopag. epist. 7. ad Polycarp. contra Apolophanem refert, se Heliopoli in Aegypto vidisse eam solis defectionem simul cum ipso Apolophane. Idem repetit epist. 10. ad eundem Apolophanem. Et licet Erasimus has Epistolas non recipiat: tamen apud omnes eruditos, & probos in autoritate sunt. Rursus Tertull. in Apologetico. c. 21. indicat etiam Romae visam esse illam solis defectionem, quem non est verisimile scribentem aduersus gentes, uti historia incerta, & illis incognita. Sunt autem haec Tertull. verba: *Eodem momento dies, medium orbem signante soles, subducta est: deliquim vti que putauerunt, quid quoque super Christum predicatum non scierunt. Et tamen eum mundi casum relatum in Archivis vestris habetis.* Ex Graecis praeterea historiographis Phlegon. lib. 14. olympiadarum eiusdem eclipsis meminit, ut ipsemet Origen. supra refert, & Eusebius in Chronico sub Tiberio, Orofius etiam lib. 7. suae historiae c. 4. Idem colligitur ex Gregor. Tur. lib. 1. sacrae histor. Sedulio libr. 5. Paschal. Lactantius quoque libr. 4. de vera sapientia. c. 19. refert huiusmodi vniuersalem solis defectionem à Sybillis fuisse praedictam. Tertio, nulla est ratio, propter quam omnia prodigia facta in Christi morte

Theolo.

debuere intra Iudæ terminos contineri, cū Christus non solum pro Iudæis, sed etiam pro gentibus moreretur, necessarium foret diuinitatem eius, & humanitatem omnibus esse testatam. Quod si aliquod prodigium vniuersale esse debuit, maxime illud, quod in Sole fiebat, quod est totius mundi luminare. Adde etiam ex prædictis historiis colligi, terram motum non tantum fuisse in Iudæa, de quo infra dicam. Vnde illis duobus signis celi, & terre, monstratum est, eum qui moriebatur celi & terræ esse conditorem, & tam cœlestes, quam terrestres creaturas Domino suo famulari, ac mortem eius deslere, vt Theophylact. notauit. Ex quibus non solum nostra sententia confirmata relinquitur: sed etiam ostensum est, coniecturas Origen. nullius esse momenti.

Colligitur etiam hinc non esse verisimile modum, seu causam harum tenebrarum quam Origenes excogitauit, scilicet quod nubes aliqua valde densæ inter Solem, & terram interpositæ fuerunt. Quemadmodum probabile est, tenebras Ægyptiacas accidisse, quæ harum figuræ fuerunt. Illa enim causa sine vilo fundamento excogitata fuit ab Origene, quia sufficiens visæ est ad eam exiguum extensionem tenebrarum, quam ipse factam opinatus est. Tamen ad obscurandum Solem in toto orbe minime potuit esse sufficiens. Ac deinde Eusebius supra ex Phlegoneo refert in eis tenebris visas esse stellas in toto cœlo, quod est signum, magnam fuisse aeris serenitatem, ac perspicuitatem, non ergo erat densis nubi- bus obscuratum. Quod præterea ad maiorem miraculi euidenciam, ita fieri oportuit. Nam si solo nubium obiectu, & in paruo terræ spatio illæ tenebræ contigissent, facile existimari posset casu aliquo, & ab aliqua causa naturali prouenire potuisse, vt indicauit August. de mirabilib. sacræ Scripturæ libro 3. cap. 12.

Sed difficultas est in assignando modo, & causa huius effectus. Et ratio dubitandi est, quia Dionysius supra refert, huiusmodi tenebras factas esse per eclip- sım, seu interpositionem Lunæ inter Solem, & terram, in qua etiam interpositione quatuor pondera- uit miracula præter totum naturæ ordinem. Pri- mum, quod Luna obiecta est Soli in plenilunio, cum naturaliter solum possit hoc fieri tempore coniun- ctionis Solis cum Luna. Quo argumento vtitur sæ- pe Augustin. vt probet illam eclipsem miraculosam fuisse, vt epist. 18. ad Hirschium, & lib. 3. de Ciuit. c. 15. Secundum, quod Luna paulo ante in proprio situ erat, maxime distans à Sole, quia suo naturali motu discurrere: subito vero magna celeritate retroacta est, solique obiecta; ac finito trium horarum spatio iterum eadem celeritate ad eum situm reuersa est, ad quem, suo naturali motu incedens, illis horis per- uenisset. Quod factum est, vt licet tempore, quo du- rauit hoc prodigium, cœlorum motus fuerint ali- quantulum immutati: eo vero transacto, in suo natu- rali ordine, sitque permanferint, ac si nihil accidisset. Tertium miraculū, quod in naturali eclipsi Luna incipit obijci Soli ab occidentali parte, quoniam ten- dit ab occidente in oriens: in hac vero eclipsi cœpit obscurare Solem à parte orientali, quia retroacta est ab oriente in occidens. Quartum, quia in naturali e- clipsi, ea pars Solis, quæ prius obscuratur per inter- positionem Lunæ, prius etiam incipit apparere, Lu- na in suo proprio motu, velocius quam Sol, progred- iente: at vero in hac eclipsi Luna postquam obie- cta Soli est, non est ulterius progressa: sed retrogre- diendo in suum situm recurrit. Vnde factum est, vt ea pars solis, quæ ultimo obscurata fuerat, prius ap- parere inceperit. Hæc notauit Dionys. vt fusius ex- plicuit D. Tho. in loco citato, & ita ipse etiam pro cō- pecto habet, has tenebras factas esse per interposi- tionē Lunæ. In contrariū verò est, quia sola Luna nō potest impedire illustrationem Solis in toto orbe.

Dicendum ergo est secūdo, propriam, & adæqua-

Fr. Suarez tom. 2.

tam causam harū tenebrarū terræ fuisse, quia diuina virtute factū est, vt Sol radios suos contineret, ita vt licet nullum corpus interijceretur inter Solē, & ter- ram, non illuminaret illam. Hæc est sententia Hier. in c. 27. Matt. quem sequitur Bedali. 4. in Mar. c. 15. & in Luc. c. 23. Caiet. & alij. Eandem prius signifi- cavit Cypr. de bono Patien. dicens. Cum ad Crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contre- miſcat terra, nox diem claudat, Sol, ne Iudæorum facinus aspicere cogatur, & radios, & oculos suos subtrahat, &c. Idem sentit Orifi. lib. 7. histor. c. 8. Et probatur dicta ratione, aliter n. non potuisset defectio solis esse vni- uersalis. Præterea, hic modus est facilis, quia sicut ignis Babylonicus cōtinuit actionem suam. Deo su- spendente concursum suū, ita Sol potuit nō illustra- re terram, quia Deus suspendit suum concursum.

Tertio addendum est, simul interpositam fuisse Lunam inter Solem, & terram. Hoc solum constat autoritate Dionysij. Et congruentia reddi potest, quia vt miraculum esset maius, & manifestius, vo- luit Deus vtroq; modo fieri. Deinde voluit vtrumq; luminare maius Christo specialiter deferuere, & ad occultandam Christi nuditatem quantum in se erat, quodammodo facere, alterum continendo ra- dios suos, alterum retrogrediendo, vt sese soli obij- ceret, in quo dignitas Christi morientis manifestata est, cui cœlestes creaturæ seruiebant. Propter quam etiam causam aliud miraculum superioribus adiun- ctum est (vt D. Th. supra notauit ex Chrys. ho. 89. in Ioan.) scilicet quod illæ tenebræ per tres horas dura- runt, cum naturalis eclipsis tanto tempore durare non possit. Quia scilicet Christus in cruce tribus ho- ris pendit, quo euidenter ostensum est, effectum illum non casu, nec propter aliam causam fieri, nisi propter Christum. Potuit autem fieri, vt illis tribus horis vtrumq; astrum nimirum Sol & Luna quæta permāserint (vt D. Th. supra indicat) vel certe, quod facilius videtur, vt Sol naturalem suum motū per- ageret, & illum Luna præternaturaliter subsequere- tur, seruās semper eandem proportionem, & inter- positionem inter Solem & terram. Dices, si Sol cōti- nuit radios suos, quā fieri potuit, vt Dionysius cōspi- ceret Lunę interpositionem, & eclipsem. Responde- tur solum impeditum fuisse Solem, ne terram illu- minaret: non tamē ne superiores cœli partes illustra- ret. Nam (vt supra diximus) eo tempore stellæ luce- bant, quas à Sole illustrari, communior est Philoso- phorum sententia. Adde etiam ingressum, egressumq; Lunæ sub Sole successiue factum esse, & non opor- tuisse perfectas tenebras vnico instanti fieri, aut ex- pelli, sed paulatim prout Luna ingrediebatur, & e- grediebatur sub sole, atq; ita factum esse, ex Dionysij obseruatione non obscure colligitur. Imo D. Thom. existimat, probabile non esse necessarium, vt perfe- ctæ tenebræ tribus horis durauerint, sed illas horas computari ab eo tempore, quo cœpit remitti lumen Solis, vsq; ad illud instans, in quo ad naturalem statum restitutum est. Quod est quidem verisimile, quam- quam existimo, tempus illud, quo immorata Luna est ingrediendo, & egrediendo sub Sole, fuisse perexi- guū. Quia licet tanta mora intercesserit, vt obseruari sensibus potuerit, tamen nō est necesse tantam fuisse vt per horam integram durauerit, atque ita perfe- ctæ tenebræ ultra duas horas durarunt, & ideo sim- pliciter tribus, aut fere tribus horis durasse, dici pos- sunt.

S E C T I O II.

Quæ prodigia, & quomodo facta sint mortuo iam Christo, & in cruce pendente.

Miraculum defectionis Solis, de quo hætenus, ante Christi mortem accidit: cætera, quæ ab Euangelistis narrantur post mortem, licet plura numero sint: breuius tamen expediri possunt. Pri- mum ergo Matth. narrat velum templi scissum esse, quod

Eclipsis solis
in c. 27. Matt. quem sequitur Bedali. 4. in Mar. c. 15. & in Luc. c. 23. Caiet. & alij. Eandem prius signifi- cavit Cypr. de bono Patien. dicens. Cum ad Crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contre- miſcat terra, nox diem claudat, Sol, ne Iudæorum facinus aspicere cogatur, & radios, & oculos suos subtrahat, &c. Idem sentit Orifi. lib. 7. histor. c. 8. Et probatur dicta ratione, aliter n. non potuisset defectio solis esse vni- uersalis. Præterea, hic modus est facilis, quia sicut ignis Babylonicus cōtinuit actionem suam. Deo su- spendente concursum suū, ita Sol potuit nō illustra- re terram, quia Deus suspendit suum concursum.

D. Thom.
Chrysost.
Eclipsis solis
in Christi
mortis quæ
diu durauit.

Obiectio.
Responſ.

Primum post
mortem Christi
prodigium

Matth. 27.
Leuit. 23.
August.
Velum tem-
pli scissum
quid por-
tenderit.
Ambros.

Dan. 9.

Leo Pap.
Cyril.

Heb. 9.
Theophyl.

Dubium.

Iansen.
Orig.

Heb. 9.

Velum tem-
pli quotu-
plex.

Cyril.

Hieron.

quod Lucas posuit antequam mortem Christi nar-
raret, sed anticipatione usus est, verba enim Mat. sa-
tis clare denotant consequutionem rerum. Sic enim
ait, *Emis spiritum, & ecce velum templi scissum est*, ac li-
clarius diceret, *& statim*, seu subito, hoc euenit, vt no-
tauit August. libr. 3. de consens. Euangelistar. capit. 9.
Quid autem voluit Deus hoc prodigio significare?
Multa dicunt Sancti Patres, quæ ad expositores Eu-
angeliorum magis spectant. Omnia vero videntur
comprehendisse Ambros. lib. decimo in Lucam pau-
cis his verbis. Velum scinditur, quod vel duorum populo-
rum diuisio, vel mysteriorum synagoga prophano, decla-
tur. Scinditur ergo verbum verum, vt Ecclesia noua fidei sua
vela suspendat. Synagoga velamen aufertur, vt religionis in-
terna mysteria reuelato mentis cernimus obitu. Itaq; hac
veli diuisione significatum est, antiquatam iam esse
legem Iudaicam, templum fore prophandum, &
sacrificia abolenda, sicuti prædictum erat Danieli 9.
Rursum sacramenta, quæ sub velamine literæ oc-
culata erant, per Christi mortem esse patefacta. Quam
porro mylticam significationem eleganter, vt solet,
persequitur Leo Papa ser. 17. & 18. de passione. Addit
Cyrill. libr. 22. in Ioann. c. 37. etiam significatum esse
per mortem Christi propalam esse sanctorum viam,
& ianuam celi apertam, quæ antea clausa erat, ad
Heb. 9. Denique subiungit Theophyl. Matth. 27. vo-
luisse Deum signo Iudæis accommodato ostende-
re, quantum eorum scelus detestaretur. Mos enim
erat Iudæis, audita blasphemiam in Deum scindere
velles suas: Ita ergo (inquit) nunc diuinum templum,
quasi egre ferens mortem CHRISTI, disrupit vestem
suam.

Est autem de hoc velo cōtrouersia, quotuplex fue-
rit, & quodnam fuerit scissum. Iansenius enim cap.
142. Concord. refert opinionem Origenis, asseren-
tis duo fuisse in templo vela: vnum in intima parte
templi, quæ Sancta sanctorum dicebatur, in quam so-
lus supremus Pontifex semel in anno egrediebatur:
quæque velum hoc diuidebat ab alia parte, quæ
dicebatur Sancta: in quam reliquis sacerdotibus ad
sacrificia offerenda ingredi fas erat. Alterum in ex-
teriori parte templi, quod diuidebat Sancta ab alia
parte templi magis externa, in quam populus ingre-
diebatur: & hoc posterius diuisum esse, ait Origenes
non prius. Quam Origenis sententiam Iansen. im-
probabilem esse censet, quia licet in tabernaculo
fuerint duo vela (vt ex Heb. 9. constat) tamen in tem-
plo Salomonis non videtur fuisse, nisi vnum coram
Propitiatorio. Quia pro prior velo erant (inquit) ostia, &
portæ templi. Et confirmatur, quia si esset duplex, non
dicerent Euangelistæ adeo indistincte, *Et velum tem-
pli scissum est*. In modo ergo loquendi satis significant
fuisse tantum vnicum.

Sed in primis (quod attinet ad numerum velorum)
sententia Origenis valde probabile habet funda-
mentum. Nam Iosephus libr. 6. de bello Iudaico cap.
6. id expresse testatur, describens enim totam fabri-
cam templi, dicit: illam interiorem partem, ad
quam soli sacerdotes egrediebantur, separari ab
exteriori, interiecta porta deaurata, quæ fores ha-
bebat aureas, & aulæum longitudine pari, hoc est
velum, quod ibi late describit. Et infra subdit. Intri-
na vero templi pars viginti cubitorum erat, discernebatur
autem similiter velo ab exteriori, & sancta sanctorum vo-
cabatur. Deinde præter Iosephum & Origenem testa-
tur id aperte Cyrillus libro 12. in Ioannem ca. 17. vbi
prius sic inquit. Velum templi lineamen quoddam erat
de latere ad latus, à superioribus templi in medio pendens, vt
ad interius tabernaculum solus Pontifex ingredi posset.
Postea verò subdit. In primis enim ianuam templi velum
erat extensum, intra quod primum tabernaculum erat.
Eandem sententiam manifeste supponit Hierony-
epist. 150. quæst. 8. cum quætionem proponit, quod
velum templi scissum fuerit exterius, an interius.
Quocirca cum res hac solum ex historia pendeat, &

tam graues, antiquique scriptores hoc referant, non
video quo fundamento negari possit. Nam quod
Euangelistæ indefinitè loquantur nullum est argu-
mentum. Saepè enim indefinita loquutio æquiualeat
particulari, ac si dicerent, quoddam velum templi
scissum esse. Neque oportuit magis definitè loqui,
quia ad historiam nihil referebat. Quod verò in ex-
teriori parte templi parietes essent, & ostia, nihil im-
pedit, quominus in eis velum esse posset, vt per se
constat.

Quod autem ex his velis scissum fuerit, res dubia
est. Communis enim opinio esse videtur scissum
fuisse velum, quod Sancta sanctorum occultabat, &
hoc aperte sentit Cyrillus supra. Nam Sancta san-
ctorum cœlestem patriam representabat, & colligitur
ex Paulo ad Heb. 9. si ergo scissio veli signifi-
cauit ianuam celi aperiri, necesse est, vt illud velum
scissum fuerit, quod coram Sanctis sanctorum pen-
debat. Idem docet expresse Isidorus super Exodum
cap. 50. Euthym. cap. 67. in Matth. Leo Papa sermon.
10. de Passione: Velum, cuius obiectum includebatur San-
cta sanctorum, à summo vsque ad ima disruptum est, &
sacrum illud, mysticumq; secretum, quod solus summus Pon-
tifex iussus fuerat intrare, reuelatum est, vt nihil iam esset
discretionis, vbi nihil reuerentia sanctitatis. Ex quibus ver-
bis illa rationes mylticæ ad hoc confirmandum su-
mi possunt. Cæterum exterius velum scissum fu-
isse præter Origen. tractatu 35. in Matth. affirmat ex-
presse Hieronymus loco nuper citato. Et vterq; vti-
tur myltica coniectura. Quia nunc ex parte videmus,
& ex parte cognoscimus: cum autem venerit, quod perse-
cutum est, tunc & velum interius disrumpendum est, vt om-
nia, quæ nunc nobis abscondita sunt, domus Dei Sacramen-
ta videamus. Nunc enim per speculum videmus in enigma-
te, & cum historia nobis velum scissum sit, vt ingrediamur
atrium Dei: tamen secreta eius, & vniuersa eius mysteria
quæ in cœlesti Ierusalem clausæ reuerentur, scire non possu-
mus. Hæc Hieronymus, quæ videtur ad litteram ex
Origene desumptisse. Quid igitur horum verius sit
mihi incertum est. Quia allegoricæ rationes non co-
gunt, & verba Euangelistarum communia sunt. Si
tamen verum est, quod refert Aristæus in historia de
septuaginta interpretibus, illud extrinsecum velum
tale fuisse, vt templum in circuitu clauderet, verissi-
mile est fuisse appellatum simpliciter, velum templi.
Sed quoniam illius Iosephus non meminit, imo vi-
detur prorsus diuersum ab eis, quæ Iosephus com-
memorat, mihi suspecta res est.

Secundum prodigium fuit terræ motus, quod fa-
ctum est primo ad iram Dei indicandam iuxta illud
Psalm. 17. *Commota est, & contremuit terra, & funda-
mentum eius conturbata sunt, quoniam iratus est eu.* Secun-
do ad significandam magnam mutationem rerum
futuram. Quod insinuat Paul. ad Heb. 12. dicens
Cuius vox mouit terram tunc, (id est, cum promulga-
retur lex vetus), nunc repromittit dicens. *Adhuc semel, &
ego mouebo non solum terram sed & cælum.* Quod autem
adhuc semel dicat, declarat mobilitatem translationem, tan-
quam factorum, vt maneat ea, quæ sunt immobilia. Ter-
tio ad indicandum supplicium, quod Iudæis immi-
nebat propter mortem Christi. Ac denique propter
alias causas, quæ Theophylæus Euthymius, & alij
expositores Euangeliorum, & Hieron. dicta q. 8. ob-
feruarunt.

Quæri vero potest, quibus in locis hic terræmo-
tus contigerit. Origenes tractat. 35. in Matth. sentit
solum Ierosolymis, vel ad summum in terra Iudææ
accidisse. Et sane ex Euangelistis nihil aliud colligi
potest, vnde hoc satis est, ad historiam Evangelicam
veritatem. Ex aliis vero historiis colligi videtur, non
solum in Iudæa, sed aliis etiam in locis eo tempore
terræ motum accidisse. Referunt enim Cornelius
Tacitus libro 2. suorum Annalium, & Plinius libr. 2.
historiæ capite 84. Paulus Orosius libro 7. historiæ
cap. 4.

Dubium.
Quodnam
velum tem-
pli scissum:
Cyril.

Heb. 9.
Isidor.

Euthym.
Leo Pap.
Orig.
Hieronym.

Aristæus.

Secundum
in morte
Christi pro-
digium ter-
ramotus.
Psalm. 17.
Heb. 12.

Theophyl.
Euthym.
Hieronym.
Dubium.
Orig.

Terræ motus
in monte
Christi fa-
ctus cum ge-
neralis fue-
rit.

Corn Tac.
Plin.

Paul. Orosi

capit. 4. tempore Tiberij plures ciuitates in Asia terremotu corruisse. Quem terremotum accidisse eodem die passionis Domini multi arbitrantur, ad quem videntur alluisse August. de mirabilibus sacrae Scripturae lib. 2. cap. 3. dicens: In die mortis Domini duodecim ciuitates in Thracia terremotu concidisse. Sed tamen eum terremotum non in anno Dominicae passionis: sed tredecim, vel quatuordecim annos antea accidisse, colligitur ex Euseb. in Chronico, qui terremotum illum adscribit quinto anno Tiberij: cum tamen Christus anno 18. vel. 19. eiusdem Tiberij obierit. Nihilominus tamen idem Euseb. in 18. anno Tiberij scribit haec verba: *Bithinia terremotu concussa. & in Vrbe Nyssena adeas plurimae corruerunt, quae omnia his congruunt, quae in passione Saluatoris acciderunt.* Et infra, ex Phlegonte refert, hunc terremotum Bithiniae eodem anno, & die, quo generalis solis defectio, accidisse. Itaque duo terremoti videntur accidisse in Asia tempore Tiberij, vnusque eorum in diem passionis Domini incidisse, fuit igitur mota terra in aliis regionibus extra Iudaeam. An vero tota terra cotremuerit, non constat.

Tertium prodigium fuit petrarum discissio. Quod aliqui existimant consequutum esse ex vehementi terremotu & petrarum concussione. Quod fieri quidem potuit: tamen Matth. hoc narrat, vt prodigium diuersum, & speciali Dei prouidentia factum ad conuincendam Iudaeorum perfidiam, & eorum corda lapidea significanda, quae tot prodigiis commota non sunt, cum tamen dura saxa scissa fuerint. Addit Hieronymus ex Euangelio Nazaraeorum, etiam superliminare templi, quod ingentis erat magnitudinis per medium diuisum fuisse, & Cyrill. Ierosolymitan. Cat. 13. refert, in monte Caluariae vsq; in hodiernam diem apparere, claresque monstrari vbi petrae scissae sint propter Christum. Praeterea, dicitur esse traditio incolarum eius loci, rupem illius montis, in qua tres cruces fixae erant, ita diuisam fuisse, vt scissio inter crucem Christi, malique latronis interiecta sit, quasi eum a Christo separans. Refert denique Baronius in Annalibus, anno 34. non solum Ierosolymis, sed in aliis etiam regionibus disruptos fuisse montes, scilicet montem Aluerniae in Hetruria, & Caierae promontorium prope campanum litus, quod dicit constare ex traditione incolarum.

Quartum prodigium fuit sepulchrorum patefactio. Quod Caesar Baron. tetramotui etiam tribuit. Sed dubitari non potest quin fuerit singulari Dei prouidentia factum ad efficaciam mortis Christi ostendendam, per quam mortua mors fuerat, & sancti erant ad immortalem vitam reuocandi. Vnde D. Thomas supra questio. 45. art. 4. ad 3. *Aperta sunt monumenta ad ostendendum, quod per eius mortem mortuis vita daretur, & Cyrill. Ierosol. dicta cat. 13. Defecit (inquit) sol propter iustitiam solem, petrae scissae sunt propter spiritalem petram, sepulchra aperta sunt, & mortui surrexerunt propter eum, qui est inter mortuos liber, & emisit ipse vinculos de lacu non habente aquam.* Obseruanda autem sunt verba Matthaei sic scribentis. *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.*

In quibus dubitari potest, an haec omnia acciderint statim mortuo Christo. Nam difficile est creditu, aliquem ex iis sanctis ante Christum surrexisse: e contrario vero non videtur posse dubitari, quin monumenta statim aperta fuerint simul cum terramotu, & petrarum scissione: at vero resurrectio sanctorum eodem contextu, & modo narratur. Nihilominus dicendum est, monumenta quidem fuisse aperta eodem tempore, quo terremotus fiebat, & saxorum crepitus, ac scissio. Ita enim Matth. indicat, & omnes interpretes, & sancti exponunt. Quia o-

Fr. Suarez tom. 2.

omnia haec signa sunt quodammodo eiusdem rationis, & inter se connexa, praesertim, si verum est, ex terremotu reliqua esse consequuta. At vero de corporibus, quae in monumentis iacebant, probabile est non surrexisse vsque ad Christi resurrectionem. Nam ipse Matth. dicit. *Exiisse de monumentis post resurrectionem Christi:* ita enim distinguenda, & construenda sunt verba Matth. vt habemus in Vulgata. Certum est autem simul, ac surrexerunt, exiisse de monumentis. Itaque alia verba. *Et multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt,* per anticipationem posita sunt, de qua re plura dicimus infra, de Christi resurrectione agentes.

Praeter haec prodigia, quae ex Euangelio habentur, narrat aliud Hiero. & Chrysost. in Matth. Euseb. in Chronico, auditas scilicet tunc fuisse voces in templo clamantium. *Migremus ex hoc loco.* Sed an hoc acciderit tempore passionis, incertum est. Nam Ioseph (cuius testimonio Hieron. & Euseb. vtuntur) factum esse dicit paulo ante excidium Ierosolymitanum tempore pentecostes, vt constat ex lib. 2. de bello Iudaico c. 13. & lib. 7. ca. 21. Aliud ex Plutarcho narrat Euseb. libr. 6. de preparatione c. 9. circa insulas (quas appellat Echinadas) a quibusdam Romanis ex Aegypto in Italiam nauigantibus auditam fuisse vocem gubernatori nauis praecipientem. *Quando iuxta paludem fueris, annuncia Pan magnam mortuum esse.* Quod cum ille fecisset, magnus gemitus audiens est quorundam discedentium ab illo loco. Quod referunt ad mortem Christi, per quam princeps huius mundi foras eiectus est. Denique Paulus Palacios super Mat. aliud prodigium refert ex reuelatione Sanctae Brigittae. Eodem momento, quo Christus expirauit, omnes homines, qui vbiq; terrarum erant subito quodam horrore ac timore fuisse percussos, causam illius effectus ignorantes. Sed horum, qui in Euangelio non habentur, fides sit penes auctores.

DISPUTATIO XL.

in sex Sectiones distributa.

De tempore passionis, & mortis Domini.

Disputationem hanc in hunc locum reieciimus, quoniam passioni, & morti Christi communis est. Sumus autem in ea annum, mensem, diem, & horam declaraturi, in qua Christus mortuus est. Et quoniam ex Euangelio constat mortuum esse die proximè sequenti, postquam cum discipulis cenauit, hic etiam tractanda erit celebris illa controuersia, quo die lunae Christus cenauerit, ac mortuus fuerit. Quamobrem non poterit disputatio haec non esse ceteris prolixior.

SECTIO I.

Quo anno etatis suae Christus Dominus diem obierit.

Inquirimus primum omnium etatis annu, quoniam in illo cognito: & suppositis iis, quae superiori tomo de anno incarnationis Dominicae dicta sunt, facile erit intelligere, quo anno ab orbe condito fuerit mortuus. In hac ergo quaestione sex inuenio sententias, quatuor improbabiles, & iam antiquatas: duas vero probabiles, ex quatuor prioribus duae peccant per excessum, per defectum duae.

Prima est Christum excessisse quadagesimum aetatis annum. Haec docuit Irenaeus 2. lib. contra haereses. capit. 39. & 40. vbi fere quinquaginta annos etatis Christo attribuit. August. etiam lib. 2. de doctrina Christi. c. 28. refert quosdam dixisse, Christum qua-

Li 2 dragin=

draginta sex annos vixisse, quos ex ignorantia hi-
 storiarum lapsos dicit Et Irenæus quidem suam senten-
 tiam confirmavit: primo autoritate, & traditione
 quorundam præbiterorum Asiæ, indicans eos à
 Ioanne Evangelista edoctos fuisse. Secundo id col-
 ligit ex verbis Ioann. 8. *Quinquaginta annos nondum
 habes, & Abraham vidisti?* Nullus enim ad iuvenem
 triginta annorum ita loquitur, sed ad eum, qui iam
 non longe à quinquagesimo ætatis anno distare vi-
 detur. Tertio addit coniecturas, scilicet quia decuit
 Christum omnem hominis ætatem sanctificare.
 Præterea, quia hæc ætas prouectior, honorabilior,
 & muneris præceptoris accommodatior erat. Hæc
 verò sententia ab omnibus Patribus reiecta est. Quia
 tum ex Evangelica, tum ex humana historia falsa ef-
 se conuincitur. Primum satis constat ex ijs, quæ di-
 cta sunt de tempore, quo Christus baptizatus est,
 ac prædicauit. Nam ex Evangelio constat baptiza-
 tum esse trigentesimum annum agentem, & paulo post
 suam prædicationem inchoasse, vt ex modo Euan-
 gelica narrationis, & ex verbis Petri Act. 1. constat.
 Rursus non prædicauit ultra quatuor annos, præ-
 fertim à miraculo nuptiarum, vt in superioribus o-
 stensum. Secundum declaratur, quia Christus pas-
 sus est sub Pontio Pilato, vt præter Euangelicam
 historiam scriptam etiam Ioseph lib. 18. antiq. ca. 6. vbi
 Christo Domino illustre testimonium reddit. Idem
 verò Ioseph eod. lib. ca. 11. refert Pilatum ante Tibe-
 rij mortem Ierosolyma discessisse, ergo necesse est,
 vt Christi mors Tiberio imperante contingeret: Ti-
 berius autem viginti tribus annis nondum integris
 imperauit, vt in omnibus historiis vulgatum est. Cū
 ergo trigentesimus Christi annus in XV. imperij Tibe-
 rij incidit, nullo modo potuit quadagesimum æ-
 tatis annum Christus attingere. Et hoc euidentius
 constabit ex sequentibus, vbi ostendimus Christum
 decimo octauo, vel decimo nono anno imperij Ti-
 berij Cæsaris passum esse. Fundamenta Irenæi non
 habent difficilem responsionem. Illorum. a. præb-
 yterorum traditiones apocryphæ sunt, & ignotæ au-
 thoritatis. Illa autem verba Euangelij, *Quinquaginta
 annos nondum habes*, dici potuerunt vitato quodam,
 & vulgari modo loquendi, vel certe quod Christus,
 ob vultus grauitatem, & corporis macerationem,
 ac seueram vitam, maioris ætatis appareret, quam
 re ipsa esset. Reliqua solutione non indigent.

Secunda sententia esse potest, Christum mortuum
 esse anno 34. ætatis expleto, & 35. inchoato. Quæ li-
 cet à nullo authorum, (vt reor) asseratur: videtur ta-
 men posse colligi ex probabilibus principiis. Primum
 est, Christum baptizatum esse anno trigesimo æta-
 tis expleto. Secundum post integrum annum effe-
 cisse miraculum in nuptiis. Tertium à nuptiis vsque
 ad mortem Christi quatuor paschata numerari à
 Ioanne, id est, tres anni integri, & aliquot menses.
 Ex ijs ergo simul sumptis necessario concluduntur
 triginta quatuor anni integri, & aliquot menses æ-
 tatis Christi. Nihilominus autem cenfeo opinionem
 hanc improbabilem esse, quia licet ex sola historia
 Evangelica non possit conuinci, hanc sententiam esse
 falsam, & improbabilem (vt discursus factus osten-
 dit) tamen adiuncta Græca, Romanaque historia cō-
 muniter recepta, nullo modo sustineri potest. Quia
 oportuisset Christi mortem contigisse in ducente-
 sima tertia Olympiade, & vigesimo anno imperij
 Tiberij, quod non potest vlla cum probabilitate
 affirmari, vt videbimus. Quocirca quamuis illa tria
 principia singula per se probabilia sint: tamē omnia
 illa simul coniungere non est probabile, quod in re-
 bus probabilibus sepe euenit.

Tertia sententia est, Christum mortuum esse ex-
 plecto trigesimo ætatis anno. Nam initio illius bap-
 tizatus est, & in illo prædicauit iuxta illud Isaia 61. *Vt
 prædicarem annum acceptabilem Domino*, & illo finito
 mortuus esse asseritur. Hæc fuit sententia Valentini,

& Gnosticorum, vt refert Irenæus supra, & Epiphanius. Irenæus
 hæres. 51. vbi eam impugnatur. Et eandem sententiam
 tenuit Clemens Alex. lib. 1. Stromat. qui dicit expleto
 trigesimo anno, Christum mortuum esse, & Iulius
 Africanus, apud Hieronymum Daniel 9. Refert et-
 iam potest Lactantius lib. 4. de vera sapientia cap. 10.
 vbi ait Christum fuisse crucifixum anno 15. imperij
 Tiberij, quem fuisse trigentesimum ætatis Christi con-
 stat ex Luca. Et eodem modo errauit Tertul. lib. cō-
 tra Iudæos capite 8. (vt notauit Eusebius in Chroni-
 co Olympiade 194.) de cuius sententia supra dixi-
 mus agentes de prædicatione Christi. Et ad hanc
 sententiam videtur alluisse Augu. epist. 80. cum di-
 xit. *A natiuitate Domini hodie computantur anni ferme
 quadringenti viginti, à resurrectione autem, vel ascensione
 eius annis plus minus trecenti nonaginta.* Sentit ergo à na-
 ciuitate ad resurrectionem solum triginta annos flux-
 isse. Sed cum Augustinus dicat, *ferme, & plus minus*,
 non exacte rationem temporis habuit. Quod vero
 idem Augustinus lib. 18. de Ciuit. capit. vltimo dicit,
 Christum passum esse sub confusibus Rubellio Gem-
 mino, & Ruffo Gemino, quorum consulatus in an-
 num 15. Tiberij incidit, vt constat ex historiis: vide-
 tur potius in Confusibus, quam in Christi ætate, à
 Tertulliano, & aliis scriptoribus deceptus.

Quarta sententia est, Christum obiisse anno tri-
 gesimo primo ætatis expleto, inchoato trigesimo se-
 cundo. Ita senserunt Seuerus Sulpitius libro secun-
 do sacrae historiarum, Philastrius lib. de hæresibus capite
 de hæresi circa annos Christi. Atque eadem sen-
 tentia tribui potest Cyrill. Alexand. Casiodoro, &
 Apollinari Laodæceno supra citatis in disputat. de
 doctrina Christi scetio. 3. quantenus dicunt, Christum
 duobus tantum annis prædicasse. Et tandem tradit
 Paulus Orosius lib. 7. Hist. cap. 4. dum inquit, *Christum
 esse mortuum anno 17. imperij Tiberij*. Sed hæc
 duæ sententiæ etiam sunt plane falsæ, & improba-
 biles. Quia repugnant Evangelio, ex quo (vt supra
 vidimus) euidenter concluditur, Christum cepisse
 prædicare post 29. annum ætatis, & vt minimum
 prædicasse tribus annis integris, & aliquot mensi-
 bus. Quo argumento tertia sententia euidentissime
 refutatur. Quarta vero aliquo modo respondere
 posset Christum non habuisse triginta annos exple-
 tos, quando fecit miraculum nuptiarum: postea ve-
 rò solum prædicasse duobus annis: hoc enim proba-
 bile est (vt supra vidimus) sed hæc etiā sententia non
 reddit illam opinionem probabilem, quia confide-
 ratis verbis Luc. c. 3. & quæ facta narratur à Chri-
 sto à tempore baptismi vsque ad nuptias, non est ve-
 ritimile, Christum nondum expleuisse tunc trigesi-
 mum annum ætatis. Nam baptizatus dicitur. *Quasi
 annorum triginta*, & postea ieiunauit quadraginta
 diebus, congregauit discipulos, & cæc. Adde necessa-
 rium esse dicere, in illo primo paschate, cuius Io-
 annes meminit cap. 2. in quo Christus eiecit emen-
 tes & vendentes de templo, habuisse iam tunc saltem
 triginta annos, & tres menses: alioqui habuisset tan-
 tum viginti nouem annos, & tres annos. Quare in
 baptismo non habuisset viginti nouem annos inte-
 gros, quia non potuit baptismus non distare ab illo
 paschate ultra tres menses. Quia (vt dictum est) illo
 tempore Christus ieiunauit, tentatus est, cogrega-
 uit discipulos, fecitque miraculum nuptiarum, &
 alia quæ Ioannes narrat ca. 1. & 2. At vero ab illo pri-
 mo paschate vsque ad mortem Christi, vt minimum
 fluxerint duo anni integri, quia Ioannes euidenter
 numerauit tria paschata, ergo nullo modo sustine-
 re potest: quin Christus expleuerit trigentesimum se-
 cundum ætatis annum. Quod etiam ex prophana
 historia cum Evangelica coniuncta clare conuinci
 potest, vt in sequentibus sententiis enarrandis vide-
 bimus.

Quinta ergo sententia valde probabilis est, Chri-
 stum mortuum esse expleto trigesimo secundo
 æta-

Euseb.

Act. 1.

Ioseph.

Epiphanius.
Clem. Alex.
Iul. Africanus.
Hieron.
Lactantius.Lactantius.
Tertullianus.
Eusebius.

Augustinus.

Augustinus.

Seuerus Sulpitius.
Philastrius.
Cyrillus Alexandrinus.
Casiodorus.
Apollinaris.

Paulus Orosius.

Luc. 3.

Ioan. 20.

Isaia 61.

Epiph.

Euseb.

Beda.

Niceph.

Io. Dried.

Canus.

Pereir.

Christus tri-

gesimum

quartum

annis annu-

agens mori-

tur.

Beda.

Marian.

Scotus.

Onuph.

Genebr.

Caj. Baron.

Christophom.

Cedren.

Nict.

Hierony.

Pereir.

Euseb.

Beda.

etatis anno: & inchoato trigesimo tertio. Hoc sentit Epiphanius. hares. 78. dicens, *Christum crucifixum esse anno trigesimo tertio sui aduentus in carne*. Et colligitur ex omnibus authoribus, qui dicunt Christum obisse anno 18. imperij Tiberij, vt ex dicendis patebit. Illud autem affirmant Euseb. in Chronico, Beda libro de ratione temporum capit. 7. & lib. de sex aetatibus, Niceph. lib. 1. hist. c. 40. Et ex recentioribus hanc sententiam defendunt Ioannes Lucidus libr. de vero die passionis Christi, Dried. libr. 3. de dogmatibus tract. 3. capit. 5. 4. parte, Canus lib. 11. de locis cap. 5. & 6. & Benedictus Pereirus lib. 11. in Daniel. questio. 7. Hanc vero sententia variis modis ab ijs authoribus explicatur iuxta diuersa principia supra posita de etate, in qua baptizatus est Christus, & de tempore, in quo predicauit, & de anno, qui inter baptismum & miraculum nuptiarum intercessit. De quibus satis in superioribus dictum est. Nonnulla vero generalia fundamenta huius sententiae postea expendemus.

Sexta igitur sententia, quam nos probabiliorē existimamus est, Christum Dominum mortuum esse expleto trigesimo tertio anno etatis, annum a gentem trigessimum quartum. Hanc docet Beda lib. de ratione temporum capite 4. vbi inconstanter dicit, hanc esse Ecclesiae fidem, quam vsu quodam, & traditione Ecclesiastica confirmat. Et eandem tenet Marianus Scotus in Chronico. Et ex recentioribus Onuphrius in Fastis, Genebrardus in Chronico, & Caesar Baronius in Annalibus, anno 34. qui refert Chrysof. Cedrenum, Nictam, & Hieronymum. Et hac sententia necessario sequitur ex principiis positae nobis in superioribus. Diximus enim Christum baptizatum esse inchoato anno trigesimo etatis, & post annum miraculum nuptiarum edidisse, & postea numerari quatuor paschata a Ioanne, ergo necessario concluduntur triginta tres anni, & tres menses. Quia vero annus ille a baptismo ad nuptias a multis in dubium reuocatur, loco illius sumam aliud principium, quod certius existimatur etiam ab ijs scriptoribus, qui aliud negant, quique quintam sententiam defendunt: nimirum Christum aquam in vinum commutasse die sexto Ianuarij: quam esse vetustissimam traditionem, vsum, & observationem Ecclesiae Catholicae, communemque scriptorum sententiam, affirmat Benedictus Pereirus dicto libr. in Daniel. questio. 6. Neque ego reperio aliquem authorem Catholicum hoc negasse. Hinc ergo fit, Christum eo tempore, scilicet ante tredecim dies expleuisse etatis annos. Quare igitur, an expleuerit tunc trigessimum, & inchoauerit trigessimum primum, vel potius expleuerit vigesimum nonum, & inchoauerit trigessimum. Hoc posterius dici non potest, quia hinc sequitur fuisse baptizatum Christum duobus, vel tribus mensibus antequam expleat vigesimum nonum annum. Quia (vt supra ostendi) necessarium fuit baptismum antecedere nuptias saltem tribus, vel quatuor mensibus. Consequens autem illud omnino falsum est (vt supra vidimus) ergo necessario dicendum est primum, scilicet, Christum triginta iam annos natum in nuptiis patrasse miraculum: ergo addendo quatuor paschata, quae numerat Ioannes, concluditur necessario praedicta aetas triginta trium annorum, & aliquot mensium. Et confirmari potest hac sententia, computando annos Christi per Olympiades Graecorum. Ad quod suppono primo, initium Olympiadum in mense Iunio esse sumendum, vt late deducit Onuphrius libr. 1. factorum. Suppono deinde, Christum Dominum natum esse anno 3. centesimae nonagesimae quartae Olympiadis, vt supra etiam ostendimus ex Eusebio in Chronico, Beda in libro de sex aetatibus, & alijs. Tertio pono Christum mortuum esse anno 4. ducentesimae secundae Olympiadis, quod omnes fere scriptores sine controuersia admittunt;

Fr. Suarez tom. 2.

A ex Euseb. in Chronico. vbi ex Phlegonte refert miraculosam solis defectionem, in passione Domini factam, illo anno 4. ducentesimae secundae Olympiadis accidisse. Ex his ergo concluditur necessario praedictus annorum numerus. Nam ex centesima nonagesima quarta Olympiade Christus vixit sex menses tertij anni illius Olympiadis, & praeterea annum integrum. Quia cum initium anni Olympiaci sumatur in fine Iunij, & Christus natus sit in fine Decemb. aperte concluditur natum esse in dimidio illius anni: natus est aut in tertio anno illius Olympiadis, vixit ergo anno, & dimidio illius. Sed praeterea vixit octo Olympiades integras minus tribus mensibus, tot enim defunt vsque ad ducentesimam quartam, in cuius anno quarto, mense Martio, id est, nono mense illius ultimi anni Olympiaci, mortuus est Christus: octo autem Olympiades continent triginta duos annos, vt per se constat: ergo si addas annum cum dimidio, & tres menses sumas ad complendas octo Olympiades, colliges aetatem Christi triginta trium annorum, & trium mensium.

Duo vero sunt, quae huic sententiae maxime ob stare videntur. Vnum pendet ex principiis Astronomicis, quod postea agentes de die Paschatis attingemus. Alterum oritur ex computatione secundum Romanam Chronologiam. Posuimus enim supra Christum natum esse anno 42. imperij Augusti, ac praeterea diximus Augustum imperasse tantum quinquaginta sex annis, vixit ergo Christus imperante Augusto 41. annis: Sed iuxta communem fere omnium sententiam Christus mortuus est 18. anno imperij Tiberij, vt docet Euseb. in Chronico, Beda lib. de sex aetatibus, & de ratione temporum, c. 7. Epiph. Marian. lib. de ponderibus, & mensuris. Marianus Scotus in Chronico, Niceph. Calixtus lib. 1. Histor. cap. ultimo & Nicephor. Gregoras in Chronographia. Sed decem & octo anni supra quatuordecim reddunt triginta duos. Ostendimus item supra inter finem imperij Augusti, & initium Tiberij, nullum tempus intercessisse, ergo. Et potest hoc ipsum aliter explicari. Nam diximus supra, Christum esse baptizatum, cum inchoaret trigessimum annum: dicit autem Lucas baptizatum esse 15. anno imperij Tiberij, ergo si mortuus est 18. anno eiusdem Tiberij non potuerunt intercedere a baptismum vsque ad mortem nisi tres anni, & aliquot menses, ergo non potuit explere Christus trigessimum tertium aetatis annum.

Hac difficultas duobus modis impediri potest. Prior est imperium Augusti computari posse a morte Iulij Caesaris, vel a primo consulatu Augusti, & priori modo Christum natum esse quadagesimo secundo anno imperij Augusti, posteriori autem modo in quadagesimo primo. Atque ita ab illo anno vsque ad 18. imperij Tiberij fluxisse triginta tres annos integros, & aliquot menses. Hunc modum dicendi defendit Caesar Baronius in apparatu Annalium, & anno trigesimo quarto. Sed hac sententia nullo modo nobis probatur. Primo, quia ex illa sequitur, Christum esse baptizatum post expletum trigessimum aetatis annum, quod non consonat Evangelio. Secundo, quia iuxta hanc computationem, vel negandum est, intercessisse annum inter baptismum, & miraculum nuptiarum, vel negandum est a miraculo nuptiarum vsque ad mortem Christi fluxisse quatuor paschata: vel denique dicendum esset, Christum ultra triginta quatuor annos integros vixisse. Deinde iuxta praedictam sententiam, natiuitas Christi non in tertio: sed in secundo anno centesimae nonagesimae quartae Olympiadis esset statnenda, quod Eusebio repugnat, & alijs fere scriptoribus. Posterior ergo responsio sit, Christum non decimo octavo, sed decimo nono anno imperij Tiberij mortuum esse. Ita docuit Onuphrius libro 2. factorum, Et videtur plane colligi ex Chronico Eusebii.

LI 3 febrij

sebij. Ponit enim initium imperij Tiberij, in principio anni secundi centesimæ nonagesimæ octauæ Olympiadis: mortem autem Christi in quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis circa finem, vt superius explicatum est, ergo vixit Christus in imperio Tiberij decē, & nouem inchoatis annis. Nam totidem faciunt quinque Olympiades dempto primo anno vnus, & parte postremi anni vltimæ Olympiadis. Assumptum patet ex supra dicta historia Phlegontis referentis, eclipsim mortis Christi in anno quarto ducentesimæ secundæ Olympiadis accidisse. Quo argumento pressus Baronius supra duobus modis respondet. Primo, mendosum esse locum, & legendum esse Tertio anno, vbi habetur, Quarto, quia Eusebius referens verba Phlegontis, ponit ea in tertio anno illius Olympiadis, ergo non est verisimile, ad confirmationem suæ sententiæ adduxisse historiam sibi aperte repugnantem. Secundo respondet Phlegontem non numerasse annum quartum illius Olympiadis more Græcorum: sed secundum Romanam computationem, id est, appellasse illum quartum annum, quia sub eisdem Consulibus, & eodem anno 18. imperij Tiberij, quartus annus illius Olympiadis inchoatus est, quāuis ante initium eius, atque adeo in tertio anno illius Olympiadis reuera eclipsis illa acciderit. Sed quod ad hanc posteriorem responsum spectat, mirum mihi videtur, & incredibile, Phlegontem Græcum historiographum, & egregium Olympiadum obseruatorem (vt Eusebius testatur) ac singulos annos singularum Olympiadum distincte numerantem, Romana potius computatione, quam Græca vsum esse. Prior vero responsio quam sit voluntaria, satis constat, pari enim facilitate dici posset vicio scriptoris errore irrepsisse in verba Eusebij, & vbi legitur: Decimo octauo anno imperij Tiberij legedum esse. Decimonono. Fateor quidem apparere contradictionem in verbis Eusebij, Vnde autem orta sit, non satis reperio.

SECTIO II.

Quid fuerit Pascha Iudeorum, & quo tempore celebraretur, & ab azymorum festo quomodo differret.

Explicato anno mortis Christi, vt de mense, ac die differamus, quoniam ex Euangelio solum constat, Christum in Paschate, seu primo die Azymorum esse mortuum, necessario sumendum esse initium ab explicatione diei, in quo Iudei Pascha celebrant. Cuius sollemnitatis fundamentum erat illa lex lata Exod. 12. Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum per familias, & domos suas, & seruabitur cum vsque ad cinimum quartum diem mensis eius, immolabitque eum vnioersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & edens carnes nocte illa assas agni, & azymos panes cum lactuicis agrestibus, & comedetis festinantes. Est enim phase, id est, transitus Domini. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam sollemnem Dominum in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis. In die primo non erit fermentum in domibus vestris. Dies prima erit sancta, atque sollemnis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis. Hæc sunt Scripturæ verba, quæ ad nostrum institutum spectant, quam nonnulla verba in eis recensendis, prætermissa sint.

In quibus exponendis primum omnium aduertendum est, duo præcepta, duasque sollemnitates, ac festa Iudeorum in eis contineri. Alterum appellatur Pascha, seu Pascha, alterum festum azymorum, quæ duo interdum confunduntur, & alterum pro altero ponitur, quia simul incipiebant: proprie ta-

men sunt reuera distincta, vt expresse docet Iosephus lib. 3. antiq. cap. 10. & notantur Cyrill. lib. 9. in Leuit. Beda in lib. hymnorum, qui habetur tomo 1. Abul. 2. part. sui defensorij c. 3. & Francisc. Tolet. in Ioan. c. 7. annotat. 2. Sunt autem multa discrimina obseruanda inter hæc præcepta, quæ plurimum lucis huic disputationi afferent.

Primo ergo consideranda est materia, & forma horum præceptorum, & in quo consisteret vtraque dictarum festiuitatum. Nam præceptum de azymis præcipue videtur fuisse negatiuum, eiusque materia erat, vt abstinere à pane fermentato: consequenter vero, quia non poterant omnino abstinere ab esu panis, præcipiebatur esus azymi panis, non simpliciter, & absolute: sed si quis pane vti vellet. Nam si posset aliquis, & alii cibis vti, quantum est ex vi huius præcepti, non peccaret, dummodo fermentatum non comederet. Quia Deus hoc præcepto non per se intendebat præcipere esum panis: sed designare qualitatem eius, vt per se constat. Præcipiebatur præterea hac lege, vt prima, & vltima die azymorum ab omni opere seruilis esset feratio, & quo ad hanc partem etiam erat præceptum formaliter negatiuum, quanquam finis eius esset, vt illis diebus cultui Dei vacarent. Præter hanc vero aliquid etiam positium præcipiebatur, nimirum vt illis diebus varia sacrificia offerrentur, vt patet Numer. 28. vbi de iis diebus azymorum sic præcipitur. Dies prima venerabilis, & sancta erit, omne opus seruale non facietis in ea, offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem, &c. & infra. Ita facietis per singulos dies septem dierum. Et rursum. Dies quoque septimus celeberrimus, & sanctus erit vobis, omne opus seruale non facietis in eo. De his vero sacrificiis populus participare poterat, quantum ex 2. Paral. cap. 35. colligi potest. Quamuis de hirco, qui iis diebus pro peccato offerebatur, refert Ioseph. libro 3. antiquit. ca. 10. in vsum sacerdotum solitum fuisse referuari. Adde præterea, secundo die azymorum præceptum esse Leuit. 23. offerri manipulum primitiarum.

At verò aliud præceptum erat affirmatiuum, duoque præcipue continebat: primum immolationem agni: alterum, esum eius cum quibusdam circumstantiis. Primum continetur illis verbis. Immolabitque eum vnioersa multitudo Israel ad vesperam. Quod præceptum supponebat præparationem agni à decima die mensis, & conditiones agni, scilicet vt esset anniculus, & sine macula. Secundum autem continetur illis verbis. Eredens carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, &c. Vnde in hac lege sicuti directè præcipitur esus agni, & lactuicarum agrestium, & aliarum circumstantiarum, ita & vltus azymorum: consequenter vero prohibentur illo præcepto quædam alia, scilicet vt nihil crudum vel coctum aqua comederetur, &c. Et in hac posteriori parte huius præcepti nulla est difficultas, comederetur enim agnus in singulis domibus, & ab omnibus tam sacerdotibus, quam laicis.

At vero in priori parte difficile est explicatu, vbi & à quibus offerendum esset illud sacrificium agni, id est, an in templo, & à sacerdotibus, nec ne. Et est ratio dubij, quia Exod. duodecimo, nulla facta mentione sacerdotum dicitur. Immolabitque eum vnioersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem, ac in superliminariis domorum. Quibus verbis indicatur in singulis domibus, & à quolibet à populo fore sacrificandum. Vnde Philo. libro 3. de vita Moysis, sic scribit. Eius mensis luna decima quarta sub ipsum tempus, quo luna suum orbem solet complere lumine, celebratur migrationis publicæ festiuitas, quam Chaldaice Pascha nominant. Quo tempore, non vi alias plebei homines victimas adducunt ad altare mactandas à Sacerdotibus, sed, iubente

Celebratur Pascha. & festum azymorum longe diuersa.

Num. 28. 2. Para 35. Ioseph. Leuit. 23.

Dubium.

Exod. 12.

Philo.

lego

Euseb.

Ioseph. Cyrill. Beda. Abulens. Tolet.

lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam propriis manibus. Et libr. de Decalog. numerando dies festos, inquit. Et quod patria Hebræorum lingua Phase dicitur, quando populariter singuli sacrificant non expectatus Sacerdotibus, ipsi permissu legis fungentes sacerdotio quot annu per unum diem destinatum huius negotio. Idem indicat Iosephus 2. Antiquitatum capit. 6. alias 10.

Quarta decima (inquit) die omnes ad exitum animati sacrificabant: & infra, Vnde nunc solenne nobis manet idem sacrificium, quam solennitatem vocamus Pascha. Et addi potest coniectura, quia cum agnus esset mactandus luna decima quarta ad vesperam, & statim esset comedendus, fieri non poterat, ut tot agnorum millia quot pro vniuerso populo Israel erant necessaria, in templo, & per manus sacerdotum, tam breui tempore mactarentur.

In contrarium verò est, quia de ratione sacrificij est, ut à sacerdote sacrificetur, & super altare offeratur: quod in lege veteri non erat extra templi Ierosolymitanum, & idem non poterat extra illud sacrificia offerri: sed hæc agni mactatio erat verum sacrificium, quod satis constat ex citatis locis, ergo necesse erat, ut per Sacerdotes offerretur.

Dicitur fortasse (quod supra indicat Philo) permissu legis datam esse omni populo potestatem sacrificandi agnum Paschalem. Sed si hoc ita esset, omnes Israelitæ possent dici verè sacerdotes, & communis plebs tantum differret à Sacerdotibus Leuiticis (ut ita dicam) secundum magis & minus: non tamen in vera, ac propria ratione sacerdotij. Quia ad verum Sacerdotium satis est potestas sacrificandi, siue vnum, siue plura sacrificia: Sicut in lege nova verum Sacerdotium est, quamuis ad vnum tantum sacrificium ordinetur. Et quamuis diuina lege statutum esset, ut hoc sacrificium semel in anno offerretur, nihilominus verus esset Sacerdos, qui potestatem illud offerendi haberet: ergo similiter omnes qui habebant potestatem offerendi semel in anno sacrificium agni, erant verè sacerdotes. Consequens autem est falsum, quia, ut Paulus ait ad Hebræos septimo. Extra tribunal Leui nihil Moyse de Sacerdotibus loquutus est. Et confirmari potest hæc pars ex primo Esdræ sexto. Fecerunt filij Israel transmigrationis Pascha, decima quarta die mensis primi. Purificati enim fuerant Sacerdotes, & Leuitæ, quasi unus, omnes mundi: ad immolandum Pascha vniuersis filiis transmigrationis: & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi, & comederunt filij Israel, qui reuersi fuerunt de transmigratione. Ex quo loco habetur Sacerdotes immolasse Phase pro omni populo, erat ergo hic communis, & vñtatur ritus sacrificandi Phase, quia non est verisimile Esdræ, qui volebat antiquum ritum instaurare, nouum introduxisse.

Nec dici potest, Pascha hoc loco significare reliqua sacrificia, quæ septem diebus azymorum immolabantur. Tum quia hæc non cedebant in vñtum populi: sed sacerdotum: at verò de illo Paschate subditur, Et comederunt filij Israel: illud ergo ibidem Pascha, quod à filiis Israel comedeatur, id est agnus à Sacerdotibus fuerat immolatus. Tum etiam quia aperte ibi distinguitur vtrumque festum Paschæ, & azymorum, & in citatis verbis solum de Paschate facta erat mentio: postea verò subditur, Et fecerunt solennitatem Azymorum. Tandem hoc ipsum confirmatur, quia (ut ex locis supra citatis colligitur) agnus non poterat nisi in templo Ierosolymitano immolari: hoc enim significat videntur illa verba, Sed in loco, quem legerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen eius ibi. Huiusmodi enim locus non potest proprie dici tota ciuitas Ierosolymitana, quia non erat illa locus specialiter electus, ut nomen Dei in ea specialiter habitaret, nisi ratione templi. Quia eodem modo, quo habitabat in ea ciuitate, scilicet, quia ibi habitabant fideles cultores Dei, habitabat etiam

A in reliquis ciuitatibus, & populis Israeliticis, ergo, cum specialiter designatur locus in quo habitabat Deus, templum intelligitur: ibi ergo erat sacrificandus agnus: ergo per manus sacerdotum erat sacrificandus.

In hac re diuersæ sunt sententiæ inter recentiores, quamuis nullus ex professo eam disputet. Claudius Sainctes, 1. repetitione Eucharist. capit. 7. docet morem Iudæorum fuisse deferendi ad templum agnos, ut ibi iugularentur, & viscera separatim adolerentur opera sacerdotum, & postea in singulis domibus assari, & comedi fuisse solitos. At verò Marcellus libr. de tempore horarum canonicarum capitulo 71. numer. 11. dicit illud sacrificium populariter peragi solitum esse non expectatis sacerdotibus. Et idem sentit Robertus Bellarminus libr. 1. de Missa capit. septimo, dum ait agnum solitum fuisse immolari in singulis domibus, patre familias per se immolante, & reliquis per illum. Et hanc sententiam prius docuit Dionysius Carthusianus. 2. Paralipomen. capit. 30. & 25. Ex quibus locis videtur plurimum hæc sententia suaderi. Nam illo cap. 30. sic dicitur. Immolauerunt autem phase decima quarta die mensis secundi, Sacerdotes quoque, atque Leuitæ tandem sanctificati obrulerunt holocausta in domo Domini. Vbi distinctio fit inter immolationem phase, & aliorum holocaustorum. Et hæc tribuitur sacerdotibus & dicitur facta in domo Domini, non vero illa: sed absolute tribuitur filiis Israel. Et infra dicitur, Leuitas immolasse phase pro ijs, qui non potuerunt sanctificari Domino, multa enim turba sanctificata non erat. In

C quo indicatur (ut Dionysius notat) turbam, seu quemlibet de populo potuisse immolare phase: indignis tamen sanctificatione legali. Et ideo hac deficiente Leuitas hoc munus obijisse: cum tamen ad eos etiam non pertineret alia sacrificia offerre: sed ad sacerdotes.

Quocirca hæc sententia sicut communior, ita & probabilior videtur. Et alia Scripturæ testimonia, quæ in contrarium afferebantur, facile habent expositionem. Nam priori rectè intelliguntur sub nomine Pascha, comprehendere omnia sacrificia, quæ illis diebus fiebant, tam sacrificium agni, quam alia holocausta, & sacrificia, ex quibus aliquid etiam in vñtum populi cedebat. In posteriori verò per locum à Deo electum in quo nomen eius habitaret, præcipue quidem intelligitur templum Ierosolymitanum, non tamen solum: sed etiam comprehendere potest tota ciuitas Ierosolymitana, quæ hoc speciali privilegio gaudebat, ut diuinum templum intra se haberet. Quamquam autem non oporteret hoc sacrificium in templo offerri, nihilominus specialiter electa est Ierosolyma, vel propter mysterium, quia verus agnus in ea sacrificandus erat, vel certe, ut in ea solennitate omnes Israelitæ Ierosolymis conuenerent, & in templo adorarent, ac alia sacrificia offerrent. Illa verò difficultas præcipua de sacerdotio ita expedienda videtur, ut concedamus quoad illum actum quemlibet de populo, vel (quod verisimilius est) vniuersumque familiæ caput constitutum esse à Deo, ut sacerdotem idoneum ad hoc sacrificium offerendum: illud verò sacerdotium non fuisse propriè leuiticum, & legale: sed potius simile illi sacerdotio, quod in lege naturæ erat. Quod inde etiam confirmari potest, quia etiam ipsum sacrificium agni paschalis extra sacrificia legalia & illis quodammodo reputabatur antiquius: sicut & sacramentum circumcisionis Sacramentis legalibus erat vetustius. Sicut enim hoc fuit institutum ante legem latam, ita & illud: Nam quod non tanto tempore antecesserit, nihil refert. Vnde Ieremia septimo simpliciter dicit Deus, Non sum loquutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Egypti de verbo holocaustum, & vñtum: Quod necessarîo intelligendum est de holocaustis, & vñtis.

Hieronym.
Greg. Pap.
August.
Ambrosius.

& victimis legalibus. Nam (vt notat Hieronym. ibi & Clemens libr. 6. Const. capitul. 20. & Augustin. libro questionum vtriusque testamenti. q. 13. & Anastasius libr. questionum Sacre Scripturae quest. 50.) illa sacrificia legalia non fuerunt propter se intenta à Deo: sed vt populum ad idolatriam propensum, ab illa reuocaret, & ideo inquit Deus se non dedisse illa sacrificia à principio, sed post adorationem vituli. At verò hoc sacrificium agni à principio in ipso exitu datum est, quia per se institutum est in memoriam suscepti beneficii, & in singularem, & insignem figuram passionis Christi, & sacrificij nouæ legis, & ideo non habuit omnes condiciones sacrificij legalis: sed retinuit quandam amplitudinem sacrificij legis naturæ tam in loco vbi offerri poterat, quam in sacerdotio: atque in vtroque perfectior ratio figuræ seruata est. Nam Christi sacrificium non erat in templo Ierosolymitano offerendum. Quia crux Christi, non templi futura erat ara, sed mundi: vt ait Leo Papa sermo. 3. de Passione. Et sacrificium legis nouæ non in vno tantum templo offerendum erat: sed in vniuersa Ecclesia, quam ciuitas Ierosolymitana representabat, neque à sacerdotibus definiti generis: sed ex quavis familia fidelium assumi possunt, & ordinari, vt sint in singulis Ecclesiis veluti Patres familias domus, vt pro vniuerso populo possint immaculatum agnum offerre.

Phasce Ierosolymis tantum celebre.
Deut. 16.

Hactenus dictum est de prima differentia inter has solennitates. Ex quibus colligi potest secunda ex circumstantia loci desumpta, quia Phasce solum Ierosolymis poterat celebrari, postquam populus terram promissionis ingressus est: azyma verò in omni loco etiam extra Ierusalem edendum erat, vt colligitur ex Deuteronomio. 16. prius enim dicitur. Immolabisque Phasce Domino Deo tuo in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. Infra verò subditur, Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus. Et infra. Non poteris immolare Phasce in quolibet vrbium tuarum, quia Dominus Deus tuus daturus est tibi: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. Et idem colligitur ex Exodo. duo decimo, & 4. Reg. 23. Et ex Euangelio non obscure colligitur, ad celebrandum Pascha omnes solitos fuisse ascendere in Ierusalem. Vnde etiam nunc Iudei, licet Phasce celebrare non audeant extra Ierusalem: dies tamen azymorum obseruant. Distinguere tamen oportet in hoc festo azymorum id quod in eo erat per modum præcepti negatiui, vel affirmatiui. Nam quoad illud primum obseruandum erat à Iudeis vbi que terrarum: quoad secundum verò, id est, quoad sacrificia, quæ illis diebus offerebantur, non poterat extra templum Ierosolymitanum obseruari, quia legalia sacrificia non poterant nisi in Ierosolymitano templo offerri.

Tempus pasche azymorum.

Exod. 12.
Leuit. 23.
Deut. 16.

Tertia differentia, & (quæ ad rem nostram maxime spectat) est in circumstantia temporis. Nam festum Pasche, vno tantum die, eoque non integro, scilicet decima quarta luna primi mensis ad vespeream celebrabatur, vt constat ex Exodo. 12. Leuiti. 23. Deuteronomio. 16. & alijs locis: At verò dies azymorum per septem dies integros durabat, quorum initium sumebatur ab eadem vespere decimæ quartæ lunæ, & vsque ad vigesimum primum protrahabantur. Et quoniam hæc posterior pars clarior est, solum est in ea aduertendum, festum azymorum, propriè ceptisse celebrari decima quinta luna primi mensis, vt patet Leuitico. 23. Mense primo, quarta decima die mensis ad vespeream Phasce Domini est, & quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est. Et hoc modo sumpto initio azymorum septem dies eius festiuitatis numerantur, vt ibidem dicitur, & Exodo. 12. & 34. & Numer. 28. & Deuteronomio. 16. Neque refert, quod ibidem dicitur. Sex diebus comedetis azyma, & in die septima, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus. Nam hæc dies septima distinctè ab alijs

Exod. 12. & 34.
Numer. 28.
Deut. 16.

numeratur, non quia non esset etiam dies azymorum (vt paulò antea in eodem capite dictum fuerat) sed quia sanctior, & celebratior erat alijs diebus vt Leuitico. 23. dicitur. At verò, quia festa Iudeorum incipiebant à vespere præcedentis diei, iuxta illud Leuitici. 23. A vespere vsque ad vespeream celebrabitis Sabbata vestra: hinc fieri aliquando solet, vt etiam decima quarta luna diebus azymorum annumeretur, quia ad vespeream illius incipiebant Iudei à fermentato abstinere. Et hoc modo Matth. 26. dicitur. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Quod non potuit fieri decima quinta luna: sed decima quarta ante vespeream, quia in vespere illius diei comedendus erat agnus. Vocatur ergo prima dies azymorum ipsa decima quarta luna. Quod clarum etiam est apud Marcum capit. decimo quarto, dicentem. Et primo die azymorum quando Pascha immolabant. Et eodem sensu dixit Lucas capit. vigesimo secundo. Appropinquabat autem dies festus azymorum, quid dicitur Pascha. Et ita intellexit hæc loca Augustinus epistol. 86. ad Casulanum. Et egregiè confirmatur ex Iosepho libro secundo, antiquitat. capit. quinto alias 13. in fine, dicente. Quapropter in memoriam eius inopie festa per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum. Quod non aduerfatur scripturis supra citatis, quia in illis diebus decimam quartam lunam comprehendit, quæ propter rationem supra dictam, Prima dies azymorum, interdum vocatur.

Leuit. 23.

Festiuitatis Iudeorum à vespere 2. ad vespeream. Leuit. 23. Matth. 26.

Mar. 14. Luc. 22.

August. Ioseph.

Circa alteram verò partem de tempore festiuitatis Phasce distinguenda sunt duæ actiones, quæ in illa solennitate fiebant. Altera erat immolatio agni: altera eiusdem elus. De hac posteriori comperit, debuisse fieri luna 14. in fine eius, noctis tempore quando iam luna 15. inceperat. Ita sentit Beda Luc. 22. Lyranus, Abulen. & alij. Exod. 12. Et colligitur ex verbis illis. Exod. 12. Et edent carnes nocte illa assigni, nocte ergo erat agnus comedendus: illa autem nox proximè antecessit diem decimum quintum, vt constat Exod. 12. Quod inde etiam confirmatur, quia ab eo tempore, quo agnus edebatur, incipiebant azyma, & fermentum erat prohibitum, non erat autem prohibitum vsque ad noctem 14. lunæ, quando iam 15. incipiebat. Alias si tota die decimæ quartæ lunæ esset prohibitum fermentum, non fuissent tantum 7. sed 8. integri dies azymorum, quia die 21. finiebantur: hoc autem aperte repugnat scripturæ. Vnde in lib. Paschim, seu Paschatum, (vt Iansenius refert cap. 144. Concord.) ferunt Hebræi consuetudinem suam fuisse, vt in fine 14. diei fermentum inquirerent ad lumen lucernæ, quia scilicet ea nocte incipiebat esse prohibitum, & ideo antequam comederent agnum cum azymis diligenter scrutabantur domos, ne aliquid fermenti remaneret. Quota vero hora noctis tenerentur Iudei manducare agnum, illud solum mihi videtur certum, debuisse manducari ante dimidiam noctem. Tum quia (vt legimus 12. Exod.) Angelus, in noctis medio percussit omne primogenitum in terra Aegypti primogenitis Iudeorum exceptis. Et subditur inferius. Nox ista est obseruabilis Domino, hanc obseruare debent omnes filij Israel. Vbi Lyranus hoc indicat. Tum etiam quia si post mediam noctem comederetur, iam non decima quarta, sed potius die decima quinta comederetur. Et fortasse propter hanc causam, quamuis eadem vespere seu nox esset finis 14. lunæ, & initium decimæ quintæ, non dicitur agnus comedendus in decima quinta luna, sed in decima quarta, quia non comederetur in illa, quatenus iuxta festorum computationem, ad decimam quintam pertinebat: sed quatenus erat pars illius diei naturalis, qui in 14. luna inceperat. Itaque propter has causas verisimilius videtur ante mediam noctem debuisse agnum manducari. At verò à principio

Beda. Nic. Lyr. Abulen. Exod. 12.

Iansen.

Exod. 12.

Lyr.

capio noctis ad mediam vsq; liberū erat, vt qua vel-
lent hora cenare possent, quia nulla hac de re per le-
gem inuenitur temporis facta definitio.

De tempore autem, in quo altera actio, scilicet a-
gni immolatio facienda erat, multiplex est opinio.
Prima est Claudij repetitione. 8. capit. 7 qui dicit,
tempus immolandi agnum comprehendisse totum
diem decimæ quartæ lunæ, vsq; ad vesperam, quæ
ingruebat lunæ decimæ quintæ, ita vt celebritas a-
gni paschalis diem quartum decimum, & noctem
decimi quinti occuparet, illum quidem ad immo-
lationem, hanc vero ad esum. Cuius fundamen-
tum postea examinabimus. Hæc tamen sententia
singularis est, & à nemine (vt opinor) antiquorum
asseritur, nec vllum in scriptura habet fundamen-
tum, quin potius illi repugnat. Nam Exod. 12. & aliis
locis, vbi de hac festiuitate sermo est, semper dicitur

immolandum esse agnum 14. luna ad vesperam, vbi
particula *ad vesperam*, non dicit terminum ad quem,
& vsque licebat immolare: sed potius designat horam,
& tempus in quo id faciendum erat, vt ex ipsis ver-
bis planè constat, & omnes expositores ibi inter-
pretantur. Certum ergo videtur ad vesperam decimæ
quartæ lunæ debuisse agnum immolari. Duplex lau-
tem vespera illius diei distingui potest, altera quæ e-
rat initium illius diei, & finis decimæ tertie lunæ, al-
tera in qua decima quarta luna vergebat ad exitum,
& imminere decima quinta. Dubitari ergo potest
de quo vespere intelligendum hoc sit. Et ratio dubij
est, quia Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 5. iuxta versio-
nem Gelenij, sic inquit, *Illuc, scilicet quartæ decimæ om-
nes ad exitum animarum sacrificabant*, dicitur autem de-
cima quarta illucferre, quando incipit. Vnde alia
versio habet. *Cum autem instaret decima quarta dis-
cipendum* verò est sine vlla dubitatione, hoc præ-
ceptum intelligendum esse de posteriori vespera,
quando iam luna decima quarta ad exitum tende-
bat. Ita docent Beda, Abulenf. & Lyranus supra. Et
colligitur ex Cyrillo, & alijs, qui dicunt festum azy-
morum in ipsamet paschæ celebritate inchoari. Et
probat ex 12. Exodi, & alijs locis in quibus institutio-
nis huius festi fit mentio. Illa enim verba *Decima
quarta luna ad vesperam*, hoc propriè significant. Item
dies azymorum durabant vsque ad vigesimum pri-
mum diem ad vesperam, vt dicitur Exod. 12. quod
necesse est intelligi de vltimo vespere, in quo finitur
dies vigesimus primus, nam totus ille dies erat cele-
berrimus, atque sanctissimus: ergo incipiebant dies
azymorum die decimo quinto à primo vespere e-
ius, ergo in eodem vespere celebrandum erat Pa-
scha. Nam hæc duæ festiuitates ita iungebantur inter
se, vt vnus initium esset finis alterius. Quod etiam
inde confirmatur, quia populus Israeliticus eadem
nocte, qua Pascha celebrauit, eductus ex Ægypto
est, seu initio diei proximi sequentis, iuxta illud Exo.

12. *In eadem ipsa die educam exercitum vestrum de terra
Ægypti*: eductus autem fuit die decimo quinto, vt ex
eodem loco colligitur. Ideo enim singulariter præ-
cipitur, vt illa dies sit solennis, & expressè docet Io-
sephus libro secundo antiq. capit. 5. alias 13. ergo co-
medit Pascha & immolauit Pascha in vespera proxi-
mæ antecedenti, ergo deinceps in eadem celebran-
dum fuit.

Dicit aliquis his rationibus rectè probari agnum
fuisse comedendum nocte proximè præcedente diè
decimo quinto (sicut supra etiam tradidimus)
nihil verò concludere de immolatione. Poterat e-
nim agnus immolari in principio lunæ decimæ
quartæ ad vesperam, & referuari vsque ad diem se-
quentem, vt in nocte comederetur. Sed hoc planè
repugnat verbis Exod. 12. *Immolabit eum vnuerſa mul-
titudo filiorum Israel ad vesperam, & edent carnes nocte
illa aſſas igni*. Ex quibus aperte colligitur, post immo-
lationem in nocte proximè sequenti comedendum
fuisse agnum, at verò si potuisset immolari in prio-

ri vespere, oportuisset noctem vnā, & diem inte-
grum interijci ab agni immolatione vsque ad eius
esum. Rursus solo vno vespere licebat agnum im-
molari, ergo hic erat finis lunæ decimæ quartæ, non
autem eius initium. Nam si in priori licuisset, certè
etiam liceret in posteriori, quin potius toto illo diè
integro. Sit ergo certum immolandum fuisse agnū
ad vesperam, quando luna decima quarta ad exi-
tum tendebat.

Neg; Iosephus loco supra citato nobis aduersatur.
Nam verb. Græca non significant initium, seu finem
diei, sed tantum præsentiam, seu existentiam eius.
Sic enim habent. *ἐν τῇ αὐτῇ νύκτι τὸ σάββατον καὶ ἀνέστηναι*,
quæ ad literam verti possunt, *cum adisset decima quarta
luna*. His adde Epiphani. hæres. 50. dicentem à de-
cimo die mensis, quando agnus præparabatur, vsq;
ad diem decimæ quartæ, in qua comederetur,
solitos fuisse Iudæos quinque diebus ieiunare, quod
non posset esse verum, nisi agnus comederetur in
fine diei decimæ quartæ. Vnde quod Alexan. Alen-
sis dicit 4. p. q. 100. memb. 3. artic. 3. Iudæos solitos
esse ieiunare septem dies, vt se præpararent ad esum
agni, nō video, quo fundamento dictum sit. De hac
verò re plenius disputatum est infra in 3. tom. disp.
41. Sect. 1.

Sed adhuc superest explicandum, quæ sit ista ve-
spera, & quando inciperet, finireturque, & quot diei
horas comprehenderet. Quam rem difficilem red-
didit Hebraica lectio, præsertim Leuitic. 22. quæ sic
habet, *Inter duas vespervas*, vel (vt Septuaginta verte-
runt) *inter medium vespervarum*. Ex quibus verbis col-
ligi videtur plures fuisse vespervas, & tempore inter-
medio Pascha fuisse immolandum. Quæ autem fu-
erint hæc vespervæ explicatu difficile est, & ideo de ea
re multa traduntur ab expositoribus eius loci, vt vi-
dere licet in catena Lypomani Genes. 1. & Exod. 12. Lypomani
& Abulenf. Caietan. & Oleastro in Exod. & Leuit.
& in Iansen. capit. 129. Concordiæ, & Hieronymo
Vielmo in opere sex dierum, lect. 11. & Marcello
Francolino dicto lib. de horis Canonicis c. 18. 19. 20.
& 44. Quidam ergo duas dixerunt esse vespervas, a-
liam solis, quæ est in occasu solis, aliam totius diurni
luminis, quæ est in principio noctis, quando iam o-
mnino finitur crepusculum pomeridianum. Iuxta
quam expositionē tempus intermedium duarum
vesperarum, erit solum ipsum crepusculum noctur-
num, quod vix durat vnus horæ tempore, & hoc
significant Lypomanus & Oleaster supra. Cui ex-
positioni fauet in primis locus ille Deuter. 16. *Immo-
labis Pascha vespere ad solis occasum*, quando egressus es de
Ægypto, fauet etiam proprietas ipsius vocis, dictus
enim *vesper* est ab stella illa, quæ *Vesper* appellatur, &
sole recedente apparere incipit, vt ex Plinio colligi-
tur lib. 12. capit. 8. & Macrobio lib. 1. saturnalium, ca-
pit. 35.

Alijs verò illud tempus nimium breue visum est
ad immolandum, assandum, parandumq; agnum,
vt statim in principio noctis, si vellent, possent il-
lum manducare, cum tamen de Christo Domino
scriptum sit Matth. 26. *Vespere autem facto discumbebant
cum discipulis suis*, quod intelligendum videtur de se-
cundo vespere, seu de principio noctis, & ideo dix-
erunt primam vespervam incipere à meridie, quando
sol incipit declinare, secundam verò ab occasu so-
lis, atque ita medium vespervarum esse totum po-
meridianum tempus, quod Græce *μεσημέρια*, Hispanicè
la tarde, appellatur. Iuxtaquam interpretationem a-
gnus poterat immolari post meridiem, quacumq;
hora vsque ad noctem. Et hæc sententia placuit Ian-
senio, estq; probabilis, quamvis illa vespervarum ac-
ceptio nimis sit lata, nec in scriptura habeat suffici-
ens fundamentum.

Et ideo satis probabile videtur (quod alij existi-
mant) primam vespervam solitam esse incipere se-
cunda, vel tertia hora post meridiem, quæ nona hora
olym

Leuit. 23.

Lypomani

Abulenf.

Caietan.

Oleastro

Francolino

c. 18. 19. 20.

c. 44.

Quidam ergo

duas dixerunt

esse vespervas,

aliam solis,

quæ est in

occasu solis,

aliam totius

diurni

luminis, quæ

est in principio

noctis, quando

iam omnino

finitur

crepusculum

pomeridianum.

Iuxta

quam

expositionē

tempus

intermedium

duarum

vesperarum,

erit solum

ipsum

crepusculum

noctur-

num, quod

vix durat

vnus horæ

tempore,

& hoc

significant

Lypomanus

& Oleaster

supra. Cui

ex-

positioni

fauet in

primis

locus ille

Deuter. 16.

Immo-

labis

Pascha

vespere

ad solis

occursum,

quando

egressus

es de

Ægypto,

fauet etiam

proprietas

ipsius

vocis,

dictus

enim

vesper

est ab

stella

illa,

quæ

Vesper

appellatur,

&

sole

recedente

apparere

incipit,

vt ex

Plinio

colligi-

tur

lib. 12.

capit. 8.

& Macrobio

lib. 1.

saturnalium,

ca-

pit. 35.

Alijs

verò

illud

tempus

nimium

breue

visum

est

ad

immolandum,

assandum,

parandumq;

agnum,

vt

statim

in

principio

noctis,

si

vellent,

possent

il-

lum

manducare,

cum

tamen

de

Christo

Domino

scriptum

sit

Matth. 26.

Vespere

autem

facto

discumbebant

cum

discipulis

suis,

quod

intelligendum

videtur

de

se-

cundo

vespere,

seu

de

principio

noctis,

&

ideo

dixe-

runt

primam

vesperam

incipere

à

meridie,

quando

sol

incipit

declinare,

secundam

verò

ab

occasu

so-

lis,

atque

ita

medium

vesperarum

esse

totum

po-

meridianum

tempus,

quod

Græce

μεσημέρια,

Hispanicè

la tarde,

appellatur.

Iuxtaquam

interpretationem

a-

gnus

poterat

immolari

post

meridiem,

quacumq;

hora

vsque

ad

noctem.

Et

hæc

sententia

placuit

Ian-

senio,

estq;

probabilis,

quamvis

illa

vesperarum

ac-

ceptio

nimis

sit

lata,

nec

in

scriptura

habeat

suffici-

ens

fundamentum.

Et

ideo

satis

probabile

videtur

(quod

alij

existi-

mant)

primam

vesperam

solitam

esse

incipere

se-

cunda,

vel

tertia

hora

post

meridiem,

quæ

nona

hora

olim

Vesperis nomine apud Hebræos quid significatur.

Matth. 14.

Mat. 6.

Deut. 16.

Caietan. Nic. Tyr. Abulens.

Iosephi.

Festivitas azymorum cur instituta Exod. 12. 34.

Deut. 16.

Dies azymorum unde dicitur.

Leuit. 23.

olim dicebatur, atque ita tempus medium inter duas vespertas incepisse ab hora nona, & durasse usque ad noctem, quæ interdum etiam nomine vespertis, significatur, saltem quoad eius primam partem. Quæ interpretatio consentanea est vsui huius vocis, vt colligi potest ex Matth. 14. vbi sic dicitur. *Vespere autem factis, accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & hora iam præterijt, &c.* Quo loco nomine vespertis significatur hora secunda, vel tertia à meridijs, quia neque est verisimile fuisse ipsum meridianum tempus: quando solet esse ordinaria hora prandij, cum dicat. *Et hora iam præterijt, Et Marcus cap. 6. Cum iam hora multa fieret.* Neque etiam credi potest transactam fuisse horam prandij ultra duas, vel tres horas, erat ergo sine dubio multo ante occasum solis, Vnde Lucas c. 9. clarius dixit. *Dies autem cæperat declinare.* Postea verò Christus fecit miraculum quinque panum, & postquam omnes pransi sunt, dimisit turbam, dimissa autem turba ascendit in montem ad orandum, & postea subdit Matt. *Vespere autem facto solus erat ibi.* Vbi necesse est nomine vespertis occasum solis, vel primam noctis partem significari. Ergo tempus inter vespertas rectissime interpretatur tempus illud ab hora nona, usque ad occasum solis, seu usque ad perfectum luminis recessum. Iuxta quam interpretationem, illud Deuteronom. 16. *Immolabis phase vespere ad solis occasum,* exponendum est non post solis occasum: sed quando iam sol tendit ad occasum. Et ita etiam optime quadrat figura cum re representata. Nam Christus Dominus paulo post horam nonam mortuus est, quia hora agnus incipiebat immolari. Atque hanc sententiam amplectitur Caiet. Exodi 12. vbi Lyr. parum discrepat, qui dicit incepisse ab hora septima. Et in eam magis inclinat Abulens. 2. par. defens. cap. 3. Et si dicat Iudæos extendisse hoc tempus, incipiendo hanc festiuitatem immediate post meridiem, quando sol incipit declinare à meridiano, iuxta secundam sententiam supra citatam. Vnde autem hanc consuetudinem collegerit, non inuenio, præsertim cum Ioseph. libr. 16. Antiquit. cap. 10. alias 6. indicet generalem consuetudinem Hebræorum fuisse inchoare sabbatha, seu festiuitates suas, ab hora nona præcedentis diei, & clarius libr. 7. de bello Iudaico cap. 17. cum dicit *sestus adesset, qui Pascha vocatur, quando à nona quidem hora, usque ad vndecimam hostias cadunt.* Hæc cigitur, in re incerta, videtur verisimilior sententia.

Quarta differentia inter has festiuitates, est in causa, seu ratione earum, cum qua coniungi potest differentia in nominibus & appellationibus, quamuis hæc interdum confundi soleant. Festiuitas igitur azymorum introducta est in memoriam beneficij suscepti, quando populus eductus est de Ægypto, vt constat Exodi 12. *Observabitis azyma: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti, & custodietis diem iustum in generationes vestras ritu perpetuo.* Et cap. 34. *Septem diebus vespertis azymis, sicut præcepi tibi in tempore mensis novorum, mense enim verni temporis egressus es de Ægypto,* & idem repetitur Deuteronom. 15. & subditur. *Septem diebus comedes absque fermento assilicionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto.* Quando enim Hebræi ea nocte ad exitum se præparabant, cogentibus Ægyptijs, nō sunt permisi fermentare panem, & ideo fecerunt panes azymos, quos secum ferrent. In huius ergo rei memoriam iussi sunt ijs diebus quotannis azymis vti. Et hinc dies illi dicti sunt azymorum, vel ex materia, & re præcepta, vel ex re representata. Quia verò ex ijs diebus non omnes erant festiui, sed primus, & vltimus, ideo licet omnes dicerentur dies azymorum: tamen festum azymorum propriè dicebatur illi duo tantum dies, & in primo eorum dicebatur festum illud incipere iuxta illud Leuitic. 23. *Quarta decima die mensis ad vespertum phase Domini est*

& quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est.

At verò festum Paschatis institutum est in memoriam alterius beneficij, quod eadem nocte egressioni ex Ægypto à Deo suscepit Israel, quando Angelus percutiens, & primogenitos Ægyptiorum interficiens, pertransibat domos Hebræorum, primogenitos eorum illafos relinquens, vt constat Exod. 12. *Cum introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis (vi pollicitus est) obseruabitis ceremonias istas, & cum dixerint vobis filij vestri, Quæ est ista religio dicens eu, Victimam transitus Domini est, quando transiit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans.* Et hinc festiuitas illa vocata est Pascha, seu phase, quæ vox diligenter est à nobis explicanda, quoniam ad ea, quæ dicuntur, non parum conducit.

Existimantur ergo aliqui vocem Pascha Græcam esse à verbo πασχειν, quod pati significat, quod eo die passus est Dominus. Vnde, quod Moyses dixit Exod. 12. *Et enim pascha Domini, putant prophetæ esse dictum, id est, Passio Domini,* quod scilicet eo die passus esset Dominus. Ita sentit Tertullianus libr. contra Iudæos, cap. 10. & indicat Irenæus lib. 4. contra Hæres. capit. 27. & Nazian. orat. 2. de Paschate. Sed hi Patres non sunt ad literam vocem interpretati, sed mysticè. Non enim putantur carere mysterio, quod eadem vox iuxta diuersa idiomata varias habeat etymologias, quæ rebus ipsis accommodatæ sint. Re tamen vera vox illa Phase Hebræa est, & transitum significat, vt clare constat ex Exod. 12. à verbo חָפַז quod est transire. Et sumpta est hæc appellatio à supradicta causa, vel ratione, propter quam diximus hanc solennitatem fuisse introductam in memoriam Angeli percutientis, vt notauit Hieronym. Matth. 26. Quamquam Nazian. & Aug. supra, putent sumptam esse illam vocem ex transitu populi Israel ex Ægypto in terram promissionis, vel ex transitu per mare rubrum: sed prior est vera & propria etymologia, vt constat ex citato loco Exodi. Postea verò aliquid corruptum est illa vox, & Pascha introducta, quæ non Græca, sed Chaldaica est, vt supra ex Phylone citauimus, libro tertio de vita Moyfis.

Vnde intelligitur, hanc vocem primò esse impostam ad significandam totam illam ceremoniam seu solennitatem cœnæ agni paschalis, vt non obscure indicatur in illis verbis Exodi. 12. *Et comedetis festinanter: est enim Phase, id est, transitus Domini: & Leuit. 23. Quarta decima die mensis ad vespertum, Phase Domini est: & in eadem significatione dicitur Exod. 34. Neque residet mane de victimis solennitatis Phase.* Hinc verò secundo translatus est hoc nomen ad significandum ipsum agnum, qui luna decima quarta immolabatur, Exod. 12. *Immolate phase,* & sic dicitur Marc. 14. *Quo vñ, vt paremus tibi comedere Pascha,* & Luc. 22. *Venit dies azymorum, in quo necesse erat occidi Pascha.* Et in eadem significatione dixit Paul. 1. ad Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Item 2. Esdræ cap. 1. *Immolate Pascha.* Ex hac verò duplici significatione duplex alia orta est. Nam in primis, quia solennitas Phase coniuncta erat cum festo azymorum, sicut ipsum festum Paschatis interdum diebus azymorum annumeratur (vt diximus) ita etiam dies azymorum nomine Paschatis significatur Act. 12. *Volens post Pascha, id est post dies azymorum, producere eum populo,* & Luc. 22. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, quid dicitur Pascha.* Et eodem modo Ioan. cap. 13. diem primum azymorum vocat diem festum Pasche, & Matth. cap. 26. indifferenter appellare videtur Pascha. & azyma, dicens. *Erat autem Pascha, & azyma post biduum.* Notauit hoc Beda Mar. 14. Luc. 22. & in quadam homil. in feriam 3. Dominicæ Palmarum, dicens, quamuis Pascha propriè significet solum diem immolationis agni: transitum

Festum paschatis cur institutum.

Exod. 12.

Tertul. Irenæ. Greg. Nazian.

Pascha, seu phase unde dictum.

Exod. 12. Hieron. Nazian. August.

Philo. Exod. 12. Leuit. 23.

Vox phase seu pascha vsurpari quomodo solita.

Exod. 12.

Marc. 14. Luc. 22.

1. Cor. 5.

2. Esdræ.

Act. 12. Luc. 22.

Ioan. 13. Matth. 26.

Beda.

Iatum tamen esse ad significandos dies azymorum. Ex quo tandem translaturum etiam est ad significandas victimas, quæ (vt supra diximus) illis diebus offerri solebant, ex Numer. 28. quo sensu dictum videtur Deut. 16. *Immolabis Pascha Domino Deo tuo, de quibus, & de bobus.* Vbi Augustin. in quæstionibus in Deut. q. 24. dicit hoc esse additum propter sacrificia, quæ in diebus azymorum erant immolanda, & Abulenſis secunda parte defensorij cap. 8. & expositores communiter. Et eodem modo intelligi potest illud 2. Paralip. 35. *Dederunt sacerdotibus ad faciendum pasche pecora commixtum duo milia sexcenta, & boues trecentos, & infra, Immolatum est pascha, asperseruntq. sacerdotes manu sua sanguinem, & Leuitæ detraherunt pelles holocaustorum.* Et in superioribus alia testimonia ex 1. Esdræ 6. explicuimus.

SECTIO III.

Virum Christus Dominus vltimam cœnam eo tempore celebrauerit, quo lege præscriptum erat, atq. adeo, an decima quarta luna cœnauerit cum discipulis, & decima quinta sit passus.

Statuendum primò est, Christum Dominum ante passionem suam legale cœnam cum discipulis celebrasse, agnumque paschalem ritu Iudæico immolasse, & comedisſe. Quæ res tam aperta est in Euangelistis, vt mirum sit non defuisse hoc tempore hæreticos, qui eam negarent. Dicunt enim (vt Claud. refert repetit. 1. de Euchar. cap. 7.) Christum misisse discipulos primo die azymorum, vt pascha præpararent, ideoque non posse id intelligi de agno paschali, quia illud tempus iam non erat opportunum ad agnum immolandum, & comedendum, cum ante illum diem immolandus esset, ac comedendus. Sed & ante hos refert Theophyl. Mat. 26. quosdam hæreticos negasse Christum cœnasse agnum paschalem. Qui diuerso nitebantur fundamento, scilicet, quia Iudæi stantes comedeant agnum: Christus autem legitur recubuisse ad cœnandum.

Sed hæc sententia est planè hæretica. Nam Matth. 26. aperte dicitur, misisse Christum discipulos, vt præpararent pascha, illudque postea cum eis comedisſe. Neque dici potest, Pascha, ibi mysticè, aut in alia significatione sumi. Tum quia hoc est contra historiam fidem, veritatem, ac certitudinem, & contra omnium Patrum expositionem. Tum etiam, quia Christus misit discipulos dicens. *Ite ad ciuitatem ad quendam, & dicite ei, Magister dicit, Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis.* Constat ergo pascha, ibi propriè sumi, quia alias ille alius non intellexisset Christi nuntium. Tum præterea quia

Mar. 14. expresse dicitur. *Prima die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, Quo vis eamus, & paremus tibi, vt manduces pascha.* Vbi verbum illud. *Quando pascha immolabant,* necesse est intelligi de agno paschali. Ergo & sequentia in quibus dicitur iuisse discipulos, & præparasse pascha, & postea Christum cum eis cœnasse, vt rectè exposuit Epiphanius. hæres. 30. inde etiam argumentum sumens aduersus eos, qui negabant licere carnes comedere. Et idem est manifestum ex narratione Lucæ cap. 22.

Et de hac cœna legali absque vlla dubitatione loquitur Ioannes cap. 13. cum dicit, *& cœna facta, & Paul. 1. ad Corinth. 11. cum ait, Similiter & calicem postquam cœnauit dicens, vt rectè exposuit Concilium Tridentin. sess. 22. capit. 1. & Augustinus tractat. 55. in Ioannem. & libro. 3. de consensu Euangelistarum capit. 1. & in sequenti tomo de mysterio Eucharistiæ disputatum est latius. Præterea, hic ritus paschalis erat celeberrimus, ac præcipuus inter Iudæos, & in diuina lege in primis commendatus (vt bene Diuus*

Thomas in 1. ad Corinth. 5. lect. 2. & constat ex eductis Sectione præcedenti, ergo verisimile non est, à Christo ritum illum esse prætermisſum, aut, si prætermisſer, quomodo non fuisset ei crimen illud à Iudæis obiectum? Denique fundamentum contrarij erroris nullius momenti est: quia (vt præcedenti Sectione exposuimus) prima dies azymorum, illis locis non significat 15. lunam, sed 14.

Dices, lege præceptum erat, vt die decima agnus adduceretur, & vsque ad decimam quartam diem seruaretur. Respondetur primo ex Abulenſi Exod. 12. illud non fuisse ita lege statutum, vt ritu perpetuo seruaretur: sed tantum pro ea nocte, qua Iudæi egressi sunt ex Aegypto. Vnde licet illud tradatur 12. Exodi, nunquam tamen repetitur in omnibus alijs locis, in quibus illius præcepti mentio fit. Et literalis ratio reddi potest, quia tunc propter instantem necessitatem oportuit Iudæos antea esse præparatos ad hoc sacrificium, & ad exitum: postea vero nulla erat huiusmodi necessitas. Ratio verò mystica est ad præfigurandum Christum, qui die dominica, quinque diebus ante passionem suam solenniter ingressurus erat Ierosolymam, tanquam agnus, qui ad victimam præparabatur, vt ex Chrysoſt. notauit Diuus Thom. in Catena, Ioann. 12. & Beda homil. in Dominicam Palmarum, tractans verba illa Matth. 21. *Cum appropinquasset Iesus Ierosolymam, & super idem capit. 21. Matth. & ibidem Anselm. Lyra, & Gagneius Ioann. 12. & Rupert. libr. 10. in Ioann. super cap. 10. & 11. & lib. 2. super Exod. capit. 6. & lib. 5. de diuinis offic. capit. 7. Qui tamen authores, & multi alij, qui hoc mysterium notant, potius indicant illud præceptum adducendi agnum in domum decima die pertinuisse ad ritum perpetuo seruandum in illo sacrificio. Et certè ex verbis Exodi aliud colligi non potest.*

Quod si hoc ita est, respondendum est cum Claudio supra, fuisse Ierosolymis consuetudinem, vt ciues Ierusalem decima die mensis adducerent in domos suas agnos, & pararent cubacula, ac cætera necessaria pro aduenis, & hospitibus, qui penè innumeri conſuebant, cum nec agnus extra Ierosolymam offerri, nec illucante decimam diem venire omnes possent, vt agnos præpararent. Sic igitur peregrini homines postea accedentes (quamuis eadem die decima quarta lunæ Ierosolymam venirent) poterant facillè pretio dato domum conducere, & agnum iuxta ritum legis decima die adductum inuenire vt pascha possent celebrare. Quam consuetudinem refert Claud. ex Iespho lib. 5. de bello Iudæico cap. 45. sed ille liber solis quatuordecim capitibus concluditur, in quibus nulla illius historię mentio fit: non nihil verò indicat lib. 7. c. 17. & per sese est illa historia verisimilis, & ijs quæ in Euangelio narrantur consentanea.

Ad fundamentum autem aliorum hæreticorum primum negatur, necessarium fuisse agnum comedi stando, deinde dicitur Christum cœnam legalem, & vsualem celebrasse, & licet in vna recubuerit in alia stare potuisse, de qua relati in materia de Eucharistia dicturi sumus.

Secundo statuendum est, Christum Dominum interfectum esse die proximè sequenti postquam legalem cœnam cum discipulis manducauit, vt euidenter ex progressu Euangelij constat. Nam noctu cœnarunt, & statim egressus est ad orandum in hortu, ibique comprehensus, & paulo post eodem die demum occisus. Vnde in canone Missæ dicimus. *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem, &c.* Quæ verba à tempore Diui Petri dicta esse in missa tradit Hugo Victorin. libr. 2. de sacram. part. 3. cap. vlt. in Breuiario autem Romano fertur, Alexandrum primum illa addidisse. Et hinc fit, quæstionem de die mortis

Obiectio.
Responsio.
Abulenſis.

Chrysoſt.
D. Thom.
Beda.
Anselm.
Lyra.
Gagneius.
Rupertus.

Responsio.
Claudio.

Hug. Viſ.

mortis dominicę coniunctam esse cum quæst. de no. A
ste cœnæ, quæ proximè antecessit.

Euthym.
Nicephor.
Chrysostr.
Ioan. 18.

His positis, est celebris sententia Græcorum dicentium Christum decima tertia luna ad vespæram pascha cœnasse, & luna 14. durante fuisse occisum. Ita docet Euthym. Matth. 25. & Niceph. lib. 1. Histor. capit. 23. & ex antiquioribus Græcis videntur illi favere Chrysostr. hom. 82. in Ioannem. Interpretans enim verbum illud Ioan. 18. *Et ipsi non introierunt prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha.* Per pascha agnum paschalem intelligit, quem eo (inquit) die comesturi erant, Christus enim pridie fecerat pascha, ut reseruari eadem suam in pasce, quando pascha secundum antiquam institutionem celebrandum erat.

Theophyl.
Cyrill.

Quæ verba Theophylact. suis commentarijs inseruit. Cyrillus etiam Alexan. lib. 12. in Ioan. cap. 2. nomine pasche in illo loco intelligit agnum paschalem. Ex qua interpretatione hæc sententia plane colligitur, præsertim cum ipse dicat. *Quia iam pascha celebratur, & infra subiungit. Sed & illud multo ridiculosius est: quod ut agnum comederent, qui nihil aliud, quam Christi mysterium figurabat, cavent, ne inquinentur, in ipsam autem veritatem insaniunt.* Citari etiam potest Origenes tract. 35. in Matth. quatenus dicit Christum mortuum esse 14. luna, quod etiam affirmat Epiphanius hæres. 60. quoniam in hoc posteriori loco obscurissimis verbis hanc rem explicet. Huius etiam sententiæ videtur fuisse Author quæstio. noui, & vere testamenti inter opera Augusti. quæst. 94. in fine adiunctis ijs, quæ tradit. quæst. 55. In commentarijs etiam Anselmi super 27. capit. Matth. in fine reperitur hæc sententia, sed videtur certe ab aliquo supposita ea commentarij pars. Quia Anselm. 26. ca. in initio docet contrariam, & in proprio quodam opusculo de fermentato & azymo. Fundamenta potissima huius sententiæ sunt. Primo, testimonium illud Ioan. cap. 13. *Ante diem festum pasche.* Ex quo habetur Christum cœnasse cum discipulis suis ante pascha Iudæorum, ergo præuenit saltem vno die. Secundo, quia quando Iudæi Christum accusabant coram Pilato, nondum comederant pascha, ut constat ex prædictis verbis Ioan. 18. & ex alijs infra tractandis, ergo Christus passus est ante finem vespære lune 14. quando Iudæi immolaturi erant, & comesturi pascha. Tertiò adiungitur ratio, & coniectura. Nam oportuit veritatem respondere figuræ: sed immolatio agni paschalis erat figura sacrificij crucis Christi, iuxta id Ioan. 19. *Os non comminuetur ex eo, ergo ut veritas figuræ responderet, sicut agnus immolabatur luna 14. ad vespæram, ita eadem 14. luna debuit Christus immolari.* Vnde Leo Pap. ser. 7. de passione. *Hosia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Et Irenæus lib. 4. cap. 23. de Moyse loquens. *Diem (inquit) passionis non ignorauit, sed figurate prænuntiavit cum Pascha nominans, & in eadem ipsa die, quæ ante tantum temporis à Moyse prædicata est, passus est Dominus, adimplens Pascha.* Et hæc est ratio, quare Christus præuenit pascha Iudæorum, scilicet, quia præsciuit fore, ut in legitimo die Paschæ occideretur. Alia fundamenta, quæ hic afferri solent, tractabimus Sectione sequenti.

Origen.
Epiphanius.

Anselm.

Ioan. 13.

Irenæus.

Decima
quarta luna
ad vespæram
Pasche Christi
cœnæ celebrat
Matth. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.

Ioan. 13.

Vera tamen sententia est Christum cœnasse agnū B
legalem decima quarta luna ad vespæram, prout lege præscriptum erat, & consequenter luna decima quinta passum esse. Probatum primo ex Evangelio Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. vbi dicitur, Christum cœnasse, agnum prima die azymorum, in qua [ait Matth.] *Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Vbi vis paramus tibi comedere pascha? & postea subdit. Vespere autem facto discumbebat cum discipulis.* Non potest autem hic locus intelligi de primo die azymorum, id est de die decimæ quartæ lune ad vespæram seu ad finem eius, ut omnes tam Latini, quam etiam Græci fatentur, & conuincit locus Ioan. 13. *Ante diem festum pa-*

schæ: ergo necesse est intelligi de die decima quartâ ad vespæram, quæ erat initium decimæ quintæ: & ideo prima dies azymorum vocabatur, à parte totum nominando, ut supra explicatum est. Respondet Euthym. diem decimam tertiam vocatam esse ab ijs Euangelistis, *Primam diem azymorum*, quia proximè præcedebat illam. Sed hoc nulla ratione sustineri potest. Nam dies decima tertia ita distabat ab azymis, ut in tota illa, neque in aliqua parte illius observari inciperent, quo ergo titulo dici poterat *Prima dies azymorum*? Quis enim vitium diem Augusti dicat esse primam Septembris, quia proximè antecedit? Aliter respondet, Euangelistas non dicere illum fuisse primum diem azymorum: sed quod instabat prima dies azymorum. Nam verbum Græcum, *πρῶτος*, ita commodè exponi potest. Quam expositionem aliqui etiam tribuunt Chrysostomo homil. 82. in Matth. Tamen neque est Chrysostr. neque accommodari potest Euangelistis. Matthæ. enim nullo verbo vitur: sed simpliciter dicit. *Prima die azymorum accesserunt discipuli.* Vbi euidenter loquitur de die, in qua id factum est: quam non potuit vocare *primam azymorum*, quia post illam instabat: quis enim ita loquitur? Marcus verò magis adhuc rem explicans, inquit. *Prima die azymorum, quando pascha immolabatur.* Lucas verò, qui posuit verbum *πρῶτος*, prius dixit: *Appropinquabat autem dies festus azymorum*: postea vero ut significaret illum diem iam aduenisse, subdit. *Erat autem dies azymorum, quando pascha immolabatur.* Chrysostom. autem in citato loco potius dicit expresse illum diem vocatum esse *primum azymorum*, ab Euangelistis, quia in vespere eius incipiebat observatio azymorum, & hoc sensu dicit, quod tunc instabat dies azymorum, quia iam illuxerat dies, ad cuius vespæram incipiebant azymorum dies. Quæ expositio eadem est cum ea, quam tradidimus. Quocirca nonnulli Græci videntes hos Euangelistas nullam pati expositionem, in tantam insaniam inciderunt, teste D. Thom. in 4. distinct. 11. q. 2. artic. 2. q. 3. Ut dicerent eos errasse, & à Ioanne fuisse correctos. Quod non solum hæreticum est: sed etiam humana coniectura incredibile. Si enim Euangeliste errare possunt, cur potius tres, quam vnum errasse dicemus, cum præsertim ij clare loquantur, ille verò minimè cumque Matthæ. in cœna præfens fuerit, sicut Ioannes, nullus ergo errauit, neque est vlla contrarietas, ut postea videbimus.

Euthym.

Matth. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

Chrysostr.

D. Thom.

Chrysostr.

Theophyl.

Theodori

Theophyl.

Alexan.

Beda.

Iræ. Ant.

Theod. vel.

Origen.

Secundò ita docet omnes Patres. In primis Chrysostr. dicta homil. 82. ita exponit prædicta loca Euangeliorum, quem Theophylact. sequitur. Idemque Chrysostr. hom. 85. in Matth. expresse dicit Christum eo die manducasse pascha, quo lege præscriptum erat, & hom. 82. in Ioan. dicit celebrasse pascha eo die, quo antiquitus celebratum erat. Illa enim vox antiquitus planè dicit relationem ad tempus institutionis. Præterea Theodor. q. 24. in Exod. dicit, Christum traditum esse in manus Iudæorum in vespæra decimæ quartæ lune, quando pascha immolabatur. Idem significat Theophylact. Alexand. epistola ad Theodosium, apud Bedam lib. de ratione temporum capit. 57. quatenus negat licitum esse nobis solvere ieiunium luna. 13. sed observandum esse vsq; ad 14. in qua nimirum Christus cœnauit. Idem sentit Victor Antiochenus, quem nuper Latinum reddidit Theodorus Pelanus nostræ societatis. Nam exponens locum Marci, ita eum intelligit, sicut exposuimus. Denique Origen. tract. 33. in Matth. (si attente legatur) in eadem est sententia. Interpretans enim illa Christi verba. *Sed quia post biduum pascha fiet*, dicit ea fuisse dicta à Christo in 11. luna, cum pascha celebraretur die 14. quæ duobus diebus distabat, ab 11. non computatis extremis. Et inde concludit Christum traditum esse post illud biduum, sicut ipse prædixerat, & postea subdit Christum passum esse

sum esse primo die azymorum, cum vespera antecedenti Pascha celebrasset.

Ex Latinis vero idem docent Hieronymus. Anselm. Beda, Rupertus, ac ferre reliqui omnes exponentes Evangelia, & præterea Ambrosius. epist. 83. Augustinus. epist. 86. Cyprianus serm. de cena Domini, Anselm. libr. 2. de imagine mundi cap. 17. Rupertus. libr. 2. in Exod. cap. 11. & idem sentit Tertullianus lib. de cultu lib. contra Iudæos cap. 8. & 10.

Tertio est manifesta ratio, quia Christus in omnibus legem servauit, ut in superioribus tractatum est & ad hoc propositum tradunt Chrysostomus. dicta hom. 82. in Matt. & Epiphanius. hæres. 71. Sed lege præscriptum erat tempus celebrandi pascha ut constat Exod. 12. nec licebat tempus illud immutare priuata auctoritate. Vnde Num. 9. dicitur. *Faciunt filij Israel pascha in tempore suo, quartadecima die mensis ad vesperam, & infra si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fuit pascha, exterminabitur anima illa de populo suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Et ibidem pro iis qui impediti erant illo die, præscribitur dies decima quarta mensis secundi. Quod vero Euthymius ait fuisse prohibitum postponere non vero anticipare illum diem, & voluntarium est, cum neque auctoritate, neque ratione, neque exemplo probari possit: & improbabile. Quia quando lex affirmatiua certum tempus statuit, vel diem, in quo aliquid faciendum est, sicut pro illo tempore obligat, & neque antea, neque post ita illo tempore impleri potest; & non antea. Præsertim quando circumstantia temporis pertinet ad specialem ritum, & ceremoniam actus præcepti, & in specialem sanctificationem, & memoriam talis diei, posita est, sicut erat in presenti die 14. ut constat Exod. 12.

Quod si quis tandem dicat Christum fuisse supra legem. Respondetur, id quidem esse verum quoad obligationem, & culpam, non tamen quoad executionem obseruantie legis, quam voluntarie voluit assumere, neque quoad externam speciem transgressionis legis, de qua sine dubio accusatus esset à Iudæis, si contra legem Pascha celebrasset: præsertim cum Iudas proditor præfens adfuerit. Et hanc rationem eleganter persequitur Gennadius Scholarius disputans contra Græcos pro defensione Concilij Florentini, cap. 4.

Ad fundamenta contrariæ sententiæ. Primum, locus ille Ioannis 13. *Ante diem festum Paschæ*, tantum abest, ut cæteris Evangelistis contrarius sit, ut potius nostram sententiā confirmet. Nam si Christus Dominus ante diem festum paschæ cum discipulis cenauit: ergo in die festo Paschæ mortuus est. Nam (ut ostendimus) pridie, quam pateretur, cenauit: dies autem festus Paschæ erat 15. luna, ut constat Exod. 12. & Leuit. 23. ergo cenauit Christus 14. luna. Respondent Græci diem festum Paschæ appellari illum diem, in quo Pascha immolabatur, qui erat 14. & ideo diem ante illum non fuisse nisi 13. Sed errant non distinguentes inter diem Paschæ. Dies enim Paschæ erat ille, in quo immolabatur agnus, de quo verè dicitur fuisse 14. luna: sed idem ipse dies Paschæ erat ante diem festum Paschæ. Nam dies festus indicat illum diem, in quo à seruilibus operibus vacatur, & omnino diuino cultui dicatus est, & hoc modo dies immolationis Paschæ non erat dies festus, quia in eo non erant seruilia opera prohibita: (ut supra diximus) sequens autem primus dies azymorum erat proprie dies festus Paschæ: nam in eo seruilia opera interdicta erant, ut supra etiam dictum est. Et de hoc aperte loquutus est Ioannes, nam licet huiusmodi festum inciperet à vespera, tamè quia dies naturalis incipit à media nocte, ideo rectè dici potest, Ioannem loquutum esse de die naturali, ac festiuitate, ante quem diem Christus cenauit cum discipulis. Hæc autem ita esse ostendi potest primo ex eodem cap. 13. Ioannis. Refert enim Christus dixisse Iudæis, *Quod facis*

Er. Suarez. tom. 2.

A facitis, & subdit existimasse quosdam ex discipulis dixisse Christum, *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum.* Ex quo intelligimus diem ab ea nocte proximum, fuisse diem festum: alioqui nulla fuisset occasio suspicandi Christum tanta festinatione voluisse, ut præpararentur necessaria ad festum, si dies integra adhuc superesset, in qua possent necessaria præparari. Secundo hoc ipsum confirmatur ex Leuit. 23. & Num. 28. *Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperam Pascha Domini est, & quintadecima die mensis huius solemnitas azymorum Domini est.* Vere ergo dici poterat Pascha esse ante solennitatem azymorum. Hanc ergo solennitatem vocauit Ioannes diem festum Paschæ, quia Pascha interdum significat omnes illos dies azymorum, ut supra dixi. Et de primo illorum subditur in eodem loco Leuitici. *Dies primus erit vobis te- leberimus, sanctus, omne opus seruile non facietis in eo.* Tertio denique ipsum nomen festi hoc præfert, & potest exemplo declarari. Quia nunc etiam in Ecclesia festa quoad officium Ecclesiasticum incipiunt in primis vespertis: & tamè quod in eis sit, rectè dicitur fieri ante diem festum, quia propria festiuitas, & dies naturalis non incipit à vespera, sed à media nocte: sic ergo intelligi potest suo modo seruatum esse inter Iudæos. Vnde licet quoad legales ceremonias inciperent dies azymorum, sicut alia festa à vespera antecedente: tamen quoad communem usum, non incipiebant vsq. ad mediam noctem. Et hanc interpretationem indicauit D. Thom. supra quæst. 46. ar. 9 ad 1. dicens, Ioannem computasse dies naturales, quando dixit: *Ante diem festum Paschæ*, & idem docet Ioannis 13. & eandem doctrinam irridicauit alijs verbis Caietan. super Ioann. 13. & Exod. 12. dum distinguit dies legales, & vsuales Iudæorum, dicens illos à vespera in vesperam, hos vero à media nocte in mediam noctem computari, Ioannem autem de die vsuali fuisse loquutum. Aliet etiam dici potest Ioannem loquutum esse de die artificiali, qui incipit ab ortu solis, & in Scriptura simpliciter vocatur dies, & à nocte distinguitur. De hoc ergo die verissime dictum est, ante illum Christum lauisse pedes discipulorum, quandoquidem nocte, quæ illum diem præcessit, unus illud obiit.

Aliud testimonium ex Ioan. 18. tractandum late est sectione sequenti, ubi ex eodem ostendimus Christum in die solenni paschæ mortuum esse: ex quo etiam conuincitur luna decima quarta cenasse, quod hic intendimus.

Ad vltimam coniecturam, primo dicitur, sacrificium agni Paschalis non minus fuisse figuram Eucharistici sacrificij, quam crucis, ut docent Sancti Patres, Cyprianus. serm. de cena Domini, & lib. de v. nitate Ecclesiæ. Leo Papa sermo. 7. de passione Domini. Gregorius. homil. 22. in Evangelia & alij, quos statim, & latius infra in materia de Eucharistia commemorabimus. Cum ergo idem sacrificium agni fuerit figura vtriusque sacrificij Christi cruenti, & incruenti, æque profecto representauit vtrumque quoad id in quo conueniunt, quodque eis præcipuum est, scilicet quoad rem oblatam, quæ est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi: quoad ea vero, in quibus differunt, non potuit vtrumque æque exprimere: sed quoad aliqua representauit vnum, quoad alia vero aliud. Vnde in ratione sacrificij cruenti similis fuit sacrificio crucis (ut per se constat): in ratione tamen institutionis, & vsu, aliisque circumstantiis magis representauit Eucharistia sacrificium. Nam sicut agnus Paschalis institutus est in memoriam transitus Angeli, & liberationis Iudæorum, ita Eucharistia in memoriam transitus Christi ex hoc mundo, & liberationis hominum: & sicut agnus immolatus cedebat in usum Iudæorum, ita Christus incruentus immolatus datur in cibum Christianorum dicente Paulo 1. ad Corinth. 5. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Præterea sicut ille

M. agnus

Leuit. 23.
Num. 28.

D. Thom.

Caiet.

Sacrificium
agni Paschalis
figura
Eucharistia
Cyprian.
Leo Papa
Greg.

1. Cor. 5.

Hieron.
Anselm.
Beda.
Rupert.
Ambros.
August.
Cyprian.
Tertul.

Chrysost.
Epiphani.
Exod. 12.

Num. 9.

Euthym.

Obiectio.
Responsio.

Gennad.

Responsio
ad argumen-
ta opposita
sententiæ.
Ioan. 13.
Dies festus
Paschæ qui
Exod. 12.
Leuit. 23.

Ioan. 13.

Nazian. agnus comedebatur in pane azymo, ita hic Christus manducatur sub speciebus panis. Sunt etiam multæ alie similitudines, quas sancti Patres citati, præsertim Gregor. latè persequitur. Ita ergo quoad temporis circumstantiam magis repræsentauit sacrificium agni, sacrificium Eucharistiæ, quam crucis. Vnde Gregorius Nazian. orat. 2. de Paschate, dicit imperasse Deum, vt agnus luna decima quarta immolaretur, quia tunc Christus daturus erat discipulis suum corpus, & sanguinem. Chrysostom. vero homil. de prodit. Iudæ, homil. 83. in Matth. dicit Christum luna decima quarta dedisse discipulis Eucharistiæ, vt figuram agni Paschalis impleveret. Adde ex Ambros. epist. 83. & Cyprian. epist. 63. per agnum ad vespem immolatum præfiguratum esse Christum fuisse immolandum in cruce ad vespem mûdi. Diximus etiam supra, & significat Irenæus lib. 4. contra Hæres. cap. 23. per horam immolationis agni, significatam esse horam, in qua Christus in cruce moriturus erat. Hoc ergo modo satis fuit impleta illa figura.

Ambros. Cyprian. Ad Patres vero, qui videntur dicere, Christum mortuum esse luna decima quarta: partim ex dictis patet responsio, partim dicam fest. sequenti latius.

SECTIO IV.

Vtrum Iudæi tempore mortis Christi celebrarent Pascha, & festum azymorum tempore à lege præscripto, atq. adeo, an Christus mortuus fuerit primo die solenni, ac festiuo azymorum.

EX dictis in sectione præcedenti constat, Christum mortuum esse luna 15. quia luna 14. cenauit, & postridie occisus est. Vnde necessario fit, si Iudæi obseruabant ritum Paschæ, & azymorum in lege præscriptum, Christum occisum à Iudæis esse postquam pasche sacrificauerant, in ipso primo die azymorum solenni ac festiuo. Controuersia ergo nunc est, an eo tempore, quo Christus vixit, Iudæi seruarent tempora solennitatum à lege præscripta. Nam hinc pendet resolutio alterius quæst. vtrum Christus fuerit occisus in die festo.

Sunt autem in hac re duæ Latinorum sententia. quæ partim conueniunt cum sententia Græcorum tractata sectione præcedenti, partim differunt. Prima est: Iudæos ex parte immutasse tempus celebrationis Paschæ, & azymorum, atque adeo illo anno, quo Christus mortuus est, non comedis agnum luna 14. ad vespem, sed 15. & festum azymorum reiecit in 16. Quæ sententia conuenit cum sententia Græcorum in eo, quod negat Christum eodem die cenasse agnum, quo cenabant Iudæi, negat etiam occisum esse in die festo, sed antequam pasche. Differunt tamen, quia Græci dicunt hoc accidisse propter anticipationem Christi: authores vero huius sententiæ euenisse aiunt propter postponitionem Iudæorum. Quam originem traxisse dicunt, ex constitutione quadam facta à Iudæis in secunda templi instauratione, qua cautum est, ne vnquam primus dies azymorum in feria sexta obseruaretur. Sed si interdum luna 14. in feriam quintam incideret, immolatio agni in lunam 15. & dies festus in lunam 16. seu in Sabbathum transferretur. Quod si dicas, quomodo ausi fuerint tempora à lege præscripta mutare. Respondetur obseruasse illa, iuxta Ecclesiasticam (vt ita dicam) computationem, non iuxta astrologicam, & naturalem. Sumebant enim Iudæi initium mensis à prima luna, seu Neomenia, & initium totius anni à prima luna post æquinoctium vernale: à qua fere omnium festorum anni numerationem sumebant. Vnde quando prima Neomenia totius anni incidebat, v.g. in feriam sextam, non numerabant illam, vsq. ad diem Sabbathi, & ita componebant

Calendaria, & designabant Pascha in 14. lunâ iuxta suam computationem, quamuis reuera esset 15. iuxta lunæ conuersiones. Hanc sententiam docuit Paulus Burgensis in additionib. ad Lyranum Matth. 26. Ioan. Hentenius in præfatione ad Euthym. super Euangelia, Gagneus in id Ioan. 18. Et ipsi non introierunt prætorium. Ioann. Lucidus opusculo de vero die passionis Christi, c. 9. Onuphr. lib. 2. fastorum in commentarijs, lansen. cap. 128. Concordiæ, & Catharinus li. 2. contra Caietan. Qui referunt, constitutionem illam seu traditionem Hebræorum, ex quodâ libro Rabbi Gamalielis, de solis, & lunæ moribus. Reddunt autem rationem illius consuetudinis, quia in primis non erat mala, quia non tenebatur Iudæi ad celebrandas suas festiuitates exacte obseruare motus cælorum, & regulas Astronomiæ, (id enim fere impossibile erat) satis ergo erat, vt ea celebrarent, iuxta vulgarem computationem suorum Calendariorū, sicut nunc facit Ecclesia in obseruatione festorum mobilium. Poterant ergo licite hoc modo componere regulas Calendarij, quas sciebant non ad amissum respondere iuxta calculum astronomicum: sed plus minusve ab illo distare. Deinde erat hoc illis utile, ne cogerentur duo simul festa seruare, in quibus neq. cibos parare, neq. mortuos sepelire, neq. alia similia illis licebant, à quibus duobus continenter diebus abstinere valde onerosum fuisset. Deniq. etiam nunc dicuntur Hebræi vti huiusmodi Calendariis, vt, quando cunq. prima Neomenia in feriam secundam, quartam, vel sextam incidat, in diem aliam transferatur, vt prædictum incommodum omnibus anni festis videtur, vt Ioan. Hentenius supra, & alij latius declarant. Fundamentum præcipuum huius sententiæ est, quia ex Euangelio Ioannis aperte colligitur, Iudæos nondum manducasse agnum, quando Christum occiderunt, ergo vel hoc fuit, quia Christus anticipauit Pasche, vel quia Iudæi postposuerunt: non primum, ergo secundum. Primum antecedens patet primo ex Ioan. 18. Et ipsi non introierunt prætorium, ne contaminarentur, sed vt manducarent Pascha: Secundo, Ioan. 19. Erat autem parasceue Pascha, id est, preparatio ad Pascha. Ipso ergo die, quo Christus est crucifixus, nondum erat Pascha celebratum, sed ad illud fiebat preparatio. Et ita videntur exponere hunc locum August. tract. 117. in Ioan. & lib. 3. de consensu Euangelistarum cap. 13. Bedæ, & Glossa ordinaria Ioan. 10. & Anselm. Matth. 27. in illa verba: Altera autem dies quæ est post parasceue. Et confirmatur, quia si erat dies preparationis, ergo non erat dies festus, in quo nihil licebat præparare. Alia fundamenta afferemus in sequenti opinione.

Secunda sententia est Iudæos solitos fuisse celebrare semper Pascha luna decima quarta ad vespem: tamen quando hæc incidebat in feriam quintam, transferre solitos primum diem azymorum in diem Sabbathi, ne duos nimirum festos dies continue celebrarent. Quæ opinio differt à præcedenti, & à sententia Græcorum in hoc, quia docet Christum eadē nocte cenasse agnum, qua illum cenabat synagoga Iudæorum vniuersa, cum illis autem cōuenit, quia docet Christum non fuisse occisum in die festo, & solenni. Hæc fuit sententia Rupert. lib. 2. in Leuitic. c. 36. & lib. 10. in Matth. circa id cap. 26. Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Hic vero autor in nulla vel historia vel traditione fundat eam consuetudinem Iudæorum. Solum contendit ex Euangelio probare Christum non fuisse occisum in die festo. Primo ex illo Matth. 26. Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Secundo ex illo verbo Ioan. 19. Vi non reuerterentur in cruce corpora Sabbatho, erat enim magnus dies ille Sabbathi: porro non alia erat ratio magnus, nisi quia festiuitas Paschalis in eum transferebatur. Tertio, quia in eo die multa opera facta sunt à Iudæis, quæ in die festo non licuissent: vt verbi gratia, omnia, quæ in Christi morte procuranda fecerunt: neque

Ioan. 13.

neq. est verisimile eos publice egisse contra obseruantiam legis. Quia licet alijs in rebus essent prauis, tamen caeremoniarum legis erant obseruantissimi, vnde non ausi sunt ingredi prætorium, ne contaminarentur: imo Pilato dixerunt, *Nobis non licet interficere quemquam*. Deinde etiam p. i. v. i. & mulieres nonnulla fecerunt eo die, quæ non licebāt die festo, nimirum, quod Iosephus ab Arimathia emerit synodum, & deposuerit Christi corpus de cruce, illudque inuoluerit, ac posuerit in monumento, & aduoluerit lapidem ad ostium monumenti. Marc. 15. & de mulieribus, quod reuerentes, patauerunt aromata, & vnguenta. Luc. 23.

Mar. 15.

Leuit. 23.

Iudas eadē

qua Christi

agnum Pas-

chalem im-

molant.

Mat. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

Dicendum vero primo Iudæos eadem, qua Christus, nocte cenasse Paschalem agnū, atque adeo post illius esum mortem Christi à Pilato petiisse. Hæc sententia est communis Theologorum, quos infra referam, & probatur primo ex Euangelio Matth. 26. & Marc. 14. Luc. 22. *Primo die azymorum, quando Pascha immolabatur*. Vel (vt Lucas ait) *In quo necesse erat occidi Pascha*. Ex quibus verbis, primo habemus Christum comedisse agnū prima die azymorum, non dicebatur autem, *prima dies azymorum*, nisi quia incipiebant in ea Iudæi abstinere à fermentato, scilicet ad vesperam lunæ decimæ quartæ, vt supra explicatum est. Responderi potest non vocari primam diem azymorum factū, sed iure. Nam erat dies, in qua secundum legem abstinendum erat à fermentato, quamuis de facto Iudæi hoc non facerent, sed transferrent. Sed in primis hoc non dicitur consequenter. Nam si Iudæi legitime introduxerant eam consuetudinem, & festorum translationem, iam non tenebantur eo die seruare azyma; ergo nec iure, nec facto erat primus dies azymorum. Deinde licet illa interpretatio possit accommodari verbis Lucæ, *In quo necesse erat occidi Pascha*, quæ ius significant, tamen cum verbis Marci stare non potest. *Quando Pascha immolabatur*, hæc enim factum, & executionem aperte demonstrant. Præterea idem conuinci potest ex verbis Christi Matth. 26. *Scitis, quia post biduum Pascha fiet*: quæ non ius, & obligationem, sed factum indicat. Præsertim, cum discipuli, qui non erant docti, sed vulgares homines, nihil aliud scirent de die, in quo Pascha erat celebrandum, nisi quod in vsu erat totius plebis: & tamen ipsi etiam discipuli supponentes illum esse diem Paschatis, quærebant à Christo. *Vbi vis patremus tibi comedere Pascha?* Non est igitur sermo in toto illo contextu Euangelico, nisi de die, in quo de facto Iudæi Pascha immolabant: & tamen eodem die dicitur Christus illud immolasse. Deniq. etiam si admittamus illam verborum Lucæ interpretationem, potest retorqueri argumentum contra prædictam sententiam. Quia si iuxta legem necesse erat occidi Pascha 14. luna quando Christus agnū coëgit: ergo non solum secundum calculum astronomicum, sed etiam iuxta vñtatum morem, & calendarium synagoge id erat necessarium: alioqui fieret, illam consuetudinem, & traditionem Iudeorum esse legi contrariā, quod etiam auctores contrariæ sententiæ concedere non audent, neque est verisimile, quandoquidem dicunt esse introductā à viris sanctis, & in lege peritis, & sine vlla contradictione, vel Prophetarum reprehensione tot annis obseruatam. Quod argumentum potius videtur cōvincere, nullam fuisse talem consuetudinem tempore Christi Domini, de quo statim dicam. Tamen illa admissa, non propterea negandum est, quod in Euangelio est manifestum Christum eodem die celebrasse Pascha quo synagoga illud sacrificabat, atque adeo eodem modo numerasse decimam quartam lunam, quo in tota synagoga numerabatur.

Secundo probatur nostra sententia testimoniis sanctorum Patrum. Nam in primis Græci, qui dicunt Christum cenasse decima tertia luna; vt Iu-

Fr. Suarez tom. 2.

daorum Pascha antequam esset, manifeste supponit solitos esse Iudæos celebrare Pascha decima quarta luna: & eadem die tempore passionis Christi illud celebrasse.

Deinde Patres tam Græci, quam Latini, vbicunque de hac materia loquuntur, nullam distinctionem faciunt inter tempus à lege præscriptum, & à Christo, & à cæteris Iudæis in nocte cenæ obseruatum. Id patet ex autoribus, supra citatis, præsertim Theodoret. q. 24. in Exod. dicente, Christum esse traditum decima quarta luna, quando Iudæi Pascha immolabant. Et idem supponit Clem. Roman. li. 5. constit. c. 13. & 16. Beda lib. de ratione temp. c. 57. & 59. Anselm. lib. 2. de imagine mundi cap. 17. vbi dicit Christum iuxta ritum legis, & morem Iudæicum celebrasse Pascha quando illi celebrabant. Rupertus lib. 2. in Exod. c. 18. & lib. 3. in Osee. c. 7. & lib. 4. de operibus Spiritus sancti c. 8. *Faciebant* (inquit) *Pascha secundum lunæ ritum decima quarta die, comedebant agnū secundum legis mandatum; & eadem nocte Dominum nostrum comprehendunt*. Deniq. Chrysost. homil. 85. in Matt. licet in aliquo à nostra sententia discrepet, vt postea dicam, tamen eo ipso hanc assertionem statuit. Dicit enim Iudæos præira, & odio in Christum præuaticatos esse legem, suosq. ritus, & mores transgressos, Pascha differendo, ergo supponit, tam secundum legem, quam secundum obseruatam consuetudinem debuisse Pascha eadem nocte celebrari.

Tertio id, quod supponitur de illa traditione, & consuetudine, apocryphum est, & improbabile. Nā in primis auctores, & libri, qui ad eam probandam afferuntur, nullius sunt autoritatis: solum enim sunt quidam Rabbini, qui ante quingentos tantum annos scripserunt. Deinde Iosephus lib. 2. antiquit. c. 5. & lib. 3. c. 10. cum retulisset ritum lege præscriptum, Exod. 12. eodem modo suo tempore à Iudæis seruatum esse dicit, nulla facta mentione alicuius mutationis, seu transpositionis dierum. Et eodem modo loquitur Philo Iudæus, temporibus Christi vicinus, in citatis libris de Decalogo, & lib. 3. de vita Moysis. Idemq. refert Euseb. lib. 7. hist. c. 26. ex Anatolio in libris de Paschate: qui id etiam confirmat autoritate Iosephi, Philonis, & aliorum antiquorum. Idem Nicephor. lib. 6. hist. c. 36. & 37. Et confirmatur: nam ex antiquis Patribus, & historia Ecclesiastica constat, Iudæos indifferenter solitos esse celebrare Pascha decima quarta luna, in quacunque die hebdomadæ incidisset, & ideo hæretici dicti. *Quartodecimani*, dicti sunt Iudæi, quod in quocunque die hebdomadæ Pascha celebrandum esse contenderent, si decima quarta luna in eum incideret. Quam consuetudinem aliquando Orientalis Ecclesia magna ex parte seruauit. Ita colligitur ex epistola Concilij Niceni ad Ecclesiam Alexandrinam, quam refert Nicephor. lib. 8. historiae, c. 24. & 15. & Theodoret. li. 1. hist. c. 9. & 10. & Socrat. lib. hist. c. 6. & in Tripartita lib. 2. c. 12. Item ex epistola Constantini Imperatoris, quam refert Euseb. lib. 3. de vita Constantini c. 16. & 17. Idem colligitur ex eodem Eusebio lib. 5. hist. cap. 22. & sequentibus, & Nicephor. lib. 4. hist. c. 36. & ex August. hæres. 29. & Epiphano hæres. 50. & hæres. 70. Ildoro lib. 8. originum c. 5. & Athanas. episto. ad Orthodoxos de synodis Arimini, & Seleuciæ congregatis. Si igitur tempore primitiue Ecclesiæ, Iudæi Pascha celebrabant decima quarta luna, in quacunque diem hebdomadæ incideret (vt disertis verbis dicunt multi ex citatis Patribus) falsa omnino, atq. conficta est illa mutatio, atque obseruatio dierum, quæ ab alia sententia asseritur. Præsertim quia ex hac eadem traditione constat, solitos fuisse Iudæos die Dominica suum Pascha celebrare, si in illud decima quarta luna incidisset; & consequenter feria secunda primum diem festum azymorum agere. Quod prædicta sententia negat, eo quod alias ne-

Theodor.

Clem. Papa

Beda.

Anselm.

Rupert.

Chrysost.

Ioseph.

Philo.

Euseb.

Anatol.

Nicephor.

Hæretici

quartode-

cimani.

Conc. Nic.

Theodor.

Socrat.

Euseb.

Augustin.

Epiphani.

Ildor.

Athanas.

Mm 2

cess.

cessarium esse in sequenti hebdomada duo festa continenter observare, scilicet Sabbathum, & Dominicam diem, quæ futura erat septima azymorum, in qua iuxta legem, ab omni opere servili vacandum erat: quod inconueniens prædicta sententia vitare cupiebat. Illud vero quod assumimus, non obscure colligitur ex dictis Patribus, & ex Ambrosio epist. 82. & Beda libro de ratione temporum, ca. 56. & 59. qui referunt, hac de causa præceptum esse in Ecclesia, ut quando luna decima quarta indicit in diem Dominicam Paschale festum in sequentem Dominicam differatur, ne Christi annorum, & Iudeorum celebritas, in eum diem coincideret, quod tunc etiam obseruat Ecclesia. De quare videri possunt epistolæ decretales Pij Primi, & Victoris Pontificum.

Quarto hinc obiter soluitur præcipuum fundamentum, quod excogitatum est ad hanc mutationem confingendam, simulque offenditur nulla ratione fuisse necessariam, quia si aliqua esset, maxime ne duo dies festi continenter occurrerent: sed hæc ratio nullius momenti est. Primo, quia reuera nunquam Iudæi hoc incommodum vitare studuerunt, ut ex dictis satis constat, & ex Iosepho lib. 13. antiquit. cap. 16. ubi refert, tempore Hircani festum Pentecostes proxime post Sabbathum incidisse. Ac præterea ex ijs, quæ contraria sententia docet, aperte conuincitur. Dicunt enim autores illius, primum diem azymorum tempore mortis Christi celebratum esse à Iudæis in die Sabbathi. unde necesse fuit septimam diem azymorum incidere in feriam sextam sequentem, illa autem dies etiam erat festiua, & solennis, ergo necessario incidunt in illud incommodum, quod vitare student. Deinde nullum reuera erat incommodum in ea festorum continuatione. Duo etiam sunt, quæ afferuntur, primum est de necessitate ciborum, quæ in die festo parari non poterant. Sed hoc procedit ex falso fundamento. Nam licet in die Sabbathi prohibitum esset coquere, & parare cibos, Exod. 16. non tamen in alijs festiuitatibus, præsertim in die Paschæ, de quo, & de die septimo azymorum dicitur Exod. 12. *Nihil operis facietis in eis exceptis ijs, quæ ad vescendum pertinent.* Ac propterea (ut notauit D. Thomas Ioann. 19.) prima dies azymorum, licet esset festum Paschæ, poterat esse parasceue, id est, præparatio ad Sabbathum sequentem. Alterum incommodum erat de sepultura mortuorum, quam bi duo differre valde fuisset molestum. Sed hoc etiam falso nititur fundamento. Nam (ut aduertit Caietan. Levitic. 23.) non erat prohibitum in die Paschæ sepelire mortuos, quia illud non erat opus seruale. Unde Tobia 2. legimus eum die festo surrexisse ante prandium, & corpus mortuum occultè domum attulisse, ut illud postea sepeliret.

Sed dicunt, si festum Paschæ feria sexta, & decima quinta luna celebraretur, necessario sequi, ut dies septima festi tabernaculorum incideret in Sabbathum, hoc autem erat inconueniens, quia in eo festo multa fiebant, quæ in Sabbatho fieri non licebat. Hæc vero argumentatio nullius momenti est. Tum quia diuina lex nihil in toto festo tabernaculorum faciendum præcipiebat, quod in die Sabbathi fieri non posset, ut constat ex Levit. 22. & Num. 26. Alia vero, quæ Burgenis refert, incerta sunt, ex apocryphis traditionibus Iudæorum desumpta, quas verisimilius est non esse adeo antiquas: sed multo post Christi tempora adinuentas. Tum etiam, quia si ea omnia, quæ in eo festo solita fieri referuntur, actiones erant religiose, & sacræ, atque ad Dei cultum pertinentes, nulla lex vetabat, quin in Sabbatho fieri possint, iuxta illud Matth. 12. *Sabbathus facerdes in templo Sabbathum violat, & sine crimine sunt.* si autem actiones illæ erant prophane, non erat propter eas mutatio festi facienda. Unde confirmatum

A tota hæc ratio. Quia omnes istæ causæ, vel incōmoda denuo excogitata, ut fieret hæc mutatio, etiam si vera fuissent, non tamen essent de nouo exorta, sed cum ipsa diuina lege necessario coniuncta veluti intrinsecè, & ex natura rei, ergo non poterant sufficere ad eam mutationem faciendam. Quia eo ipso quod necessario consequuntur ex lege lata per se, & non tantum ex accidenti, intelligitur legislator ea non curasse, sed potius eis non obstantibus voluisse obligare lege sua, prout ab ipso lata est. Tandem vel illa mutatio, & consuetudo honesta atq; legitima fuit, vel iniqua. Si primum, ergo Christus Dominus eam obseruasset, nam de eo legimus, quod *ascendebat Ierusalem secundum consuetudinem diei festi*, alioqui sequuntur incommoda præcedenti sectione illata contra Græcorum opinionem: scilicet, quod præbuisset Christi occasionem scandali, si iuxta recepram, iustamq; consuetudinem, legem Dei non obseruaret. Item neq; Iudas, neq; Pharisei omisissent, quin de hoc crimine illum accusarent. Ad eundem saltem sequitur aliud incommodum ad materiam de Eucharistia pertinet, scilicet, quamuis demus Christum voluntarie anticipasse legalem cenam agni, tamen post illam licuisse iuxta illam consuetudinem fermento uti: ex quo facile inciditur in sententiam Græcorum asserentium. Christum in fermentato consecrasset. Si vero dicatur secundum, scilicet illam mutationem fuisse iniquam, mirum est fuisse introductam à viris sanctis, qui tempore reedificationis templi affuerunt, & à nullo Prophetarum, neq; ab ipso Christo Domino fuisse reprehensam. Sit igitur certum tempore Christi Domini non fuisse factam huiusmodi mutationem. Quod si verum est Iudæos eam nunc obseruare, longe post Christi tempora illi consuetudini initium dedere, ut etiam ex Rabbi Aben Esra in commentario Leuit. c. 23. refert Bellarmin. loco supra citato.

Dico secundo, Christum Dominum interfectum esse in die festo, ac solenni Paschæ, quando Iudæi primum diem azymorum celebrabant. Hæc conclusio necessario sequitur ex præcedenti. Nam constat ex Euangelio Christum interfectum esse die proximè sequenti post noctem, in qua tam ipse, quam Iudæi omnes Pascha immolabant: sed dies ille erat primus azymorum solennis, atq; festiuus, ut constat ex 12. Exod. & alijs locis Scripturæ supra citatis, ergo. Respondet Rupertus, hoc ita futurum fuisse secundum legem: Iudæos vero transfuisse festiuitatē. Sed hoc in primis, cum sine historia, aut probatione asseratur, merito reiicitur, ut per se incredibile, ac voluntariè confictum. Deinde rationes omnes nuper adductæ aduersus Burgenis translationem, eodem modo vrgent contra hanc sententiam, & euidenter refellunt fundamentum eius. Præterea sequitur ex hac sententia aliud incommodum ad doctrinam de Eucharistia pertinet. Nam si Iudæi prius cenabant agnum cum azymis, & statim redibant ad fermentum per integrum naturalem diem, sequitur (inquam) Christum seruasse hanc consuetudinem, quæ iusta esse supponitur. Unde vterius probabile sit illum in fermentato consecrasset. Nam comsecrauit post legale cenam, vsuali cenā iam inchoata, vel proximè ante illam, quando ad fermentum redire licebat.

Deniq; ex Scriptura sacra, & Patribus potest hæc conclusio directe probari. Primo ex verbo illo Ioan. 13. *Ante diem festum Pasche.* Nam præcedenti sectione ostendimus illud necessario intelligendum esse de naturali, seu artificiali die, qui proximè sequebatur post eam noctem, in qua Christus lauit pedes Discipulorum, & hic appellatur à Ioanne *diei festus Pasche*: constat autem in illo mortuum esse Christum. Secundo, Ioan. 18. dicunt Iudæi, *Nobis non licet interficere quemquam*, quod supra questio. 47. in commentario articuli. 4. ostendimus intelligendum esse

Ambrosij.
Beda.

Pius I. Pap.
Viss. Pap.

Ioseph.

Exod. 12.
16.

D. Thom.

Caietan.

Tobia.

Obiectio.

Responsio.

Leuit. 23.
Num. 29.

Matth. 12.

Bellarmini
Prima azymorum die
Christum occiditur.

Exod. 12.

Ioan. 13.

Ioan. 18.

1
 esse ratione festi Paschalis, quia nulla alia potest af-
 ferri ratio probabilis, cur eis non liceret hominem
 poena mortis afficere, si aliqui illa esset dignus. Vn-
 de Chrysost. August. Cyrill. ac Beda, supra pro hac
 expositione citati, hanc planè docent sententiam.

Tertio, eo die, quo Iudæi moliti sunt Christi mortem, simul curatur liberationem Barabbæ, eamq; obtinuerunt, sed hoc posterius factum est in die festo, ergo & illud prius. Mirum est, quod

Ad fundamenta aliarum opinionum, vt respon-
deamus, exponenda sunt varia loca Euangeliorum.
Primus est Ioann. 8. Ipsi non introierunt prætorium, *ne
contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Prima ex-
positio est Iudeos quidem nondum immolasse, &
comedissegnum, quando Christum accubabant co-
ram Pilato: id tamen non euenisse, aut quia tempus
præscriptum à lege non esset transactum, aut quia ex
antiqua consuetudine soletet immutari: sed quia
præoccupati, circa mortem Christi, non poterant
eo anno huic solemnitati vacare. Hæc vero respon-
sio, si de omnibus Iudeis intelligatur, æquè impro-
babilis est, ac aliæ opiniones supra improbatæ: tum
quia repugnat verbis Euangeliorum supra tracta-
tis: tum quia incredibile est vniuersam plebem, ac
quæ omnes homines exterius, qui ad immolandum
agnum Ierololyma conueniant, in machinanda

Fr. Suarez: tom. 2.

A Chrifti morte uifus occupatos, impeditoque, ne-
agnum fuo tempore immolare poffent. Si autem in-
telligatur refponfo folum de Phariſæis, Scribes, ac
principibus ſacerdotum, & de nonnullis eorum mi-
niſtris, eſt probabilis hæc expoſitio, & autorē Chry-
ſoſt. homil. 82. & 85. in Matth. quam Theophyl. ſe-
quitur: & eadem uidetur eſſe ſententia Cyrilli Alex-
an. loco ſupra citato, quam etiam ex Euſebio Emi-
ſeno reſeruit D. Tho. in catena Luc. 22. & hic uidetur
eſſe ſenſus Leonis Papæ ſermone ſeptimo de paſſio-
ne, ubi ſic inquit. Cum ſcribas, & ſeniores populi ad im-
pium concilium Pontificis congregarent, omniumq; animos
ſacerdotum cura ad attendendi in ſeſum ſceleris occupaffet, ipſi
ſe doctores legū lege priuarent, & ſpontaneo deſecturi uis, huius

patio abſtulerunt. Incipiente enim feſſiuitate Paſchali, qui ornare templum, munera vaſa, victimas providere, & legiti-
mum purificationem ſacratorum diligentiam adhibere debu-
erant, particularis odij furore concepti, ad vnum opus vacam,
& in vnum ſacinus ſimili crudelitate conſiſtunt. Quae ſere
verba mutatis videtur Leo ex H. er. Matth. 26. circa
illud. Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum, &c. Ad di-
ctam poſſeſt conſiderari. Quia cum principes Iudeo-
rum vehementer odio in Chriſtum ducerentur, Iude
que promiſſionem, & adiutem auidiſſime expecta-
rent, veriſimile eſt tota illa nocte huic operi fuiſſe in-
tentos, prius preparando cohortem, & miniſtros, vt
Chriſtum caperent, poſtea ipſum comprehendendo,
examinando, ac iniurijs aſſiſcendo. Deniq; cum
legamus Act. 23. quosdam Iudeos ite exarſiſſe odio
in Paulum, vt ſeſe deuouerint, neque manducatu-
ros, neque bibituros, donec ipſum occiderent, quid
mirum eſt ſi dicamus hos Iudeos, qui multo maio-
ri odio in Chriſtum ardebant, tam fuiſſe ſolicitos
circa mortem Chriſti, vt nihil de agni manducatio-
ne curarint?

Quod si obijcias, hoc non fuisse contra legem quæ
Exod. 12. præcipiebat, vt omnes eadem nocte man-
ducarent agnum: Iudæos autem, quamuis alioqui
essent iniquissimi, tamen in observandis suis legali-
bus ceremonijs fuisse obseruantissimos. Respon-
detur, eos ita fuisse obnoxiosos odio; & inuidia in
Christum, vt maius Dei obsequium existimauerint
curare illius mortem, quam legem exequi. Et for-
tasse multi eorum ex nimia malitia, atq; ita contra
propriam cōscientiam legem transgressi sunt, vt a-
nimi affectum immoderatum, & insanabilem situm
sanguinis Christi explerent.

Nihilominus hæc expositio suspecta mihi est. Quia illi Iudæi nullam habuerunt probabilem occasionem omittendi celebrationem Paschæ, etiam si omnem sollicitudinem circa mortem Christi adhibere voluissent. Nam Iudas traditor, etiam si de eadem re fuerit sollicitus, tempus habuit manducandi Pascha. Quinimo verisimile est iā fuisse inter ipsos constitutum, vt post agni cœnam, noctis tempore, opportunam horam ad illum tradendum, & comprehendendum quæreretur. Præsertim quia post cœnam agni lauit Christus pedes discipulorum, instituit cœnam mysticam, & vsualem obiit, & postquā egressus est Iudas, longum sermonein habuit cum discipulis suis: habuerūt ergo satis temporis, vt post festum agnum manducare. Adde, quod si manducationem agni ea noctē à lege præscriptam prætermisissent, non debuissent manducare illum vsque ad 14. lunam mensis sequentis, iuxta legem latam Num. 10. ergo non erant solliciti de manducatione agni, quando prætorium non sunt ingressi, vt manducarent Pascha.

Secunda ergo expositio est nomine *Pafcha* eo loco non agnum, sed azymos panes significari. Hanc amplexus est D. Thom. hic quaest. 46. artic. 9. ad 1. & super Ioanni. & in catena pro illa refert Alcuinum: eique fauente Auguft. traët. 114. in Ioan. & Chryfoft. hom. 82. in Ioann. & Theophyl. Ioann. 18. eamque

Chrysoſt.
Theoph.
Cyr. Alex
Euf. Emif.
D. Thom.
Leo Papa

Hierony:
Matth. 26.

AE 23.

obieſio.
Exod. 12.

esponſio.

77.10.

positio
horn.
im.
ust.
yost.
op hyl:

sequitur Innocent. libr. 4. de mysterio missæ, cap. 4. Duo vero huic expositioni obstare possunt. Primum est, quia non potest ex Scriptura ostendi panes azymos interdum vocari *Pascha*. Alterum est, quia similiter non potest probari ex Scriptura ad manducandum azyma, fuisse necessarium munditiam legalem: imo cum panis azymus illis diebus esset quasi usualis, & ritus ille per septem dies integros duraret, non est admodum verisimile ad illum fuisse necessarium specialem munditiam, vel observantiam. Quæ obiectio satis probant hanc expositionem esse valde incertam ac dubiam. Si quis tamen eam sustinere velit, respondere potest ad primam, nomen *Pasche*, (ut supra dictum est) quamvis primæ significatione solemnitate dumtaxat agni significaret, translatum tamen esse ad significandum tum tempus solemnitatis azymorum. Unde sicut nomen *Pasche*, prout significat proprium Pascha, interdum significat tempus, in quo mādatur agnus, interdum agnum ipsum, ita etiam prout significat totam solemnitatem azymorum, interdum significat totum tempus illius solemnitatis: interdum vero proprium cibum illius temporis, seu paschalem, qui præcipue erat panis azymus: atque ita, cum dicitur, *Ut manducarent Pascha*, non male exponitur, id est, ut manducarent paschalem cibum. Neque oportet, ut hæc significatio huius vocis omnino eodem modo in alijs locis Scripturæ reperiatur, sed satis est, quod ex alijs probabiliter deducatur. Et eodē modo responderetur ad secundam. Nam panes azymi habebantur sancti, & legales, sicut panes propositio- nis, ad quos edendos necessaria erat munditia, ut aperte colligitur ex 1. Regum capite 21. quamquam in lege nullibi reperiatur expressum, quod ea munditia esset necessaria, sed solū subintellectum sit, quia panes sancti habebantur. Ad hunc ergo modū, quāvis non æquali ratione, panes azymi sancti, & legali observatione, ac puritate digni existimari possunt, & ita inter sacros cibos numerantur à Iosepho libro tertio antiquitat. capite decimo & Philone libr. de vita contemplat. iuxta finem.

1. Reg. 21.

Ioseph. Philo.

Vera expo-
sitiō.
In pratorii
Pilati ingre-
di Principes
Iudeorum
cur recusau-
runt.
Num. 28.
Deut. 16.
2. Para. 30.
E. 15.
Ioseph.
August.

Leuit. 6. 7.
E. 22.
Num. 18.
Deut. 12.
Abulens.

August.

Tertia vero expositio, quæ eo probabilior vide-
tur, quo in scriptura maius habet fundamentum,
est, nomine *Pasche* illo loco non significari agnum
Paschalem, sed alia animalia, quæ illis diebus sacrifi-
cari solebant. Quod enim illis diebus præsertim pri-
mo, & ultimo plures victimæ, & sacrificia Pascha-
lia offerrentur, constat ex Numer. 28. Deuter. 16.
2. Paralipomen. 30. & 35. & ex Iosepho libro tertio
antiquitat. capite decimo & libr. 17. capite vndeci-
mo. Quod vero hostiæ illæ, seu victimæ *Pasche* no-
mine interdum in Scriptura significentur, tradidit
Augustinus libr. quæst. super Deuter. cap. 24. &
in superioribus ex varijs locis Scripturæ probatum
à nobis est scilicet 2. in fine. Denique quod huiusmodi vi-
ctimæ Paschales tantum à mundis legitime man-
ducari possent generaliter colligitur ex Leuit. 6. & 7.
& 22. & ex Num. 18. specialius vero ex Deuter. 22. Re-
cte igitur in supra dicto loco Ioannis nomine *Pasche*
huiusmodi sacrificia intelliguntur. Quam exposi-
tionem attigit Abulensis in secunda parte sui de-
fensorij, eamque recentiores scriptores frequentius
approbant.

Secundum testimonium explicandum, est illud
Ioan. 19. *Erat autem parasceue Pasche*. Circa quod no-
tandum est cum August. tract. 117. in Ioannem: *para-
sceuem* vocem Græcam esse, & *præparationem* signifi-
care. Unde fit, cum Ioannes vocat diē mortis Chri-
sti *parasceuem pasche*, dupliciter posse intelligi. Primo
ut vox illa, *Pasche*, significet (ut ita dicam) terminum
ad quem, id est præparationem ad Pascha: & hæc in-
terpretatio fauet obiectio- ni factæ, & ex illa sequitur
Christum non in primo die Paschatis esse mortuum
sed in vigilia Paschatis. Sed hæc interpretatio falsa
est, ut ostendam. Alio ergo modo exponenda est il-

la vox *Pasche*, ut significet quasi subiectum, seu rem-
pus, in quod dies ille præparationis tunc incidit, ita
ut habeat vim adiectivi, & idem sit *parasceue Pasche*
quod *parasceue Paschale*, seu quod in die Paschæ fie-
bat. Hanc vero esse legitimam expositionem osten-
do. Primum, quia feria sexta erat apud Iudæos dies
præparationis ad Sabbathum, quia in illa præpara-
bantur necessaria ad Sabbathum. Quia (ut supra di-
ximus) licet in alijs festis liceret necessaria ad victū
præparare, non tamen in Sabbatho. Unde Exod. 35. &
etiam succedere signem prohibitum erat, & ideo die 16.
ante Sabbathum omnia ita præparabant Iudæi, ut
in Sabbatho omnino vacare possent, ut colligitur
Exod. 16. vbi die sexta præcipiuntur colligere cibos
duplices. Vbi Origenes hom. 7. notat, hinc diem il-
lam sextam hebdomadæ vocatam esse *parasceuem*.

Origen.

Quod non obscure colligitur ex Marco capit. 15. di-
cente, *Erat parasceue, quod est ante Sabbathum*: non er-
go vocatur *parasceue*, quia esset præparatio ad Pa-
scha: sed quia communi nomine dies illa ita voca-
batur. Et eodem sensu dixit Matt. c. 27. *Altera autem*
die, quæ est post parasceuem, quæ circumloquutione ex-
plicat diem Sabbathi, & absolute vocat *parasceuem*
plane indicans hoc nomine absolute dicto solitam
esse significari feriam sextam. Et idem colligitur ex
Luc. 23. dicente, *Erat parasceue & Sabbathum illucce-*
bat. Et confirmatur, quia ad diem Paschæ nulla præ-
paratio fiebat, quia (ut diximus) in eo poterant cibi
præparari, ergo sine fundamento dicitur diem illū
vocari præparationem ad Pascha. Confirmatur tan-
dem ex Iosepho libr. 16. Antiq. cap. 10. vbi refert Au-
gusti rescriptum, vbi hæc verba habentur. *Neque co-
gi Iudæos ad præstandum vadamonia Sabbatho, aut pridie
Sabbathorum, post horam nonam in parasceue*. Vbi aper-
te vox illa *parasceue*, feriam sextam significat, quæ in-
terdum etiam in antiquis canonibus Ecclesiæ retine-
tur, ut videre licet in can. 68. Apostolorum, & apud
Clem. lib. 7. Const. c. 24.

Marc. 15.

Parasceue

Pascha quida

Matth. 27.

Luc. 23.

Ioseph.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Clem. lib. 7.

Const. c. 24.

Sed contra: Nam Augustinus tract. 120. in Ioann.
dicit. *Acceleratam fuisse à Iudæis sepulturam Christi, ne
adverseretur, quando iam propter parasceuem, quam
cenam puram appellant, facere tale aliquid non licebat*.
Et similia habet Beda Ioann. 19. Sentiunt ergo, Iu-
dæos cenaturos fuisse illa nocte cenam puram, &
ideo Christi sepulturam maturasse: cenam autem pu-
ram non videtur dici posse nisi cena agni. De hoc te-
stimonio August. atque de cena pura multa com-
mentatur Cæsar Baron. in suis annalibus, ann. 34. ac
reprehendit eos, qui nomine *cenæ puræ* censent ap-
pellari solitam quamlibet feriam sextam, seu diem
parasceuem, quia nulla ratio reddi potest huiusmodi
generalis appellationis. Unde existimat cenam Pa-
schalem intelligi nomine *cenæ puræ* propter azy-
mos panes, qui puritatem, & sinceritatem signifi-
cant. 1. ad Corin. 5. Atque ita tandem fatetur, Augusti-
num illo loco favere contrariæ sententiæ asserenti
Iudæos nondum cenasse Pascha, quando Christus
mortuus est. Et confirmat ex eodem Augustin. 1. Cor. 3.
tract. 117. in Ioann. & libr. 3. de consensu Euang. cap. 13.
vbi *parasceue Pasche* interpretari videtur, fuisse
præparationem ad Pascha. Sed quidquid sit de alijs
locis: tamen (quod ad cenam puram attinet) pro-
babilius existimo, non diem Paschatis fuisse ita ap-
pellatum propter cenam agni: sed quamlibet diem
parasceuem, seu feriam sextam. August. enim non dicit
cenam agni, nec parasceuem Paschæ vocatum esse
cenam puram: sed absolute *parasceuem*, & eodem mo-
do loquitur Beda. Et expresse Iren. lib. 1. cont. hæres. Iren.
cap. 10. dicit sextam diem appellari *cenam puram*: &
lib. 5. cap. 23. *Parasceue* [inquit] *quæ dicitur cena pura, id
est, feria sexta*. Cur autem feria sexta ita sit appellata,
mihi non satis constat. Probabile vero est, solitos
fuisse Iudæos in nocte feriæ sextæ propter Sabbathi
festivitatem, solennem aliquam cenam instituerere.
Constat enim ex Tertulliano libro quinto contra
Marc.

Testimoniū

Ioan. 19.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Expositio.

Marci cap. 4. Iudæos inter alias festiuitates annūtere cenās puras, quas ibi à ieiuniis distinguit. Et hæcenus de fundamentis illatis pro prima sententia.

Responsio
ad argumē-
ta secundæ
sententiæ.
Matth. 27.
Chrysost.

In fundamentis secundæ sententiæ alia occurrunt exponenda testimonia, primum est illud Matthæi 11. *Non in die festo.* Ad quod primum dicendum est cum Chrysost. homil. 80 in Matth. eos, qui hoc dicebant, non pietatis causa fuisse permotos, ut id dicerent, aut quia putarent id esse contra solennitatem diei festi, sed (ut ipsi dixerunt) *ne tumultus fieret in populo.* Deinde quamuis nonnulli ex illis hoc consilium dederint: sed aliorum certe sententia præualuit; præsertim cum Iudas vltro offerret sese pollicitus Iesum sine tumultu, ac rumore tradere. Quod fere notauit Rupertus lib. 3. in Oseam, circa illa verba: *Quiuit paulum ciuitas à commissione fermenti.* Imo verisimile est, Iudæorum principes maiori ex parte studuisse, obstinatoque animo voluisse Christum in die solenni Paschæ interficere, quando ex omnibus regionibus congregati erant Iudæi Ierosolymis, ut supplicium esset celebrius, ac notius. Quod diuina providentia in bonum conuertit, nam inde factum est, ut Christi innocentia, & veritas mortis ac resurrectionis eius neminem posset latere, nisi voluntarie excæcari voluisset.

Rupert.

Magnus
dies Sabba-
thi quid.
Rupert.

Secundus locus explicandus est de magno die Sabbathi, qui (ut ibi notat Rupertus) non propterea ita est appellatus, quod esset primus azymorum: sed quia erat Sabbathum paschale, & simul cum festiuitate Paschæ coniungebatur azymorum observatio, quod multum augebat diei solennitatem: tum propter dictam causam, tum etiam, quia quando illud Sabbathum occurrebat proxime post primū diem azymorum, non poterant Iudæi, qui Ierosolymam conuenerant, longum iter agere, ut ad propria redirent, & ita reddebatur solennior ille dies Sabbathi propter magnam populorum frequentiam. Adde præterea, quod Deuter. 21. præceptum erat, ut corpora eorum, qui supplicio afficiebantur eodem die de patibulo deponerentur. Aliunde vero instabat iam vespere, in qua solennitas Sabbathi incipiebat, & quia cum illa coniuncta erat festiuitas azymorum, ideo solliciti erant, ne cogerentur, aut in die Sabbathi corpora deponere, quod fortasse non licebat eis, maxime quando facile præueniri poterant, vel ea per totum diem in patibulis relinquere, quod & contra legem erat: & contra tanti diei solennitatem.

Deut. 21.

Obiectio.

Dices, maior erat solennitas primi diei azymorum, quam solennitas Sabbathi, etiam si in secundum azymorum incideret. Rursus grauius erat corpora hominum in patibulis ponere, & interficere, quam ibi iam posita relinquere, ergo, si hoc posterius tanta sollicitudine vitauerunt Iudæi, multo magis prius. Respondetur, quidquid sit de antecedenti, quod non caret dubitatione, quia dies Sabbathi, quoad aliquas actiones & circumstantias festiuior erat (ut ex supra dictis colligi potest) negatur consequentia. Quia non erat æqualis affectus Iudæorum. Antequam enim Christum interficerent, vehemēti passione, & affectu mortis eius impellebantur, & ideo nihil de festi solennitate curabant, dummodo mortem eius accelerarent: postquam vero desiderium expleuerunt suum, neque amplius haberent, quod aduersus Christum machinarentur, religionem, dieique festiuitatem simulare voluerunt.

Dubium.

Responsio.

Ioan. 18.

Cyrl.

Chrysostom.

August.

Tertio loco exponendum est, quomodo in die festo potuerunt fieri à Iudæis omnia, quæ de passione Christi Euangelistæ narrant? Et primum quidem de Iudæis hostibus Christi dici potest, eis non fuisse prohibitum causam dicere in die festo, & mortem procurare: sed exequi, iuxta illud Ioan. 18. *Nobis non licet interficere quemquam,* quod dictum à Iudæis esse propter diem festum, supra cum Cyrl. Chrysost. & August. docuimus. Supponebant ergo Iudæi sibi li-

tere petere in die festo mortem Christi, quod faciebant, cum eam exequi recusarent, quia non licebat. Secundo dici potest eos actos esse incredibili odio, & inuidia in Christum, adeoque fuisse obsecratos, ut existimarent magnum se obsequium præstare Deo, interficiendo eum, quem Deo blasphemum, & genti suæ valde perniciosum iudicabant: aliunde vero timebant populi tumultum, quia sciebant eum habere plures discipulos, à quibus diligebatur, verebantur denique ne alia ratione elaboretur à manibus, sicut alias sæpe fecerat, & ideo nata opportunitate, eam neque breuissimo tempore differre voluerunt. Cuius voluntatis nonnulla signa prius dederant. Nam Ioan. 7. in die festiuitatis scenopægiæ voluerunt eum comprehendere, idemque tentarunt postea in die magno, seu octauo festiuitatis. Et Ioan. 10. in alio die festo eum lapidare tentarunt, ubi iam non tantum procurare, sed exequi mortem eius volebant in die festo, sicut Num. 25. transgressor Sabbathi eodem die lapidatus est.

Ioan. 7.
Cyrl.

Num. 25.

Deinde de mulieribus, vel aliis personis, quæ ex pietate Christi corpus eodem die sepulture mandauerunt, responderi facile, ea opera non fuisse feruilia, sed charitatis, & pietatis, & ideo non fuisse prohibita in illo die (ut supra probatum est) secus vero erat de die Sabbathi, in quo non feruilia opera, sed simpliciter opera prohibebantur, ut patet Exod. 16. 20. & sequentibus. Quod absolute de omnibus operibus Iudæi intelligebant, & saltem intelligi de laboriosis potest, quorum magna necessitas occurrebat, seu quæ sine incommodo differri, aut præueniri uo poterant. Denique quod de mulieribus additur, quæ parauerunt aromata, ut Christum iam sepultum vnguerent, quamuis eandem possit admittere responsionem: probabile tamen est eas non id fecisse eodem die, quo mortuus est Christus, sed die sequenti post occasum solis finita iam Sabbathi festiuitate. Marcus enim cap. 16. expresse dicit: *Et cum transisset Sabbathum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes vngerent Iesum.* Unde quod Luc. 23. *Et reuertentes parauerunt aromata & vnguentum, & Sabbatho quidem sabbatum secundum mandatum,* vel intelligendum est per anticipationem (ut exponit Innocent. 3. lib. 4. de myste. missæ ca. 4.) vel certe intelligi potest, quædam parasse illo die Veneris, antequam sol occideret, & Sabbathum inciperet, quæ domi habebant, vel ad manum facile habere poterant: plura vero emisse postea die sequenti finita Sabbathi festiuitate.

Dubium.

Responsio.

Exod. 16. 20.

Aromata

ad vnguen-

dum Christi

corpus mte-

licet quatuor

do parauerunt

Luc. 23.

Innocent. 3.

SECTIO V.

Qua die hebdomada, & mensis Christus Dominus fuerit mortuus.

Ubi ratio hæc facile potest ex dictis in præcedenti sectione definiri. Nam quod attinet ad priorem partem, ex dictis plane sequitur Christum mortuum esse feria sexta, hoc est, die Veneris, quod aperte constat ex Euangelio. Dicitur enim Matth. 27. *Christus crucifixus, & sepultus in die parasceus, & Marc. cap. 15. addit. Quod est ante Sabbathum.* Et Lucas cap. 23. *Erat (inquit) Parasceus, & Sabbathum illucescebat,* loquitur autem de die, & hora sepulture Christi, dixit autem illuxisse Sabbathum, quia erat prope occasum solis, in cuius crepusculo Sabbathi festiuitas incipiebat. Denique Ioan. cap. 19. dicit depositum fuisse Christum de cruce eodem die, quo sepultus est, ne in cruce Sabbatho maneret, constat ergo crucifixum esse die Veneris. Quod enim quidam exponere conati sunt Sabbathum ibi non significare propriè, & in rigore septimam diem hebdomadæ, sed Paschæ festiuitatem, inauditum est, & omnino falsum, atq; cōtra propriam significationem Parasceus & Sabbathi: & procedit ex falso fundamento, sc. diem proximum post mortem Christi fuisse festum

Feria sexta

Christus

mortuus.

Matth. 27.

Luc. 23.

Ioan. 19.

Mm 4

Pascha

*Dies veneris
in Ecclesia
cur venera-
bitur, ac cele-
bris.
August.
Hierony.
Clem. Pp.
Orig.
Epiphani.
Tertul.
August.*

Beda.

Irena.

Pascha. Repugnat denique communi sensui, & tradi-
tioni Ecclesiae, quae sextum diem hebdomadae specia-
liter veneratur, ac celebratur, eo quod Christus Domi-
nus in eo sit mortuus, ut tradidit etiam August. lib.
de Trinit. c. 5. & epist. 115. ad Ianuarius c. 13. 14. & 15.
qua etiam habetur inter epistolas Hieronymi tomo
9. Et eandem ob causam ab initio Ecclesiae observa-
tum est, ut fideles eo die à carnibus abstineant, ut
constat ex Clemente lib. 5. Constit. c. vlt. & lib. 7. c. 22.
alias 24. & Ignatio epistola octava ad Philippenses
extra finem, Clemente Alexandrin. lib. 7. Stromat.
satis post medium: Origene homilia 10. in Leuitic.
circa finem. Epiph. haeres. 25. & in Anchorato, Tertul-
iano contra Psychicos cap. 1. & nono, August. epist.
86. ad Casulanum. Qui addunt etiam feria quarta
solum esse seruari ieiunium, quia in ea coactum est
concilium, in quo de morte Christi definitum est.
Propter quae Beda lib. de ratione computi capite 17.
lib. de ratione temporum capite 45. Nulli (inquit)
Catholico dubitare licet Christum feria sexta fuisse occisum.
Et ad id prodest congruentia ex Irenaeo lib. 5. contra
haeres. ca. 23. Quia decuit Christum eadem mori die,
qua homo creatus est, quia pro illo redimendo, ac
veluti recreando moriebatur: constat autem sexta
die hominem fuisse creatum: imo arbitrantur multi
eodem die peccasse, de quo aliàs. Contra hanc autem
veritatem occurtebat difficultas de die Pentecostes,
seu aduentus Spiritus sancti, quomodo potuerit esse
Dominica dies, si Christus feria sexta mortuus est:
sed hanc tractabimus commodius infra agentes de
die resurrectionis.

Mar. Fran.

*Abulen.
Ioan. Luc.*

Beda:

Epiphani.

*Onuphr.
Anselm.
Theo. Caf.*

Circa posteriorem partem questionis, non est ser-
mo de lunari mense. Iam enim diximus Christum in
primo mense, quem luna confecit post equinoctium
vernale, die illius quinta decima, fuisse crucifixum,
sed est sermo de mense solari. Et ratio dubij est. Quia
primus mensis lunaris partim in Martium, partim
incidit in Aprilem, & interdum plures dies vnus
mensis, interdum vero plures alterius complectitur,
& ideo res dubia est, an in Martio, vel in Aprili, &
quoto die alterutrius mensis Christum obierit. Vnde
quidam dixerunt Christum mortuum esse in mense
Aprili, alij in die 16. (ut refert Marcellus Francolinus
lib. de horis canonicis cap. 74.) alij in die secundo, alij
vero in die tertio, quae sententia à multis recentioribus
probat. Quia recte seducta ratione per tabulas Re-
gis Alfonsi, & per computationem Ecclesiasticam ex
aureo numero, & literis Ecclesiasticis, anno trigesi-
mo quarto aetatis Christi, & per aliquot annos ante,
& post illud, dies decimae quintae lunae non incidit
in feriam 6. hebdomadae, neque in mense Martio: re-
peritur autem incidisse in praedictum diem Aprilem.
Ita Abulen. 2. parte defensorij capite decimo tertio,
& Ioannes Lucidus libro de vero die passionis Chri-
sti, cap. 9. & 12. Alij vero dixerunt Christum esse mor-
tuum in mense Martio. Sed inter eos est magna va-
rietas in assignando die, ut Beda etiam attigit lib. de
ratione temporum cap. 59. vbi ait, quosdam sensisse
Christum esse mortuum vigesima sexta die Martij,
in quam sententiam potest citari Epiphani. lib. 4. cap.
10. iuxta communem lectionem quae habet, septimo
Calendas Aprilis Christum fuisse mortuum, quam
etiam sequitur Onuphrius in Chronico, anno Chri-
sti 34. Alij dixerunt Christum mortuum fuisse trige-
sima die Martij: alij è contrario in die septima: alij in
18. ut refert Epiphanius haeres. 50. vbi ipse dicit fuisse
in vigesima secunda. Anselmus vero supra Matth.
capite 27. affirmat in vigesima prima. Alij referunt
Theophylum Caesariensem asserentem mortuum
fuisse in 24. ut colligitur ex Beda libro de aequinoctio
vernali in fine, vbi ex eodem Theophylo, cum con-
cilio sub illo congregato, refert Christum resurre-
xisse septimo Calendas Aprilis, hoc est vigesima
sexta die Martij, vnde sit mortuum esse die vigesimo
quarto, seu nono Calendas Aprilis. Vnde quod ibi

dicatur iuxta hanc sententiam Christum passum esse
ab vndecimo Calendarum Aprilis, hoc est, die vige-
sima secunda Martij, intelligendum videtur, non
quod eo die fuerit comprehensus, sed quia eo die in
concilio definitum est à Iudaeis, ut Christus morere-
tur. Alias si Christus vndecimo Calendas fuisset co-
prehensus, sequenti, id est, decimo Calendas fuisset
mortuus, vnde si non resurrexisset nisi septimo Cal-
endas, duobus diebus integris iacisset in sepulcro,
quod fidei repugnant, ut inferius ostendemus.

Sed interpretatio durior videri aliquantulum po-
test, quia ibi dicitur Christum passum ab vndecimo
Calendarum Aprilis, quia ea nocte à Iudaeis traditus
est, Et ideo potius dicendum videtur mendosum esse
codices, in quibus legitur septimo Calendas resur-
rexisse, nam legendum est, octavo Calendas, ut emen-
dationes codices habent, & ut ex antecedentibus, &
sequentibus facile potest quisque conijcere. Quia so-
lum tres dies ibi numerantur ab initio passionis vs-
que ad resurrectionem.

Iuxta hanc ergo veram lectionem, & interpreta-
tionem, ex sententia huius auctoris, & Concilij cum
eo congregati, die vigesima tertia Martij mortuus
est Christus: & ita refert, & sequitur hanc sententiam
Theophylast. idem Beda lib. de ratione temporum
cap. 65. & idem colligitur ex cap. 45. & 59. Ex quibus
locis etiam constat olim Ecclesias Gallicae sequitas
fuisse hanc opinionem. Quae fuit etiam sententia
nonnullorum Patrum, Eusebij Caesariensis, ut est
apud Turrianum libro 5. Constitutionum Apostoli-
carum cap. 16. & Laetantij libro quarto diuinarum
institutionum ca. 16. Nam licet in quibusdam codi-
cibus legatur, Christum mortuum esse ante septi-
mam diem Calendarum Aprilis, tamen emendatio-
res habent ante diem decimum, id est, decima die
ante Calendas Aprilis, quae est vigesima tertia Mai-
tij. Et eandem sequitur Anselmus libro secundo de
immagine mundi c. 7.

Vltima denique sententia frequentius recepta &
vfitata est, Christum mortuum esse die vigesima
quinta Martij. Hanc (ut inquit, Beda lib. de ratione
tempor. capite 28. & 45.) plures Ecclesiae magistri, &
Doctores Ecclesiastici tradiderunt. Inter quos est
August. lib. 4. de Trinitate cap. 5. & 18. de Ciuitate cap.
vltimo, & lib. 83. quaestione, quaestione 56. Chry-
sostom. sermone quodam de natiuitate. Ioann. Bapti-
stae. Tertullian. lib. contra Iudaeos capite 8. quam se-
quuntur, Diuus Thomas super Ioann. cap. 2. Anto-
ninus, Platina. Vsuarius, & alij.

Inter quas sententias nullum constans iudicium
ferre possumus, quia pendet vel ex humana historia,
vel ex tabulis astronomicis, & in vtroque est summa
varietas, & ita res est incerta. Quare consultius est
vel iudicium differre, vel cum vltima, ut potest com-
munior, magisque recepta sententia loqui.

SECTIO VII.

Qua hora Christus Dominus passus sit, ac mortuus.

Hæc sola quaestio superesse videtur, quæ ad hanc
temporis circumstantiam plene explicandam
pertineat. In qua primum inquiri potest, qua hora
Christus Dominus comprehensus fuerit. Deinde
qua hora cruci affixus, quæue mortuus. Reliquum
enim temporis spatium quod in alijs passionibus eius
mysteriis positum est, satis ex Euangelistis, & ex ha-
tenus tractatis, tractandisque constabit.

Ex tribus autem quaestionibus tactis, prima facile
expediri potest. Quia cum Euangelistæ nihil expre-
sse dicant, coniectura solum vti possumus ex iis quæ
ipsi referunt. Quibus recte perpenfis, ac considera-
tis verisimilis videtur sententia, quæ ex Chrysostom.
mo colligitur hom. 84. in Matth. & 72. in Ioan. Chri-
stum comprehensum esse hora noctis intempesta,
vna

*Beda.
Euseb. Caf.*

*Turrianus
Laetantius.*

Anselm.

*Beda.
August.
Chrysostomus
Tertul.
D. Thom.
Antonin.
Platina.
Vsuarius.*

*Quæstio non
est hora
comprehensio-
nis sit Chri-
stus.
Chrysostom.*

vna fortasse, vel altera hora ante noctis dimidium. Quia post solis occasum Christus cum discipulis ad celebrandam legalem cenam discubuit, iuxta illud Luc. 22. *Facta hora discubuit*, cum nec anticipare debuerit tempus à lege præscriptum, neq[ue] executionem eius differre. Post cenam autem agni discipulorum pedes lauit. Postea sacramentum Eucharistiæ instituit: deinde cenam vsualem, & communem cum discipulis mandauit, ne postea longum sermonem, quem Euangelista Ioannes refert, cum eis habuit, ac tandem hymno dicto exiit in montem Oliueti. Quæ omnia certe non potuerit paucioribus, quam tribus, vel fortasse etiam quatuor horis perfici. Rursus in itinere vsque ad hortum aliquid temporis consumptum est: orando autem in hortu videtur integrum fecisse horam, antequam primo ad discipulos reuerteretur, eosque dormientes inueniret. Nam eis tunc dixit. *Sic non potuisti vna hora vigilare mecum?* & tamen postea rediit, & orauit secundo, & tertio: ergo cum post hæc omnia comprehensus sit, recte coniectamus summam nocte fuisse comprehensum. Vnde cum Aug. ait li. 3. de consen. Euang. c. 13. adhuc noctis primas partes fuisse, quando Christus à Iudæis apprehensus est, exponendus est, per primas partes noctis intellexisse eas, quæ mediam noctem antecedunt. Quod etiam colligi potest ex probatione, quam subiungit, scilicet quia quādo Christus ad domum Annæ peruenit, nondum gallus cantauerat. Inde enim solum colligi potest nodum fuisse mediam noctem, vnde Chrysostom. supra, tractans verba Christi. *Non cantabit gallus, &c. colligit ex illis verbis galli cantum non longe abfuisse ab illa hora. Quia iam* (inquit) *secunda vigilia agebatur.* Quod vero Gab. lect. 13. in Can. dicit, Christi passionem quantum ad violentiam ab extrinseco illatum hora noctis tertia incepisse, in qua Iudæi violentas manus in Dominum iniecerunt, nō est ab hac sententia alienum. Nam hora tertia comprehendebat totam secundam vigiliam noctis: nam prima durabat per tres primas horas noctis secundum nostram computationem: secunda vero protendebatur à fine primæ vigiliæ vsque ad mediam noctem, & tota illa dicebatur *hora tertia*, seu *secunda vigilia*, in cuius dimidio tempore, seu circa finem eius comprehensus est Dominus.

In secundo puncto grauior est difficultas propter apparentem contradictionem, quæ in Euangelistis esse videtur. Ioann. enim cap. 19. plene indicat Christum fuisse crucifixum hora sexta. Dicit enim horam quando Pilatus sedit pro tribunali, vt sententiam mortis in Christum diceret, fuisse quasi sextam: vnde colligere licet, quando crucifixus est, fuisse iam horam sextam. Quod etiam ex Matth. colligi potest, nam c. 27. dicit. *A sexta hora tenebre factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam*, & illa expleta statim fere mortuum esse Christum. Lucas vero ait, *Erat hora sexta, & tenebre factæ sunt.* In contrarium vero est, quia Mar. c. 15. expresse dicit. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*, & tamen postea subdit, *hora sexta factas esse tenebras.* Quæ diuersitas in narratione Euangeliorum tam aperta contradictio nonnullis visa est, vt dixerint alterius Euangelistæ codicem esse mendosum. Quia signa (inquiunt) quibus numerus ternarius, vel senarius Græce scribitur, simillima sunt, & ita facile potuit vnum pro alio transcribi. Quam sententiam ita indefinitè retulit D. Thom. sup. qu. 46. art. 9. ad 2. & neque illam reprehendit, neq[ue] declarat, in quo Euangelistarum mendum accideret, tamen in commentariis Hieronymi super Psalm. 77. legimus, textum Marci fuisse corruptum. Quam sententiam sequuti sunt Caietan. Marc. 15. Sixtus libr. 6. Bibliot. annot. 131. & Canus libro 2. de locis cap. 18. ad 5. qui falso eandem opinionem Theophyl. attribuit. Hic enim author Marc. 15. simpliciter affirmat Christum crucifixum esse hora tertia, & Ioan. 19. idem confirmans potius in aliam

A sententiam inclinat, quod error acciderit in Euangelio Ioannis, vt pro *tertia* sit positum, quamuis Theophylact. solum referendo procedat. Neutra tamen harum euasione est à nobis admittenda. Primo, quia si hoc modo licet sine alio fundamento scripturam corrigere, nihil erit firmum. Secundo & maxime, quia in nullis codicibus, nec Græcis, nec Latinis est vlla diuersitas lectionis in Marco, vel in Ioanne, vt Erasmus, & alij expostores fatentur, & Erasmus constat ex Augustino infra citando, Beda, & aliis expostoribus Euangeliorum. Atq[ue] idem fuisse ab initio nascentis Ecclesiæ inde licet conicere, quoniam ex antiquissimis Patribus quidam dicunt Christum crucifixum hora tertia, vt Telephorus in epistola decretali, & habetur in cap. *Noctis sanctæ*, de consecra. d. 1. & apud Burchardum libro 3. decreti capite 63. Ambros. in hymno, qui in Ecclesia Mediolanensi sic canitur.

Iam surgis hora tertia,

Qua Christus ascendit crucem.

Et Cyrillus Ierosolymitan. cat. 13. *Crucifixus* (inquit) *hora tertia*, Hieronymus in Marcum (si tamen ipse est author) qui etiam id confirmat. Postquā enim Christus cruci affixus est, illudabatur à prætereuntibus, qui capita mouebant, quod non potuit accidere post horam sextam, quando tenebre terram suffuderant, ergo oportuit antea, scilicet hora tertia fuisse crucifixum. Alij vero dixerunt fuisse crucifixum hora sexta, vt Clemens lib. 5. Constit. c. 13. alias 16. & lib. 4. cap. 34. alijs 40. Ignatius epist. 2. ad Trallianos. Cyprian. lib. de oratione Dominica. Ilidorus libr. 1. de Ecclesiasticis officiis cap. 19. Athanas. lib. de Virginit. *Sexta hora* (inquit) *celebrato preces cum psalmis, quoniam hac hora filius Dei sublatu est in cruce.* Quæ diuersitas inter sanctos Patres quamuis rei difficultatem augeat, tamen aperte ostendit eos ita legisse codices Euangeliorum, sicut nos legimus.

Addo præterea sine fundamento dici, hunc errorem accidisse propter similitudinem, & facilem mutationem signorum numeralium, tum quia neque inter ea signa est tanta similitudo, vt facile mutari potuerint: tum etiam, quia non constat eas voces scriptas fuisse signis numeralibus, & non potius propriis literis, ac vocibus, vt nunc in Græcis codicibus habentur. Sit ergo certum, contextum Euangeliorum non esse mutandum, nec corrigendum. Quo posito duo videnda sunt, primum quomodo res ipsa se habeat: deinde vero quomodo Euangelistæ sint in concordiam redigendi.

Dicendum est igitur, Christum Dominum fuisse crucifixum in meridie, vel prope, seu (quod idem est) hora sextadie, vel circa illam. Hanc conclusionem in primis probat textus Ioannis, cuius veritas nulla alia ratione potest defendi, aut consistere, vt videbimus. Secundo, eandem conclusionem probant testimonia Patrum supra allata, & communis sensus, ac traditio Ecclesiæ, quæ habet Christum ante mortem tribus horis in cruce pependisse: constat autem mortuum esse hora nona, vnde sit crucifixum esse in sexta. Tertio id potest explicari ex discursu passionis Christi. Referunt enim Euangelistæ, Iudæos summo mane, id est, prima hora illius diei concilium iniisse, atque in illud Christum adduxisse, eumque iterum examinasse, an esset Christus, ac postea delussisse eum ligatum ad Pilatum: vbi primum facta est accusatio Iudæorum, & variæ interrogationes, ac responsiones inter eos, & Pilatum, & inter Pilatum, & Christum, quæ omnia si recte pensentur plus quam primam diei horam integram requirunt. Deinde missus est Christus ad Herodem, apud quem iterum accusatur ab Scribis, & illudicitur ab Herode cum exercitu, & veste alba induitur, & ad Pilatum remittitur, in quibus necesse fuit aliam horam, scilicet secundam diei consumi. Postea instruitur

Theophyl.

Erasmus

August.

Theophyl.

Beda.

Telepho.

Rap.

Ambros.

Cyr. Ierosol.

Hieronym.

Clem. Pip.

Ignat.

Cyprian.

Isidor.

Athanas.

Of. Pij V.

noua accusatio, & examinatio causæ apud Pilatū, A
uarij sermones, & colloquia vltro, citroque miscen-
tur, daturque iudeis optio, vtrum vellent liberari,
Barabbamne, an Christum, & principes persuase-
runt populo, vt peteret Barabam, & tunc primum
aperte clamauerunt de Christo. *Crucifigatur.* Atque
ita in Officio de cruce Christi à Pio V. probato sic
dicitur.

Crucifige clamitant hora tertiārum.

Circumferuntur etiam versiculi quidam de horis
Ecclesiasticis, ab omnibus recepti, in hunc modum:

Primæ replet spūis, causam dat tertiā mortis.

Hæc ergo omnia in tertiā hora facta sunt, & vel to-
ta, vel magna pars eius in his elapsa est.

Post illam vero acclamationem Iudeorum Chri-
stus Dominus flagellatus est, & postea iterum ductus
à cohorte in prætoriam, & exutus propriis vestibus
& chlamyde coccinea circumdatus, & spinis coro-
natus, & à militibus variis modis illusus. Quæ certe
omnia non potuerunt breviori tempore, quam to-
ta hora quarta expedire. Postea à Pilato populis o-
stenditur, quando Iudei iterum clamauerunt: *Tol-
le, tolle, crucifige eum,* & illud: *secundum legem nostram de-
bet mori, quia filium Dei fecit.* Quo audito Pilatus
magis timuit, atque iterum Christum secum intro-
duxit, longumque cum illo sermonem habuit, redi-
itque post ad populum cupiens liberari eum, & post
nonnullas interrogationes, ac responseiones, tandem
sententiam mortis in eum tulit hora quasi sexta (vt
Ioan. dixit) quia si rerum series spectetur, necesse est,
vt minimum horam quintā tunc fuisse transactam,
vel instasse finem eius. Deinde susceperunt Iesum, &
iterum illuserunt, & exuerunt chlamyde, & propriis
vestibus induerunt, atque in Caluarie locum addu-
xerunt, angariaueruntq; in via Simonem Cyrenen-
sem, & Christus orationem habuit ad mulieres. Quæ
omnia iter retardabant, ac tandem peruentum est
ad locum Caluarie, vbi prius obtulerunt ei myrrha-
tum vinum, quod est signum aliquantulum quie-
uisse prius, quam eum crucifigerent. Non potuit ergo
in his omnibus non infumi alia integra hora: er-
go non potuit Christus ante sextam horam, vel prope
illam crucifigi. Nam quæ acta legimus illo die,
non potuerunt paucioribus, quam sex horis absolui
omnia.

Testimonij
Marci 15. de
hora crucifi-
xionis Chri-
sti
1 Exposit.
August.
Psalm. 63.

Supere est ergo, vt secundo loco concordiam Eu-
angeliorum exponamus. In quo primo occurrit dif-
ficultas locus Marci supra citatus. In cuius expositione
plurimum laborauit Aug. lib. 3. de consens. Euangel.
c. 13. & tract. 117. in Ioann. & in lib. 65. questionum q.
15. & in lib. quæst. noui & veteris testamenti q. 65. &
sup. Psalm. 63. circa illud. *Exauerunt vt gladium linguas
suas.* Qui duas excogitauit expositiones. Prima est,
vt locus Marci ad literam intelligatur (vt sonat) sci-
licet Christum vere fuisse cruci affixum hora diei
tertia: locum autem Ioannis non esse intelligendum
de sexta hora diei: sed de hora sexta parasceues Pa-
schæ, quoniam Ioannes ita inquit. *Erat autem para-
sceue Pascha hora quasi sexta:* per pascha autem putat
esse intelligendum ipsum Christum, seu immola-
tionem eius in cruce, quæ preparari (inquit) incepit
hora nona noctis, à cuius initio computando vsq; ad
tertiā horam diei, sex præterlabuntur horæ. Erat
ergo hora sexta non diei, sed preparationis veræ
Paschæ. Hæc vero expositio, nec ipsi Augustino ad-
modum placeat, nec probari vilo modo potest. Pri-
mo quia, quod de textu Marci dicitur, iuxta dicta
non potest consistere. Offensum enim est Christum
non potuisse crucifigi hora tertiā diei, computando
durationem horarum, vt nos computamus, & su-
mendo earum initium à principio diei. Secundo
quia expositio Ioannis est nimis violenta, & meta-
phorica: tum quia nomen Paschæ in propria signifi-
catione id non significat, neq; Euangelistæ vnquam
eo sensu vtuntur ea voce: Tum etiam, quia modus

ille computandi, & numerandi horas nunquam est
vsitatus. Tum denique quia gratis dicitur, præpara-
tionem mortis Christi incepisse ab hora nona no-
ctis. Nam si aliquod initium eius assignari potest, non
potest esse aliud nisi comprehensio Christi, quæ non
incepit hora nona noctis, neque multo post illam (vt
quidam scribunt) sed potius multo ante illam, quia
hora nona noctis iuxta hæc computationem est ter-
tia post dimidiam noctem iuxta nostram computa-
tionem. Quia ab hora nona vsq; ad diem tantum su-
per sunt tres horæ nostræ, vt Aug. etiam supponit: o-
stendimus autem supra Christum ante mediā no-
ctem fuisse comprehensum.

Secunda expositio Augusti. est, Ioannem esse in-
telligendum ad literam, vt sonat: Marcum vero lo-
quutum fuisse de crucifixione, non quando re ipsa
facta est in monte Caluarie: sed quando facta est à
Iudeis, quantum in illis fuit, quando scilicet clama-
uerunt. *Crucifige, crucifige eum.* Quod factum esse ho-
ra tertiā supra declaratum est, ac probatum. Hanc
expositionem sequitur Innocent. libro 5. de myste-
ris c. 9. & D. Tho. supra, vtramque expositionem
Aug. referens, huic magis adhærere videtur, sicut &
Beda in Ioann. & clarius in Marcum: vbi Theophyl.
eandem referens expositionem non improbat. Ni-
hilominus tamen probari nullo modo potest. Pri-
mo, quia propter solam petitionem, aut acclama-
tionem Iudeorum, non potest proprie ac vere dici,
Iudeos crucifixisse Christum hora tertiā, alioqui et-
iam dici posset eum interfecisse summo mane, quā-
do in suo concilio sententiam tulerunt, dicentes, *Reus
est mortui.* Imo ibidem dici posset in feria quarta, quā-
do eandem sententiam in alio concilio dixerūt. Eo
vel maxime, quod decretum, vel petitio Iudeorum
non erat causa efficax, nec sufficiens crucifixionis
Christi, donec Pilatus sententiam diceret, ergo non
solum proprie, verum etiam neq; impropria, & me-
taphorica significatione dici potest Christus cruci-
fixus hora tertiā propter solam petitionem Iudeo-
rum, cum nondum Pilatus protulisset sententiam,
vsque ad horam saltem quintam, vt visum est. Re-
sponderi potest, quamuis Pilatus non protulerit sen-
tentiam hora tertiā, sedens pro tribunali & autho-
ritate iudiciaria: tamen tunc incepisse ostendere Iu-
deis voluntatē consentiendi petitioni eorum: Cuius
signum est, quia statim præcepit eum flagellari, quæ
erat veluti dispositio quadam ad crucifixionem, iux-
ta legem Romanorum, (vt in superioribus tracta-
tum est) ergo extunc habuit animum illum crucifi-
gendi, si non posset aliter satisfacere Iudeis. Propter
quam fortasse causam Clemens, & Ignatius locis
paulo ante citatis dicunt, hora tertiā sententiā mor-
tis latam esse in Christum. Et Athanasius dicto libro de
virginitate dicit, hora tertiā adductum esse lignum
crucis. Sed hæc in primis incerta sunt. Nam potius
quantum ex Euangelio cōijci potest) Pilatus erat eo
tempore anceps & dubius, cupiebatque eripere Ie-
sum à morte, atque eo animo illum verberari iussit.
Deinde (vt ea omnia concedamus) non satis sunt ad
explicandum textum Marci, qui aperte loquitur de
reali crucifixione in executione ipsa, non verq; de a-
nimi deliberatione, nisi magnam vim, & æquiuoca-
tionem tam litera patiatur: quam ipsa series histori-
cæ narrationis, quæ sic habet. *Crucifigentes eum, diui-
serunt sibi vestimenta eius, quæ quid tolleret, erat autem ho-
ra tertiā, & crucifixerunt eum.* Vtrobique ergo de eadem
crucifixione sermo est. Præterea in vtroq; loco eu-
denter loquitur Marc. de militib; de quib; sermo est
ab illis verbis: *Milites autem duxerunt eum, & c.* & de illis
dicitur: *Percutiebant eum, illudebant ei, dabant ei bibere
myrrhatum vinum, diuiserunt vestimenta eius, crucifixerunt
eum, & postea, & cum eo crucifixerunt duos latrones.* Non
ergo sermo de Iudeis lingua crucifigentibus, nec de
Pilato, animo, vel sententiā: sed de militibus, mani-
bus, clauisque Christum in cruce figentibus.

Tertia

2 Expositio.
Augustin.

Ioann. 19.

Innocent.

D. Thom.

Beda.

Theophyl.

Mar. 27.

Clem. Pap.

Ignat.

Athanas.

Marci 15.

3. Expositio.

Tertia ergo expositio est verba illa, *Erat autem hora tertia*, non esse coniungenda cum sequentibus, Et crucifixi sunt eum: sed simpliciter, præcise, ac per se sumenda, referendaque ad tempus illud, in quo cepit saluator pati à militibus Pilati. Ita Euthym. cap. 47. in Marcum. Quæ expositio placuit Catharino libro secundo in Caiet. Sed vix potest etiam mente concipi. Quomodo enim possunt efficere sensum verba illa interposita, quæ nec cum antecedentibus, nec consequentibus connectantur? At quo fundamento dici potest illa hora tertia referri ad hanc vel illam actionem, vel passionem, si nihil dicitur factum in illa, sed solum, quod erat hora tertia? Imo nec diminari potest, quæ, vel quando fuerit hæc hora tertia. Adde falsum esse, quod dicit Euthym. Christum cepisse pati à militibus Pilati hora tertia. Nam si loquatur de initio post sententiam latam, constat ex Ioanne fuisse horam quasi sextam. Si vero loquatur de initio passionis absolute, & ante sententiam constat fuisse multo ante horam tertiam, scilicet nocte præcedenti, vel immo mane, si sermo sit de iis, quæ Christus passus est, postquam ductus est ad Pilati prætorium.

4. Expositio.

Marcel.

Quarta expositio, quam solū inuenio apud Marcellum libr. de horis canon. cap. 23. est illud, *Et crucifixi sunt eum*, non esse solum copulatiue interpretandum: sed in vi aduerbij tempus significantis, ita ut sit sensus. *Erat autem hora tertia* non dici, sed ex quo crucifixi sunt eum, ita ut illis verbis significauerit Marcus tribus horis Christum in cruce pependisse vitium, dum milites diuidebant vestimenta eius, illudebantque ei, ac latrones crucigebant. Sed hæc expositio auget potius difficultatem, quam explicet. Primo enim violenta est interpretatio illius copulatiue, & præter omnem vsum tam proprium, quam metaphoricum. Deinde illa, quæ Marcus ibi, & in sequentibus verbis narrat esse facta, ante sextam horam gesta sunt. Nam post illa omnia dicit. *Et facta hora sexta tenebre factæ sunt*, si ergo iam tunc Christus pependerit in cruce tribus horis, necesse est, ut hora tertia diei fuerit crucifixus, incidimus ergo in eandem difficultatem.

5. Expositio.

communis.

Lyr.

Cathus.

Gagneius.

Durand.

Quinta ergo, & communis, ac vulgaris expositio est, qua vtuntur Nico. Lyran. Dion. Cathus. Gagneius. & alij recētores Euangelij expositores infra citandi, & Magist. historiæ Euangelij c. 166. citatur Durand. in Ration. Diu. off. libr. 5. cap. 1. Sed hic potius sequitur Augu. Ait ergo hæc opinio, Euangelistas de eadem re, atque de eodem tempore esse loquutos, quamuis sub diuersis rationibus, seu habitudinibus, diuersis item nominibus vti fuerint. Ad quod explicandum, aduertendum est primo, quando de tempore alicuius actionis loquimur, interdū solere nominari tempus, quod inchoatum est, seu actu fuit, quod dicitur *tempus currens*: interdum vero, quod immediate ante præcessit, & iam est exactum, sed quod immediate subsequitur, quando proxime distat, & uterque modus est proprius, vulgaris, & vtitur. Sic enim quidquid sit post horam tertiam exptam ante inchoatam quintam, potest dici fieri hora quarta, etiam si fiat in principio, vel si ne illius potest etiam dici fieri hora tertia, quia scilicet ante expletam quartam factum est. Quod maxime tunc habet vsum, quando initio quartæ horæ aliquid factum est. Et eadem ratione, si res fiat prope initium quintæ horæ, dici potest facta hora quinta, & præsertim si addatur particula diminuens, *quasi* hora quinta.

Modi computandi horarum diei varij.

Secundo est obseruandum, horas diei, ac noctis variis rationibus diuidi posse ac numerari, primo à media nocte ad meridiem, & à meridie ad mediam noctem, astronomica numeratione, de qua constat non fuisse loquutos Euangelistas. Constat enim ex dictis, iuxta hanc numerationem crucifixum esse Christum fere hora duodecima diei, cum esset tem-

pus æquinoctij, & sex horæ diei iam transissent. Secundo numerando horas ab occasu ad occasum solis, sicut Itali numerant, & hoc etiam modo constat non fuisse loquutos Euangelistas, quia iuxta eam rationem crucifixus est Christus hora decimo octaua. Tertio incipiendo numerationem horarum ab ortu solis, & sigillatim numerando omnes horas, primam, secundam, tertiam, &c. & hoc modo intellexerunt Euangelistas scriptores omnes, qui opiniones priores sequuti sunt: tamen hoc modo non possunt in concordiam redigi, si de eadem re loquuntur, ut verè loquuntur. Quia hora tertia nullo ex supra dictis modis dici potest *quasi sexta*, cum longe ab illa distet. Superest ergo quartus modus, qui olim fuit in vfu apud Iudæos, qui tam diem, quam noctem in quatuor vigilias seu partes diuidebant, singulis tres horas assignantes. Ita tradunt multi, grauesque auctores statim referendi: in modo autem explicandi hanc diuisionem non concordant.

Quidam ergo dicunt, primam illarum partium vocatam esse *Primam*, & durasse per tres primas horas diei, ab ortu solis numerando, & sic consequenter de reliquis, nam secundam illarum, quæ tres subsequentes horas complectebatur, vocabant, *tertiam*, aliam *sextam*, aliam *nonam*. Quo supposito, est facilis expositio. Nam Christus Dominus crucifigi potuit, ante inchoatam horam sextam, id est, paulo ante meridiem, quando adhuc currebat hora tertia, id est, secunda pars diei, & ita potuit recte Marcus dicere crucifixum esse *hora tertia*. Quia vero illa hora tertia iam ad exitum tendebat, & hora sexta proxime, atque immediate instabat, ideo recte potuit dicere Ioan. *Erat hora quasi sexta*. Et hanc expositionem sequuntur recētores, Ians. in cōcor. c. 143. & alij quos Marcel. refert.

Sed obijci solet contra hanc sententiam. Quia hic diuisionis modus videtur gratis & sine fundamento cōfictus, præsertim cum in Euangelio legamus Ioan. 11. *Nonne duodecim horæ sunt diei?* ubi constat Iudæos solitos esse numerare non tantū prædictas quatuor partes diei: sed duodecim horas tertio modo supra explicato. Vnde Ioan. 1. legimus: *Erat autem hora quasi decima*, & Ioann. 4. *Hæc hora septima reliquit eum febrim*, Et Matt. 20. *Circa undecimam horam exiit*. Et cōfirmatur, quia licet admitteremus diuisionem illam diei in quatuor partes, gratis diceretur, secundam partem vocatam esse tertiam horam, & tertiam sextam, & quartam nonam: sed primam, secundam, tertiam, & quartam. Primo quidem, quia nomen *hora*, nunquam in Scriptura significat, nisi duodecimam diei partem, ut patet ex locis allegatis, sicut quatuor partes, in quas nox diuidebatur, non dicebantur quatuor horæ, nec tertia, sexta, &c. Sed prima vigilia, secunda vigilia, &c. Deinde quia si prima ex his partibus dicta est *Prima*, vel ex ordine ad alias partes, vel quia in prima hora incepit, cur secunda pars non est etiam, vel secunda hora appellata, ex ordine ad alias partes, vel certe quarta hora, ex sui initio? quia, si hora incipiebat, & eadem interrogatio fieri potest de tertia & quarta parte. Nec refert si quis fortasse dicat, diuisionem hanc diei in quatuor partes fundamentum habere in antiquis Patribus, ut videre licet in Tertul. lib. de ieiunio ca. 10. & Cypr. lib. de orat. dominic. iuxta finem, Chrys. ho. 59. ad populum, & Isid. libr. de officiis Eccl. c. 19. qui tractantes de horis canon. seu de temporibus diei olim solemniter ad orationem deputatis, dicunt, diuisum fuisse diem in huiusmodi horas, & innuant traditionem esse antiquissimam, & à tempore Iudæorum seruata. Quod etiam colligi potest ex illo Act. 11. *Petrus & Ioan. ascendebant in templum ad horam orationis nonam*, & c. 10. *Ascendit Petrus in superiora*, ut oraret circa horam sextam: & infra. *Orans eram hora nona in domo mea*. Hæc (inquā) responsio non satisfact: quia in citatis Patribus nunquam reperimus tertiam, sextam, aut nonam plures diei horas amplecti: sed solum singulis istarum horarum diei in ordine ad res diuinas, & offi-

Ians.

Marcel.

Obiectio.

Ians. 11.

Ioan. 1. c. 4.

Ioan. 1. c. 4.

Marth. 20.

Tertul.

Cyprian.

Chrysostom.

Isidor.

Ab it.

Ab. 19.

& officium orationis fuisse solenniores. Neque ex Scriptura locis citatis videtur aliud posse colligi. Illud etiam difficultatē augeat, quod neque in Scriptura, neque in citatis Patribus sit ulla mentio primae horae, sed tantum numerant tertiam, sextā, & nonam, & interdum addunt vespēram, de qua etiam saepe fit mentio in sacris literis. Vnde nouum quoque sumitur argumentum contra praedictam diuisionem dicto modo expositam. Quia si nona hora comprehendit decimam, vndecimam, & duodecimam horam diei vsq; ad occasum solis, nullum diei tempus relinquitur, quod nomine vespērae significetur, nisi fortasse crepusculum noctis, aut certe sequitur nonam, & vespēram coincidere: neutrum autem consonat tam iis, quae supra dicta sunt de vespere, quam consuetudini Ecclesiasticae, quae in horis canonicis haec tempora sub hisce nominibus distinguit.

Propter haec alij, licet admittant illam diuisionem diei in quatuor partes, multo aliter dictas voces explicant. Dicunt enim tertiam significare eam partem, quae durat per tres primas horas diei, & ad tertiam terminatur: sextam autem vocari secundum partē, quae fuit vsque ad finem sextae horae: nonam vero simili proportionē partem tertiam diei nuncupari, quae in fine horae nonae absoluitur: quartam autem partem diei, quae decimam, vndecimam, & duodecimam horam diei complectitur, vespēram nomine appellari. Ita docent Calixtus Placent. enarr. 46. super Euangelia quadagesimae ser. de Resurrectione Domini, & Syluest. in Rosa aurea in ser. diei Parasceues, art. 3. & in summa, Verbo ieiunium q. 4. Marcel. dicto li. de horis Canonicis c. 21. Iuxta quam explicationem expediuntur facillime omnes dubitationes supra posite. Quia vnaquaeque pars nomen accepit ab vltima hora in qua terminatur. Vnde quarta pars ab aliquibus vocatur etiam duodecima: sed recte quoque vocatur vespēra, quia vergit ad occasum solis. Hoc etiam modo assignatur fundamentum huius diuisionis satis probabile. Sumpta enim est ex quatuor illis solennioribus horis ad orationē, vel ad res sacras destinatis: & licet illae voces *tertia*, *sexta*, & *nona*, proprie significet speciales illas horas, quae hisce numeris notantur: tamen facile extendi potuerunt ad significandum totum illud tempus, quod in illis horis terminatur, vel quia per orationem, quae singulis illis horis fit, satis fit toti illi tempori, vel quia orationes illis horis assignatae toto illo tempore fieri poterant. Aut certe (quod in idem redit) descriptio diurni temporis per illas horas tanquam per notiores, & celebriores saepe fiebat, intermediis omis, & quae in his horis intermediis fiebant, dicebantur fieri in altera ex praedictis horis extrentis, fortasse in ea, quae minus distabat. Supposita ergo hac explicatione huius diuisionis diei in quatuor partes, conciliantur praedicta loca hoc modo: Christum crucifixum esse tempore intermedio inter tertiam, & sextam horam, & ideo denominari potuisse ab utroque extremo.

Et haec interpretatio est quidem probabilis, sed non minores difficultates patitur quam praecedens. Primo quidem, quia si prima pars diei tribus primis horis concludebatur, difficile creditur est, proprie ac vere dici potuisse factum esse horam tertiam id, quod post horam integram, vel fortasse duas gestum est. Vel est contrario, si secunda pars diei sub sexta concludebatur, non erat, cur Ioannes adderet horam quasi sextam, sed simpliciter dicendum esset horam sextam. Secundo (quod me magis mouet) iuxta hanc expositionem oportet dicere Christum fuisse crucifixum intra horam quartam diei, vel ad summum in initio quintae: hoc autem incredibile videtur, si quae supra notata sunt de discursu passionis attente pensentur. Deinde tota illa interpretatio tantum videtur quadam coniectura probabilis. Si autem coniectura uti licet, possumus fortasse aliam non minus proba-

abilem excogitare, scilicet tertiam, sextam & horam nonam diei fuisse olim specialiter ad orandum deputatas, & ideo fuisse notiores, & celebriores (vt supra probatum est). Tamen quia homines facile aliquantulum anteponunt, vel postponunt actiones, quae certis temporibus praescriptae sunt, hinc fieri facile potuit, vt nomen *tertia* non tantum horam tertiam, sed etiam antecedentem, & subsequenter complecteretur. Et eadem ratio est de sexta, & de nona. Sicut nunc etiam, vulgari sermone dicimus esse horam vespēram, quamuis paulo magis, vel minus distet. Et in hac significatione hora *tertia* incipiebat à secunda hora diei, & finiebatur à quarta, & sic de aliis: atque ita superest vndecima, & duodecima hora diei, quae possint vespēram nomine significari. Et iuxta hunc modum fere est eadem conciliatio Euangelistarum: euitatur tamen prima difficultas. Quia hoc modo proprie potest dici Christus crucifixus hora *tertia*: etiam si in fine quartae crucifixus sit, quae etiam dicitur *hora quasi sexta*, quia statim à tempore quintae horae incipiebat sexta, hoc modo, id est, in ordine ad orationem, vel ad res sacras. Altera tamen difficultas eadem manet in hac sententia, quia videtur tempus illud quatuor horarum breuius, quam vt potuerit in eo Christus crucifigi.

Denique difficultates tactae contra primum modum explicandi illam diuisionem non ita vrgent, quin possit earum omnium sufficiens ratio reddi, si commode explicetur. Vnde cum alias modus ille aptior sit ad explicandos Euangelistas & soluendas difficultates in historia passionis occurrentes, videtur praefendus. Et primum quod attinet ad fundamentum, vel autoritatem, in qua nititur haec partitio diei, eadem difficultas communis est huic modo, & ceteris. Atqui non dicimus diurnum tempus fuisse aliquando diuisum in quatuor partes aequales, quae illis nominibus *prima*, *tertia*, *sexta*, & *nona* significantur, sicut nox diuidebatur in quatuor vigiliis, quia neque hoc nobis est necessarium, neque sufficiens habemus illius fundamentum. Hoc ergo solum ex antiquitate sumimus, illas horas, *terciam*, *sextam*, & *nonam* fuisse celebriores, fortasse quia erant ad orationem specialiter deputatae, atque ideo illarum vsum frequentiore fuisse, magisque vfitatum ad referendas actiones sacras, seu tempora, in quibus fiebant. Vnde coniectamus extensionē aliquā factam esse in vsum, & significatione illarum vocum *tertia*, *sexta*, & *nona*, vt plus temporis, quam singulae, ac praecise diei horae significarent, quacumque ratione id interpretemur. Deinde non refert, quod nomen primae horae non reperiatur apud antiquos in hac significatione. Quod enim hac sententia asserit, solum est, tres primas horas diei non esse comprehensas sub nomine *tertia*, siue illud prima hora, siue simpliciter primum matutinum tempus, aut mane diei, siue alio modo appelletur. Rursus potest aptissima ratio reddi horum nominum in praedicta significatione. Tempus enim assignatum v. g. ad eam orationem, quam *terciam* appellamus, erat hora *tertia* diei elapsa, seu audita: iuxta communem autem loquendi modum, quod faciendum est statim audita hora *tertia*, propriissime dicitur fieri *hora tertia*. Sic enim, qui docet, vel legit à signo horae *tertia*, vsque ad signum horae quartae, proprie dicitur docere horam *tertia*. Ad hunc ergo modum illa oratio dicebatur fieri hora *tertia*, & inde extenso vocabulo totum illud tempus dicebatur *tertia* hora, donec inchoaret sexta, de qua, & de nona eadem ratio est, proportionē seruata. Nec refert, quod illud tempus quod *nona* adscribitur, possit et *vespera* appellari iuxta vsum scripturae, & ludaeorum. Quia nomen vespere non est desumptum à tempore orationis, sed aliunde, vt supra tractauimus. Quamquam etiam dici potest, etiam si dicamus horam nonam incepisse audito signo horae nonae, & currente iam decima, non oportere, vt totum tempus reli-

quum

Cali. Plat.
Syluest.

Marcel.

quum vsq; ad finem diei dicatur hora nona. Nam si fortasse antea erat tempus aliquod orationi, vel sacrificio vespertino deputatum, incipiente illo tempore, potest dici finiri tempus nona. Iam enim diximus non oportere has voces ad significandas æquales temporis partes esse extensas: sed vnaquæq; significat tempus suæ orationi consecratum, quod eandem denominationem retinet, donec tempus alterius orationis incipiat, siue illud æque distet, siue nō. Tandem non obstat, quod in scriptura sacra interdum fiat mentio aliarum horarum. Neq; enim negamus, quin Iudæi diuiderent diurnum tempus in duodecim partes, vel horas, quib; ad metiendas suas actiones vterentur: quin potius illa nomina *tertia, sexta, & nona* horæ hanc diuisionem supponunt, & ideo non est mirum, quod interdum fiat mentio aliarum horarum, præsertim quando agitur de integra diuisione totius diei, vt in eo loco Ioan. 11. vel quando iuxta occurrētem materiam oportet proprium, ac indiuisibile tempus, quoad fieri possit, indicare. Et hoc modo videtur locutus Petr. Act. 2. cum dixit, *Cum sit hora diei tertia*. Ille enim propriissime de tertia hora diei videtur loquutus. Quia id erat necessarium ad rem, de qua agebat, scilicet vt ostenderet non esse aptum tempus, in quo discipuli ebrii esse possent. Similiter in loco illo Ioan. 4. Regulus voluit conferre tempus verborum Christi cum tempore, in quo melius filius habuit, & ideo oportuit propriam horam septimam describere. Et idem fere est de alio loco Matth. 20. in quo oportuit declarare, operarios vltimo loco vocatos solum vna hora diei laborasse. Quod ergo dicimus, est, aliam descriptionem per horas ad orationem deputatas fuisse etiam valde vfitatam, vt ex aliis locis scripture probauimus, & per se verisimile esse, Euangelistas vsos esse hoc genere enumerationis: tum quia hoc apparet necessarium ad eorum concordiam: tum quia nō sine causa, & mysterio solis illis vocibus vi sunt *tertia, sexta, & nona*. Quia enim mors Domini erat res maxime sacra, ac perfectissimum sacrificium, ideo voluerunt illam describere per horas diuini rebus destinatas, quæ etiam illo tempore, quo ipsi scripserunt, inter Christianos obseruabatur in memoriā passionis Christi, vt in eis speciales orationes, seu horæ canonicæ recitarentur. Quocirca in re tam lubrica, & difficili hac expositio videtur omnino probanda, dum alia aptior non occurrerit.

Adhuc vero superest difficultas ex verbis Luc. 23. dicentis: *Erat autem hora sexta, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram*, cum tamen Ioan. dicat horam sextam Pilatum sedisse ad iudicandum: quod necesse est factum esse ante illas tenebras, per horam saltem integram, & Marc. dicat tenebras sese effudisse hora sexta. Quæ difficultas facillime posset expediri, si intelligerentur hæc loca de sexta hora diei proprie, & in rigore. Nam (vt alibi supra notauimus) illud *quasi* potest interdum minuere, & interdum addere, & ita in præsentī potest indicare, vel horam nondum inceptam, vel parum antea transactam. Ioannes ergo dixit *hora quasi sexta*, quia nondum erat incepta: Lucas vero quia paulō post transactam, seu audiam sextam horam tenebræ factæ sunt. Alij vero Euangelistæ dixerunt simpliciter *hora sexta*, quia quod sit paulō post auditum signum allicuius horæ, in ea hora fieri dicitur, vt paulō antea notauimus. Quia vero dictum à nobis est, Euangelistas non numerare horas diei prædicto modo, sed secundum aliam enumerationem supra explicatam, ideo addendum est Ioannem dixisse, *hora quasi sexta*, quia maior pars totius temporis, quod sub hora tertia cōprehendi poterat, transactum erat: quāq; fortasse integra hora diei desisset vsq; ad initium sextæ horæ. Quando enim plusquam dimidia pars præcedentis horæ transacta est, communiter solemus dicere, *quasi* adesse sequentem horam. Quod maxime

Fr. Suarez tom. 4.

in loquutione Ioannis locum habuit, quia illa hora cuius initium proxime instabat, erat reuera hora sexta diei, & in fine eius, quando scil. audiri solet signum vniuscuiusq; horæ, incipiebat sexta hora, secundum aliam appellationem, quam diximus sumptam esse in ordine ad orationem, seu res sacras.

Quod vero Lucas dixit tenebras factas esse *quasi hora sexta*, dupliciter explicari potest, primo dicendo etiam tenebras inchoatas fuisse paulō ante auditum signum sextæ horæ. Nam illa particula diminuens *quasi*, potest magis, vel minus minuere, & ideo licet tempus, de quo loquitur Lucas, vt minimum distet per horam diei integram à tempore, de quo loquitur Ioan. nihilominus potuit eodem verbo explicari. Alij vero Euangelistæ dixerunt tenebras factas esse *hora sexta*, quia prope auditum signū eius factæ sunt. Sed hæc Lucæ expositio vnam patitur difficultatē.

Quia videtur necessarium, vt à crucifixione Christi, vsq; ad tenebras bonum aliquod temporis spatium intercesserit, vt supra ex Hierony. super Marcum argumentabamur. Diximus autem exponētes locum Marci, Christum crucifixum esse, paulō ante sextam horam, ergo non potuerunt eodem tempore tenebræ fieri. Nam quod Canus dicit, Christum crucifixū esse in initio sextæ horæ diei, & tenebras inchoatas esse in fine eiusdem horæ, non videtur posse consistere cum narratione Ioannis, etiā iuxta ipsius Cani interpretationem. Nam si Pilatus sententiā dixit paulō ante initium sextæ horæ, quomodo potuit Christus crucifigi in initio eiusdem horæ? Nō enim potuerunt in dimidia hora naturali fieri omnia, quæ à prolatione sententiæ vsque ad crucifixionem facta sunt, vt supra deduximus. Potest ergo aliter exponi Lucas, tenebras coepisse ingruere aliquanto tempore post sextam horā inchoatam, sed auditū signum illius, & ideo dixisse, *hora quasi sexta*. Quia non initio illius, sed illa iā decurrente tenebræ factæ sunt. Quod non obstat, quominus alij Euangelistæ dicere potuerint, factas esse *hora sexta*, & hoc modo intercessit aliquod tempus inter crucifixionē, & tenebras, nempe aliqua pars horæ tertiæ in fine eius, & alia, quæ fluxit in principio sextæ. Quod tempus satis est, vt in eo potuerint fieri circa Christum crucifixū ea, quæ Euangelistæ narrāt facta esse ante initium tenebrarum.

In tertio membro præsentis quæstionis indagandum iam nunc est, quota hora Christus sit mortuus, Quod facile ex dictis decidi potest. Tres enim primi Euangelistæ significant Christum mortuum esse hora nona, & quamuis non declarent expresse, in principio ne, an decursu illius: tamen satis clare ex eis colligi, ac probari potest in initio, vel paulō post, mortuum esse. Dicunt enim tenebras durasse vsque ad horam nonam: nimirum inchoatam, siue vsq; ad auditum signum horæ nonæ. Nam licet illud signum reuera sit finis naturalis horæ diei: tamen vocatur initium in ordine ad actiones, secundum communem modum loquendi, & mensurandi, vt supra notauimus. Deinde dicit Matth. Christum circa horam nonā exclamasse, *Deus meus, Deus meus*, &c. & statim subiungit mortem eius. Denique ab illo initio horæ nonæ vsque ad occasum solis tantum tres horæ decurrant: ergo non potuit Christus mori multo post, quia ante solis occasum fuit de cruce depositus, ac sepultus, non potuerunt autem omnia, quæ facta leguntur à morte vsq; ad sepulturam eius multo breviori tempore, quam trium horarum fieri, vt facile patebit historiā Euangelicam consideranti. Ex quo tādē colligitur (quod etiam Iansenius annotauit) Christum aliquantum plus tribus horis viuum in cruce pependisse. Quia (vt diximus) paulō ante sextam crucifixus est, & tota hora sexta, quæ (vt dictum est) tres horas diei completebatur viuus permansit in cruce, & tandem in initio horæ nonæ, (quod erat initium quartæ horæ à crucifixione sua) vel paulō post mortuus est.

NA QVÆ.

Horarum
computatio
inter Iudæos
qualis.

Act. 2.

Ioan. 4.

Matth. 20.

Hieronymus

Canus

Hora mortis
Christi.

Matth. 27.

Iansenius